תל

שאלה של טקסט

הבנה והבעה

שאלה של טקסט

הבנה והבעה

לבית הספר העל־יסודי הכללי והדתי

רנ"ל משרד החינוך • המזכירות הפדגוגית • האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

הספר "שאלה של טקסט" נכתב באגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים בצוות לשון והבעה לכיתות ז'-י"ב.

הכותבות: **רונית גדיש**, **סימה חרוב**, **ניצה פרילוק**, ד"ר **רחל רוזנר**

הספר מבוסס על מאגר משימות שפותח באגף במסגרת הפרויקט ל**טיפוח אוריינות בקריאה**, והופץ במהדורות ניסוי בשנים תשס"ה-תשס"ו. בהכנת המשימות השתתפו: ועדת ההיגוי – סימה חרוב (מרכזת), פרופ' שושנה בלום־קולקה (יו"ר), ד"ר זהר לבנת (ייעוץ מדעי), מזל שיניאק (מפמ"רית עברית), ד"ר עליזה עמיר (מדריכה ארצית). צוות הכתיבה – רונית גדיש, סימה חרוב, ניצה פרילוק, ד"ר רחל רוזנר. סייעו באיסוף הטקסטים או בקריאה והערות – רחל אוסטרובסקי, ד"ר רינה בן־שחר, ניבי גומל, איריס חריש־מלו, מיכל יוצר, שושי סגל, וכן מדריכות מטעם הפיקוח על הוראת העברית.

עיצוב העטיפה והשערים הפנימיים: הדס בר־יוסף

טיפול בזכויות יוצרים: ז'קלין אגם

עיצוב גרפי וסדר מחשב: ארט פלוס

© כל הזכויות לטקסטים, לקטעים ולתרשימים שמורות למחברים, למתרגמים, להוצאות הספרים, למערכות העיתונים ולמוסדות המפרסמים. נעשו כל המאמצים לאיתור בעלי הזכויות. אם נפגע מי מבעלי הזכויות הדבר יבוא על תיקונו.

© כל הזכויות שמורות למשרד החינוך, תשס"ח - 2008

תוכן העניינים

מבוא 5

1. סוגי הטקסטים 5
2. ממדי ההבנה 7

החטיבות

א. עלונים 13

1. איך תבחינו בכסף מזויף 16
2. קסדת האופניים 18
3. צריכת חשמל של מכשירים אלקטרוניים 22
4. אקמול 24

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה 29

5. תעודת זהות ודרכון 32
6. איך מכניסים את העופרת לעיפרון 35
7. מוצרי צריכה ומוצרים בני קיימה 38
8. עיט זהוב 40
9. אלת המסטיק 42
10. שמות החודשים 44
11. הקשת 46

ג. סיפורים 51

12. מבחן האפון 54
13. רש"י לא יצא מדעתו 56
14. אושר 58
15. אבנים גדולות 60

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון 63

16. שני מכתבים בנושא אחד 66
17. מי שמלכלך – שינקה 68
18. נוער הולך ונעלם 70

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים 73

19. שרשרת מזון, מארג מזון, פירמידת מזון 76
20. פירוק פסולת 78
21. זרימת הדם באיברי הגוף 80
22. מערכת בתי המשפט בישראל 82
23. גידול אוכלוסיית העולם 84

ו. כתבות בעיתון 87
24. מי יכול להרשות לעצמו להיות חולה 90
25. עישון פסיבי פוגע בחתולים 92
26. הרופא המושלם 94
27. דמות המתנדב 96
28. נתב"ג 2000 98
29. ארץ הצרכנים הבלתי מוגבלים 100

ז. טפסים 103
30. דואר עוקב 105

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים 109
31. שפת הנמלים 112
32. השפעת הדפוס 114
33. האם מצלמה יכולה לשקר 116
34. מנהיגים ומנהיגות 118
35. דרכי החיסכון המתמטי 120
36. זכויות של ילדים 122

ט. הדרכה והוראות 125
37. רובע לוקסמבורג 128
38. כמו מניפה 130
39. חוק היובש 132
40. מדורות ל"ג בעומר 134

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין 137
41. אליס בארץ המראה – כיתוב גב 140
42. כשהנערים שרים – סקירת סרט 142
43. "מטיילים" מוסיקה – פתח דבר 144

יא. מקבצים 147
44. זיהום אוויר: CO וגזים אחרים 150
45. לוח השנה העברי 153
46. פאבלו פיקאסו 156

מפתחות 159
א. ממדי ההבנה 160
ב. המשימות כסדרן וממדי ההבנה 162

מבוא

אבני הבניין של ספר לימוד זה הן משימות שחוברו במסגרת התכנית לטיפוח האוריינות בקריאה. כל משימה מ־46 המשימות מכילה טקסט או כמה טקסטים ושאלות מלוות: שאלות הבנה ומטלות הבעה ולעתים אף שאלה על אוצר המילים.

טקסטים כתובים מקיפים אותנו בהקשרים רבים, ואנו נדרשים להתמודד עם מה שנאמר בהם – לקלוט, להבין, לדלות מידע, לפרש, להסיק מסקנות, לבקר, להתווכח, להשתכנע, לפעול, ועוד ועוד. אמנם כל טקסט עומד לעצמו, ועם זאת קל יותר להתמודד עם טקסט כאשר יודעים לשייך אותו לקבוצה גדולה יותר של טקסטים שיש להם תכונות משותפות – לסוג או לסוגה.

סוגי הטקסטים וסוגי השאלות העולות במפגש עם הטקסט הם שני העקרונות המארגנים של הספר: הטקסטים העומדים במרכזן של המשימות שבספר מייצגים חלק מסוגי הטקסטים שאנחנו נתקלים בהם בזמן הלימודים, בחיי המעשה ובשעות הפנאי. המשימות מאורגנות אפוא בחטיבות לפי סוגי הטקסטים. במבוא של כל חטיבה בא תיאור ואפיון של הסוג ומוצעת "פעילות מקדימה" שאפשר לעשותה במסגרת קבוצתית או כפעילות אישית. השאלות המכוונות להתמודדות עם הטקסטים אורגנו לפי שלושה "ממדי הבנה": איתור מידע, פרשנות והיסק, הערכה וביקורת.

1. סוגי הטקסטים

הצצה ב"תוכן העניינים" של הספר מגלה שהוא מאורגן על פי סוגי טקסטים: ערכים מלקסיקונים או מאנציקלופדיות, מכתבים למערכת, כתבות מן העיתון, סיפורים, הדרכה והוראות ועוד; וכן טקסטים המופיעים בעלונים, בספרי לימוד או בספרי מדע ועיון.

המיון לסוגים (והגדרתם) הוא דרכו של האדם להתמצא בעולם המוחשי הסובב אותו כמו גם בעולם המושגים והרעיונות. המיון הוא אבן יסוד במחקר המדעי, בין שמושא המחקר שייך למדעי הטבע, כגון החי והצומח; בין שמושא המחקר הוא החברה האנושית וסדריה, כגון משטרים ושיטות חינוך; ובין שהוא בתחום המחשבה והרוח, כמו לשונות, יצירות אמנות וטקסטים ספרותיים.

החלוקה של טקסטים לז'נרים, לסוגות, מקורה בחקר הספרות, ומשם נשאלה אל הטקסטים הלא־ספרותיים. ההנחה העומדת ביסוד המיון לסוגות היא שלטקסטים השונים יש מאפיינים, גדרות ומוסכמות כתיבה משותפים. הסוגות והסוגים והגדרותיהם יוצרים מעין מבנה מושגי, שבתוכו אמור כל טקסט למצוא את מקומו.

סוג הטקסט קשור בראש ובראשונה למטרת הכותב, לתכלית שאליה הטקסט מכוון. כוונת המוען מתבררת מתוכנו של הטקסט וכן מתוך ההקשר הלשוני והנסיבתי שבו הוא נתון. ואמנם הסוגים הגדולים, המכונים סוגות, נקבעים על פי מטרתם: לספק מידע – טקסט מידעי, אינפורמטיבי; לספר סיפור (במובן הרחב של המילה) – טקסט סיפורי, נרטיבי; לשכנע – טקסט טיעוני־שכנועי. גישה אחרת למיון טקסטים מציבה את הטקסטים על קווי רצף שונים, כגון מן

הטקסט האישי אל הטקסט הרשמי (הפורמלי); מן השכנועי אל המידעי; מן האמנותי למדעי; מן העיוני לשימושי.

לכל הטקסטים המשתייכים לסוגה אחת יש כאמור יסוד מהותי משותף – המטרה של הכותב. אך בה בעת קיימים גורמים המשתנים מטקסט לטקסט במסגרת אותה סוגה. גורמים אלו משפיעים אף הם על אופי הטקסט: המוען והנמען והיחסים ביניהם; עולם השיח של הטקסט – כגון השיח העיוני־מדעי לעומת השיח הבין־אישי; ה"במה" – המקום שבו הטקסט מתפרסם; ערוץ התקשורת – בכתב או בעל פה, במכתב בדואר או במסר אלקטרוני; ההקשר והנסיבות – סיטואציה רשמית, חברתית, לימודית וכדומה; וכן סגנונו של הכותב וקולו האישי.

מיון הטקסטים אינו דבר קבוע וחד־משמעי. יש להביא בחשבון כי עם השינויים בתנאי החיים, בנסיבות, בחברה ובתרבות נוצרים טקסטים מסוגים חדשים, ונדרשת אפוא היערכות חדשה של המיון. כמו כן אנשים מאסכולות שונות ממיינים טקסטים בדרכים שונות, ולא תמיד יש הסכמה ביניהם. יתרה מזו, לעתים קשה לקבוע את סוגו של הטקסט: יש שהטקסט משרת בו זמנית שתי מטרות, כגון מדריך טיולים שמטרתו מתן מידע וגם שכנוע; יש שהטקסט אינו "מציית" למוסכמות הכתיבה של הסוגה שאליה הוא משתייך, כגון טיעון הבנוי משורת הוראות הומוריסטיות. וכשם שבכל תחום יש מי שמחדש ושובר מוסכמות, כך גם בכתיבה. כותבים מקוריים ובעלי סגנון אישי עשויים ליצור טקסטים שאינם מתיישבים עם המיון הקיים. לאור כל זאת מוטב לראות במערך הסוגות מעין "רשת" רבת ממדים ודינמית.

במה חשיבותו של מיון הטקסטים לסוגים? הכרת מוסכמות הסוגה מסייעת להבנת הנקרא ולכתיבה של טקסטים: היא אמורה לכוון ולהדריך אותנו הן ככותבים ודוברים, הן כקוראים ושומעים, כיצד לארגן ולהעביר מסרים וכיצד לפענח מסרים באופן נכון ויעיל. בהבנת הנקרא הכרת המוסכמות מסייעת להגדיר ביתר בהירות את הציפיות מן הטקסט המסוים, ובכך מייעלת את תהליך הקריאה; היא מהווה כלי לניתוח הטקסט על פי מטרתו ועל פי הקשרו החברתי־תרבותי. בהבעה היא מסייעת לטפח כתיבה המתחשבת בנסיבות התקשורתיות, בכוונת המוען ובצורכי הנמען.

קשרים בין אנשים ובין מוסדות מתקיימים כידוע באמצעות טקסטים מסוגים שונים, שאפשר למיינם על פי מטרותיהם, מבנה השיח ושימושי הלשון שלהם. על כן הכרת הסוגים השונים של הטקסטים על מאפייניהם, כפי שהם נהוגים בתרבותנו, עשויה לתרום תרומה חשובה לתפקוד מושכל בבית הספר ומחוצה לו – בחיי היום יום.

ארגון הטקסטים בחטיבות

הטקסטים בספר מאורגנים בחטיבות – קודם כול על פי המטרות העיקריות: מסירת מידע, טיעון ושכנוע, סיפור, וכן הדרכה. החלוקה לחטיבות בספר מתחשבת לא רק במטרות אלו, אלא גם בבמה שבה התפרסם הטקסט ובתבנית הטקסט (הפורמט). הבמה והתבנית כמו גם גורמים אחרים יוצרים חלוקה של הסוגות ל"סוגים קטנים". כך למשל טקסטים שמטרתם העיקרית מסירת מידע מופיעים בספר בכמה חטיבות המוגדרות לפי הבמה והתבנית: ערכים באנציקלופדיות ובלקסיקונים, קטעים מספרי לימוד, דיווח על מחקר בכתבות בעיתון, פרקים מספרי מדע ועיון. טקסטים שמטרתם טיעון ושכנוע מופיעים הן בחטיבה "מכתבים למערכת" והן בחטיבה "טקסטים 'מקדימים'" (המזמינים לקריאת ספר או מגזין או לצפייה בסרט). יש

שהבמה או התבנית הן אמות המידה למיון. דוגמה לכך היא החטיבה "עלונים". לרוב באותו עלון עצמו נזהה יותר ממטרה אחת: מסירת מידע, שכנוע, הדרכה. יש שהמטרה של הטקסטים שקובצו בחטיבה היא אותה המטרה, אבל הבמות הטקסטואליות ותבניות הטקסטים שונות מאוד זו מזו. למשל בחטיבה "הדרכה והוראות" יש טקסטים מעיתונים ויש טקסט מספר הדרכה לתייר, יש טקסטים רציפים ולא רציפים, יש טקסט שהוא מילולי בלבד ויש טקסט המלֻווה בהיצג גרפי.

הטקסט הלא־רציף בספר

מקומו של הטקסט הלא־רציף, כולל ההיצג הגרפי, הולך ומתרחב בעולמנו, שבו ניכר שימוש גובר במסרים חזותיים, לעתים על חשבון מסרים מילוליים. לכן הושם בספר דגש על טקסטים כאלה.

במונח טקסט לא־רציף הכוונה לטקסטים שהמשפטים או המבעים שבהם לא באים ברצף (כלומר לא באים בפסקות) אלא מופרדים לסעיפים, לרוב בתוספת כותרות ממקדות. גם רשימות, טבלאות וטפסים הם טקסטים לא־רציפים. המונח כולל גם היצגים גרפיים כגון תרשימים למיניהם ואיורים.

טקסטים לא־רציפים והיצגים גרפיים מצויים ברוב החטיבות שבספר. יש שהם עומדים לעצמם; יש שהם מצטרפים לטקסט מילולי, כגון דיאגרמה המלווה דיווח על מחקר; יש שההיצג הגרפי הוא עיקר ולצדו טקסט מילולי המסביר או המתאר אותו; לעתים מובא היצג גרפי בתוך שאלה. המיומנות של פיענוח טקסטים מסוג זה חיונית לאדם בחברתנו, והתרגול בספר נועד לשכלל מיומנות זו.

מקצת הטקסטים מובאים בספר בתצלומים מן המקור שבו נדפסו. גם הטקסטים האחרים מובאים לרוב ככתבם וכלשונם תוך שמירה – במידת האפשר – על הפורמט שלהם ב"במה" שממנה נלקחו. מכאן נובע השוני באופני ההיצג של הטקסטים.

2. ממדי ההבנה

העיקרון המארגן השני של ספר הלימוד קשור לסוג שאלות ההבנה על הטקסטים. אפשר למיין שאלות בכלל ואת שאלות ההבנה בפרט בדרכים שונות: לפי דרך בניית השאלה – שאלה פתוחה או שאלת בררה, שימוש במילות שאלה או הוראה; לפי מרכיבי הטקסט שאליהם מתייחסת השאלה – שאלות תוכן, מבנה ולשון; לפי העיבוד הנדרש של הטקסט – ציטוט, פרפרזה, הכללה, ארגון מחדש של תכנים, ניסוח עצמאי. בספר זה שאלות ההבנה מאורגנות בשלושה ממדים – שהם בעצם שלוש דרכי התמודדות של הקורא עם הטקסט: **איתור מידע, פרשנות והיסק, הערכה וביקורת**.

הפעולות בשלושת הממדים הללו אינן נוגעות רק לטקסטים כתובים והן מלוות אותנו בחיי היום יום. בסיטואציות רבות אנחנו נדרשים **לאתר מידע**: אנחנו מחפשים מידע על עניין שמסקרן אותנו, על תחביב או על נושא שמעסיק אותנו, וכמובן בתחום המעשי־שימושי (מה

יהיה מזג האוויר, מתי יוצא האוטובוס, באילו שעות פתוחה המרפאה, איפה מוקרן הסרט). חשיבה הקשורה **בפרשנות והיסק** נדרשת לעתים קרובות במציאות חיינו: מה גרם להתרחשות שהיינו עדים לה? מה המניע להתנהגותו של אדם בסביבתנו? מה הכוונה במשפט שנאמר או במסר שנשלח אלינו? הפרשנות או הסקת המסקנות נחוצה לנו כדי לתכנן את צעדינו או להגיב תגובה נבונה. **הערכה וביקורת** הן תגובות שבכל שעה. אנחנו מעריכים ומבקרים – במודע או שלא במודע – אנשים, מעשים, תופעות, מוסדות, חפצים ומכשירים, יצירות אמנות ומה לא. הערכה וביקורת הראויות לשמן אינן רק קביעה "נכון" או "לא נכון", "צודק" או "לא צודק". הן מחייבות הנמקה, ביסוס ושיקול דעת.

יש לציין כי מיון השאלות לממדי ההבנה איננו תמיד חד־משמעי; לעתים באותה שאלה עצמה יש שילוב של ממדים.

השאלות לאיתור מידע בספר הלימוד מפנות לכָּתוּב בטקסט במפורש. במונח "מידע" בהקשר זה הכוונה לא רק לעובדות ולנתונים, אלא אף להסברים, לנימוקים, לרגשות ולרעיונות, ובלבד שהם באים בטקסט בגלוי ובמישרין. שאלה לאיתור דעה המנוסחת במפורש בטקסט תיחשב אפוא שאלת איתור מידע.

בשאלות איתור מידע הקורא מתבקש לאתר פרט מידע אחד או יותר; לברור פרטי מידע רלוונטיים למטלה; לזהות יחסים בין פרטי מידע שונים; לסדר פרטי מידע ברצף; לשלב ולמזג פרטי מידע שונים מתוך אותו טקסט; להשוות ולשלב פרטי מידע משני מקורות. עוד כלול בממד הבנה זה זיהוי הרעיון המרכזי כאשר הוא מוצהר בכתוב, ואף שאלות הקשורות במבנה הטקסט כאשר יש בו "תמרורים" מפורשים. מידע עשוי להיות בגוף הטקסט או מחוצה לו, כגון בכותרת או בהערת שוליים.

לשאלות השייכות לממד זה, כלומר שעניינן במה שכתוב בטקסט, יש לרוב תשובה נכונה אחת.

שאלות של פרשנות והיסק מכֻוונות לדברים שאינם מוצהרים או מפורשים בטקסט, אלא משתמעים ממנו. השאלות עוסקות בהיבטים שונים ובהם: נושא הטקסט, מטרת הכותב, יחסים בין חלקי הטקסט, אוצר המילים (כגון ביטוי בהקשר ודו־משמעות). כאן מקומן של שאלות על פירושי מילים, על הרעיון המרכזי כשאינו מנוסח במפורש בטקסט, שאלות המבקשות לבסס או להפריך הכללה ופרשנות לטקסט, שאלות הבודקות קשרים בין חלקי הטקסט לטקסט השלם, שאלות יישום שבהן נבחנים עקרונות מן הטקסט במצבים חדשים, שאלות המבוססות על הסקת מסקנות מן הטקסט, שאלות השוואה בין טקסטים או בין טקסט לתרשים. עוד יש שאלות הדורשות מיון לקטגוריות ולהבנת יחסים בין קטגוריות ושאלות הנשענות על ידע מחוץ לטקסט.

לשאלות בממד הבנה זה יש לעתים קרובות יותר מתשובה נכונה אחת, שהרי אנשים שונים עשויים לפרש היבט מסוים באופן שונה. לכן במקרים אלו להנמקת התשובה יש חשיבות רבה. פעולות הפרשנות וההיסק הן אבן יסוד בקריאת טקסטים מכל הסוגים, ולכן ברוב המשימות בספר יש שאלות בממד זה.

שאלות הערכה וביקורת מכוונות את הקורא לקריאה ביקורתית, קריאה המנהלת דיאלוג עם הכתוב ומעריכה אותו, ויוצאת אל מעבר למה שנאמר בטקסט. הקורא נשען על ידע מחוץ לטקסט כדי לבדוק את אמינות המידע בטקסט, בוחן את הטקסט על פי הגיונו, השקפותיו וטעמו, ומביע דעה אישית מנומקת. ההערכה של הקורא עשויה להתבטא בזיהוי כוונות הכותב והנמען שעמד לנגד עיניו, ובעמידה על מגמתיות ועל דרכי שכנוע. הקורא מביע את דעתו על

הרעיונות שבטקסט – מצדד בהם, מסתייג מהם או דוחה אותם. הוא אף מביע את דעתו על דרך הכתיבה של הטקסט.
השאלות בממד הבנה זה מחייבות גיבוש דעה או עמדה, ביסוסה והבעתה בכתב. בין השאלות בממד זה יש שאלות של השוואה בין טקסטים (מבחינת תוכנם או צורתם) והתייחסות ביקורתית בעקבות ההשוואה; הערכת הקשר בין הסגנון והצורה ובין מטרת הטקסט; הערכת הטקסט מבחינת דרך השכנוע, ההנמקות והרטוריקה; בדיקת הטקסט מבחינת בהירותו, הגינותו ואמינותו.
לשאלות הערכה וביקורת יש ברוב המקרים יותר מתשובה נכונה אחת; ולעתים אין כלל מקום להבחנה בין תשובות נכונות ולא נכונות, משום שהתשובה תלויה באדם המשיב: היא נובעת מנקודת מבט שונה או שהיא מבטאת את ערכיו ואת גישתו של הנשאל. לכן ההנמקה חשובה ביותר – והיא עשויה להתבסס על היגדים בטקסט, על אמצעים רטוריים, על היגיון, על השקפה וטעם אישיים של המשיב.

בכל טקסט אפשר לשאול שאלות מכל אחד משלושת ממדי ההבנה, ואולם לצורכי לימוד בחלק מן המשימות בספר זה – השאלות הבאות במשימה אחת מתמקדות בממד אחד. בשאר המשימות באות שאלות משני ממדים ואף משלושה.
הידיעה לאיזה ממד הבנה השאלה שייכת מבהירה ללומד מה נדרש ממנו, ממקדת אותו וגורמת לו להיות מודע לדרכי החשיבה.

ציון ממדי ההבנה בספר: בראש שאלות ההבנה של כל משימה נרשם שיוכן של השאלות לממדי ההבנה.

עוד על שאלות ההבנה

המיון לשלושת ממדי ההבנה – איתור מידע, פרשנות והיסק, הערכה וביקורת – אינו קשור בהכרח לרמת הקושי של השאלות. בכל אחד מן הממדים האלה יכולות להיות שאלות "קלות" ושאלות "קשות". רמת הקושי של השאלות תלויה כמובן בטקסט עצמו, אורכו, מורכבותו וסגנונו, וכן בהיכרות של הקורא עם נושא הטקסט. רמת הקושי של השאלה מושפעת גם מתבניתה, מאורכה ומאופן ניסוחה: שאלה פתוחה, שאלת השלמה או שאלה סגורה; תת־שאלות והתלות ביניהן; שאלה שאינה מנוסחת בלשון הטקסט או שאלה המציגה פרטים מן הטקסט בקשרים לוגיים חדשים.
בכל ממד עשויות להישאל שאלות המתמקדות בפרט מסוים בטקסט או בחלק משפט (שאלה נקודתית), שאלה על חלק גדול יותר בטקסט כגון פסקה או כמה פְּסקות (שאלה לוקלית), ושאלות המצריכות לעסוק בטקסט כולו (שאלה "גלובלית", כוללת). לעתים מופיעות בספר, בעיקר בחטיבה "מקבצים", שאלות ממזגות, ה"תופרות" בין טקסטים. שאלות כאלה מצריכות לדלות מידע ולהסיק מסקנות משני טקסטים ויותר. לעתים הלומד מתבקש לכתוב על פיהן סיכום ממזג או טקסט חדש משלו המתבסס על פרטים רלוונטיים לנושא.
יש בספר שאלות המדמות מצבי חיים ממשיים שבהם אדם עשוי לקרוא את הטקסט המסוים, להיזקק למידע שבו, להישאל עליו, להתדיין עליו עם קוראים אחרים ולהגיב עליו. בעיקר בולטת גישה זו בטקסטים השימושיים.

מטלות ההבעה ואוצר המילים

בהמשך לדיאלוג עם הטקסט דרך שאלות ההבנה, מוזמנים הלומדים לדיאלוג מסוג אחר באמצעות **מטלות ההבעה** המובאות בסופן של המשימות. במטלות אלו יש מקום לתת ביטוי לידע אישי, לעמדות ולערכים, ליצירתיות ולדמיון. מטלות ההבעה מקיימות זיקה נושאית עם הטקסטים, ולעתים גם תבנית הכתיבה הנדרשת דומה לזו של הטקסט הנתון. לעתים קרובות נדרש עיבוד מידע ממקורות שונים לצורך הכתיבה. עיבוד המידע כרוך בשלושת ממדי ההבנה – איתור המידע, ניתוחו והערכתו.

בדרך כלל בכל משימה יש כמה מטלות הבעה כדי לאפשר ללומדים בחירה לפי טעמם האישי והעדפתם. במטלות אלו סוגי כתיבה רבים: כתיבה אישית – כגון כתיבת תולדות חיים בליווי תמונות או כתיבת "תעודת זהות" אישית; כתיבה סיפורית – סיפור ובניית דיאלוג; כתיבת הוראות והנחיות – על שלט, בעלון ועוד; כתיבה מידעית – כגון רשימה, עלון מידע, ערך אנציקלופדי; כתיבה תיאורית – של מצבים ומקרים, דמויות ומקומות; כתיבה שכנועית – כגון ביקורת או המלצה (על סרט או תכנית טלוויזיה), כיתוב גב לספר, הזמנה לאירוע תרבות, מכתב תלונה; כתיבת טיעון – כגון מכתב למערכת או מאמר טיעון. נוסף על כך יש במטלות כתיבה עיונית בתבניות שונות – כגון כתיבת השוואה, בעיה ופתרונה, כתיבת הסבר, כתיבה היוצאת מפתגם; כתיבה עיתונאית – כתבה על סמך משאל או ריאיון; כתיבה בתבניות מיוחדות: תכנית עבודה, מגילת זכויות, כתב הגנה במשפט ציבורי.

בכתיבת טקסטים – כמו בקריאת טקסטים – על הלומד להיות ער למטרה שלו, ולנסחה לעצמו בבהירות כקובעת את הסוגה, ובה בעת להתחשב בבמה, בתבנית ובהיצג המוסכם של הטקסט.

בכמה מן המשימות מופיעות שאלות בתחום **אוצר המילים והמשמעים**. שאלות אלו מזמנות עיון במילים ובביטויים מרכזיים בטקסט. בין השאלות – בניית מילון כיתתי של ראשי תיבות, בניית שדה סמנטי סביב מושג מסוים, הבחנה בין מילים נרדפות, ניתוח של שימושים מטפוריים ושל צירופים כבולים וניבים, זיהוי משמעויות שונות בערך פוליסמי ועמידה על קונוטציות של מילים.

קריאה וכתיבה של טקסטים לעולם אינן נעשות בחלל ריק. אנו קוראים וכותבים בסיטואציה מסוימת ולמטרה מסוימת. הטקסטים ומטלות ההבעה בספר "שאלה של טקסט" מציגים מגוון רחב של נסיבות ומטרות של כתיבה שאדם מתמודד אתן בחייו.

תהליכי החשיבה המעורבים בקריאה ובכתיבה כוללים חשיבה לוגית – כגון הבחנה בין קטגוריות, יצירת מדרג, הבניה של רצף סיבתי, ניתוח טיעונים, הסקת מסקנות, הכללה והפשטה – וחשיבה מעריכה וביקורתית. הקוראים והכותבים נדרשים לגייס סוגי ידע שונים: ידע עולם, ידע על מבנים ועל דרכי ארגון של טקסט, ידע לשוני ורטורי ועוד. תהליכי החשיבה וסוגי הידע הללו משוקעים בשאלות המלוות את הטקסטים.

לצורך הלימוד מוינו השאלות לפי ממדי ההבנה, והטקסטים – לפי סוגיהם. ואולם לא כך הדברים במציאות. הטקסטים מגיעים לידינו בדרך כלל ללא כל מיון וסיווג; כך גם תהליכי החשיבה וההבנה שאנחנו מפעילים בהתמודדות עם הטקסטים הללו הם דינמיים, משולבים ורב־ממדיים.

החטיבות

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

על עלונים

כמעט בכל יום אנחנו מוצאים בתיבת הדואר שלנו עלונים; רובם עלוני פרסומת למוצרים ולשירותים; יש שמוסדות תרבות (מוזאונים, תאטראות) מפיצים עלוני מידע ופרסום על הפעילויות שהם מציעים לציבור; אל החשבונות לתשלום מחברת החשמל, המים או הגז מצורפים לעתים עלונים ובהם מידע הקשור בשירות, הנחיות והמלצות; השלטון המקומי, המִנהל השכונתי, קופות החולים ומוסדות הממשלה מפיצים מידע לציבור באמצעות עלונים בתחומי אחריותם (בטיחות, שינויים בתחבורה, בריאות, שעת חירום ועוד); עלוני מידע והדרכה מצורפים למוצרים שאנחנו קונים – לתרופות, למכשירים ועוד. העלונים מודפסים בדרך כלל על דף אחד או בחוברת דקיקה או על דף מקופל.

לגוף המוציא לאור את העלון (מוען) יש עניין להפיץ אותו לקהל הרחב, בין שהפנייה היא אל כלל הציבור ובין שהפנייה היא אל קהל ייעודי (תושבי השכונה, הורים לילדים בגיל מסוים, מנויים של מוזאון, מבקרים באתר מסוים וכדומה). המוען מעוניין שהקהל יקרא את העלון ויושפע ממנו. על כן בולטת ברוב העלונים הפנייה לנמענים, שבאה לידי ביטוי בלשון הטקסט – שימוש בגוף שני, צורות מודליות (כדאי ל־, מומלץ...; צורות ציווי), שאלות וכדומה. במרבית העלונים ניכרת גם השקעה בעיצוב: צבע, איורים ותצלומים, כותרות וסמאות מושכות. העלונים מודפסים לעתים בכמה שפות בהתאם לקהל היעד, במיוחד כאשר יש חשיבות מיוחדת לכתוב בהם (שימוש בתרופות, התנהגות בזמן חירום ועוד).

מבנה הטקסט בעלון הוא לרוב לא רציף: חלוקה לסעיפים המנוסחים בפסקות קצרות ולעתים אף במשפט אחד; לכל סעיף ניתנת כותרת שתפקידה למקד את הקורא באמור. אמצעים אלו מבטיחים שמרב הנמענים יקראו את העלון ויפעלו בהתאם לאמור בו.

בעלוני המידע יש בדרך כלל איזון בין טובת המוען, מפרסם העלון, ובין טובת הנמען שהעלון מגיע לידיו. שני הצדדים אמורים לצאת נשכרים מן העלון. כך למשל, המתנ"ס מפיץ עלון חודשי על הפעילויות הנעשות במסגרתו כי הוא מעוניין שהתושבים ישתתפו בהן, ותושבי השכונה מעוניינים לקבל את המידע לבתיהם ולבחור את הפעילויות המתאימות להם; קופת החולים מפיצה עלון על חשיבות החיסונים כי היא מעוניינת להקטין את התחלואה ואת הפנייה לשירותים רפואיים, והמבוטחים מעוניינים כמובן להיות בריאים.

את העלונים למיניהם אפשר להעמיד על קו רצף על פי מטרותיהם: החל בדפי פרסומת ("פליירים") שזו כל תכליתם ועד לעלונים שעיקרם מידע שימושי כשירות לציבור. בין שני הקצוות ימוקמו עלונים שמטרתם דרבון לפעולה והדרכה.

המשימות הכלולות בחטיבה זו:

1. איך תבחינו בכסף מזויף — איתור מידע; פרשנות והיסק
2. קסדת האופניים — פרשנות והיסק
3. צריכת חשמל של מכשירים אלקטרוניים — פרשנות והיסק; הערכה וביקורת
4. אקמול — פרשנות והיסק; הערכה וביקורת

פעילות מקדימה

א. אספו כמה עלוני מידע ובדקו אותם מנקודות המבט האלה:

- מי המוען? מי הנמענים? מה מטרתו העיקרית של העלון?
- מה הם אמצעי העיצוב המשמשים בעלון, ומה היא מטרתם?
- מה מבנה הטקסט? מה אופי הכותרות (מבחינה תחבירית)?
- מה הם האמצעים הלשוניים לפנייה אל הקורא?

ב. מיינו את העלונים שנאספו בכיתה לפי אמות מידה שונות: המטרה העיקרית, אמצעי העיצוב, הגוף המפרסם ועוד.

ג. עיינו בעלון שבמשימה 4 (אקמול) וציינו במה הוא שונה משאר העלונים שבמשימות 1, 2, 3. מה לדעתכם הסיבה או הסיבות לכך?

משימה 1

איך תבחינו בכסף מזויף?

בנק ישראל
بنك اسرائيل

איך תבחינו בכסף מזויף?
كيف نميّز الأوراق النقدية المزوّرة؟

מלבד סוג הנייר המיוחד וחוט המתכת השזור בשטר, ישנם סימני ביטחון נוספים שיסייעו בידך להיזהר משטרות מזויפים:

بالإضافة الى نوع الورق الفريد من نوعه والسلك المعدني المجدول في الورقة المالية، هنالك علامات أمنية إضافية تساعدنا على الاحتراس من الأوراق المالية المزوّرة:

1

שני משולשים משני צידי השטר **מתלכדים למגן דוד מדויק**, בהצגת השטר מול האור.
בשטר מזויף נראים אי דיוקים.

مثلثان من طرفي الورقة المالية يتحدان الى شكل نجمة داوود مضبوطة، عند عرض الورقة المالية أمام الضوء.
أما في الورقة المالية المزوّرة فهناك عدم الدقة.

2

דיוקן **מדויק** של הדמות **משתקף** בהצגת השטר מול האור, ולידו **עיגול זעיר והאות הראשונה** של בעל הדיוקן.
בשטר מזויף אין השתקפות, או שהיא משובשת.

صورة دقيقة للشخصية تنعكس عند عرض الورقة المالية أمام الضوء وبجانبها دائرة صغيرة وفيها الحرف الأول لاسم هذه الشخصية.
أما في الورقة المالية المزوّرة فليس هناك انعكاس أو الانعكاش يكون مشوّشاً.

3

משולש המורכב מ-10 מרובעים **המשנים את צבעם** כשמנענעים השטר. *בשטר מזויף המרובעים אינם משנים צבע.*

مثلّث مركّب من ١٠ مربعات تغيّر ألوانها عند تحريك الورقة المالية. أما في الورقة المالية المزوّرة فالمربعات لا تغيّر ألوانها.

4

בהצגת השטר בזוויות שונות מבחינים **בספרות גדולות** המציינות את ערך השטר בדיו שקוף, **שמתגלה ונעלם חליפות.**
בשטר מזויף הספרות אינן נעלמות.

عند عرض الورقة المالية بزوايا مختلفة نلاحظ الأعداد الكبيرة التي تعبّر عن قيمة الورقة والمدوّنة بحبر شفاف الذي يختفي بالتناوب.
أما في الورقة المالية المزوّرة فالأعداد لا تختفي.

סימני ביטחון אלו קיימים בכל השטרות

هذه العلامات الأمنية موجودة في جميع الأوراق المالية

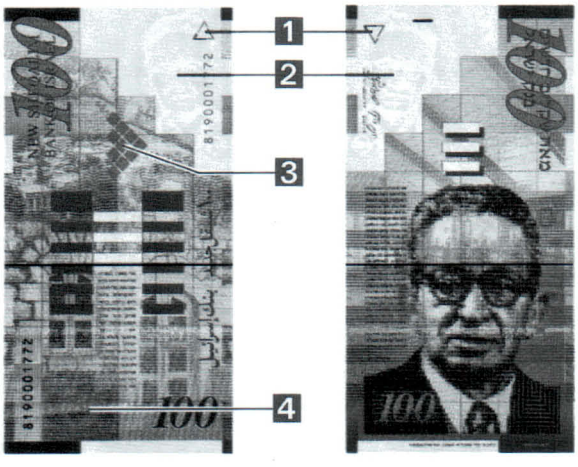

חוט מתכת

سلك معدني

מחלקת המטבע, אפריל 2003
قسم العملة، نيسان ٢٠٠٣

שאלות הבנה [איתור מידע – 1-4; פרשנות והיסק – 5, 6]

1. מי מפרסם את עלון ההדרכה הזה?
2. ציינו את כל סימני הביטחון לבדיקת שטרות כסף (נסחו כל סימן בשלוש־ארבע מילים).
3. ציינו שני מאפיינים (לפחות) לשטר כסף מזויף.
4. חלק מן הטקסט בעלון כתוב באותיות רגילות, וחלק כתוב באותיות אפורות ונוטות. מה מציינת הבחנה זו?
5. מה התפקיד של האיור בתחתית העלון?
6. מדוע העלון כתוב בשתי שפות?

הבעה

7. לפניכם רשימה של פתגמים הקשורים לכסף:

(1) עושרו האמיתי של האדם הוא שוויו לאחר שיאבד לו כל רכושו. (סולון)

(2) הרכוש הוא אדון לקמצן ועבד לחכם. (פתגם עממי מגאורגייה)

(3) הכסף יענה את הכול. (קהלת י, יט)

(4) לכסף אין ריח. (פתגם עממי)

(5) בעל המאה הוא בעל הדעה. (פתגם עממי, על פי היידיש)

(6) אין מבצר שחמור טעון זהב לא יוכל לכבשו. (פתגם עממי)

(7) ארנק כבד־משקל עושה הלב קל. (פתגם עממי)

(8) לכסף כנפיים. (פתגם עממי)

(9) זמן הוא כסף = Time is money. (פתגם עממי אמריקני)

אפשרות א: בחרו אחד מן הפתגמים, ופתחו את הרעיון שהוא מביע (בהיקף של כעמוד).

אפשרות ב: בחרו שניים או שלושה פתגמים שיש ביניהם קשר – של דמיון או של ניגוד, ודונו במקומו של הכסף בחיי האדם על פי הרעיונות המובעים בהם.

משימה 2

קסדת האופניים

עמודה 1

עמודה 2

נפילות מאופניים עלולות לגרום לפגיעות רציניות בראש

ילדים רבים נפגעים בראשם בעקבות נפילה מאופניים, כשהם רוכבים ליד ביתם ולאו דווקא בכביש.
פגיעות בראש יכולות להיגרם בכל עת ובכל מקום עקב איבוד שיווי המשקל או היתקלות בעצם כלשהו.
רוב תאונות האופניים הרציניות מתרחשות בקרבת הבית, בשכונה, בגנים ובכבישים פרטיים ולא רק בכבישים ראשיים.

פגיעות בראש גורמות למוות ולנכות

כ-90% ממקרי המוות בתאונות אופניים הינם תוצאה של פגיעות בראש.
פגיעות בראש עלולות לגרום לנזקים בלתי הפיכים ולנכויות שונות. אחת התוצאות השכיחות הינה מחלת הנפילה.

קסדות אופניים מונעות את רוב הפגיעות בראש

חבישת קסדה יכולה למנוע 90% מהפגיעות הרציניות בראש.
הקסדה היא אמצעי יעיל וזול למניעת ההיפגעות של ילדך.

קסדות אופניים אינן יקרות

כיום קיים בשוק מגוון של קסדות אופניים במחירים שונים.
כל אחד יכול לרכוש קסדה המתאימה לכיסו. מובן שיש להקפיד על חבישת קסדה עם תו-תקן. קסדה תקנית תחזיק מעמד שנים רבות, כל זמן שלא עברה תאונה.
הקסדה הינה זולה מאוד ביחס ליעילותה הרבה ולסבל הרב שהיא עשויה לחסוך.

ילדים מוכנים לחבוש קסדות

מסקרים שנעשו בעת האחרונה בארץ מסתבר, שרוב הילדים כבר מוכנים לחבוש קסדות ואף רוצים בכך.
הקסדות היום מעוצבות בשלל צבעים וסגנונות, וכל אחד יכול למצוא את הקסדה המתאימה לו.

הקסדה - שומרת-הראש

עמודה 3

בחירת הקסדה המתאימה

- קיימות קסדות תקניות בעלות מעטפת קשיחה (דקה או עבה) וקסדות רכות.
- הקסדות הקשיחות עמידות יותר מהרכות בפני חדירת עצמים חדים בעת הנפילה מהאופניים.
- יתרונן הבולט של הקסדות הרכות הוא במשקלן הקל.
- הקסדות הרכות עטופות בכיסוי בד שאין להסירו, משום שהוא מונע מהקסדה להתפרק, כשהיא נסדקת.
- לפני קישוט הקסדה או צביעתה, בידקו אם אין אזהרות יצרן לגבי צבעים ומדבקות מסוימים.
- הקפידו לקנות קסדה עם תו-תקן מאושר.
- הקסדות מגיעות במגוון מידות. יש לבחור את הקסדה בעלת המידה הנכונה.
- על הקסדה להיות מונחת בהתאמה על חלקו העליון של הראש תוך כיסוי המצח עד לגבות העיניים.
- רוב הקסדות נמכרות עם רפידות נצמדות, שניתן להסירן ולכוונן לגודל ראשו של הילד.
- לאחר רכיסת רצועת הסנטר על הקסדה להיות יציבה במקומה ולא להחליק קדימה, אחורה או לצדדים.

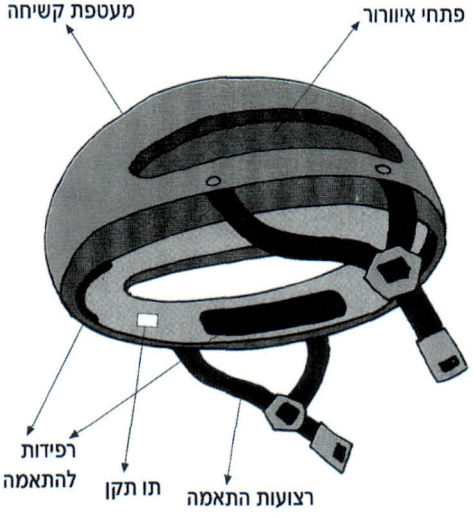

הצמודה של ילדך

עמודה 4

- תנו לילד לבחור את הקסדה הנראית לו ביותר, בתנאי שתהיה תקנית ומתאימה למידת ראשו.
- למדו את הילד לחבוש את הקסדה ולהסירה. תרגלו עימו את חבישת הקסדה והקפידו על רכיסת רצועת הסנטר. קסדה לא רכיסה אינה יעילה כלל.
- עימדו על כך, שילדיכם יחבשו קסדה בכל מקום שבו הם רוכבים.
- שמשו דוגמא לילדיכם. חיבשו קסדה בכל רכיבה.
- עודדו הורים אחרים לקנות לילדיהם קסדה.
- הדביקו מחזירי־אור על הקסדה, כדי שהילד ייראה למרחוק.

תווי־התקן המאושרים לקסדות:

תקן ישראלי	1613
תקן בריטי	BS-6863-1989
תקן קנדי	CAN/CSA-D 113.2-M89
תקן אוסטרלי	AS-2063.2-1990
תקן אמריקאי	ANSI-Z 90.4-1984
תקן צרפתי	NFS 72403-1989
תקן שוויצרי	BFU R-9602
תקן שבדי	KOVFS -185-6
תקן האו"ם	ECE-REG 22
תקן גרמני	DIN 33-954
תקן ארה"ב	SNELL B.90

הקסדה - שומרת־הראש הצמודה של ילדך

הפקה: לשכת הפרסום הממשלתית מאי 1996

שאלות הבנה [איתור מידע – 7א; פרשנות והיסק – שאר השאלות]

1. בחרו באפשרות הנכונה: העלון מופנה אל –
   - כלל רוכבי האופניים;
   - ילדים הרוכבים על אופניים;
   - הורים שילדיהם רוכבי אופניים;
   - מי שמתכנן לרכוש אופניים.

   בססו את קביעתכם על מובאות מן העלון.

2. א. מי מפרסם את העלון?

   ב. בחרו באפשרות הנכונה: המטרה העיקרית של העלון היא –
   - להגביר את מכירות קסדות האופניים;
   - להגביר את הבטיחות של רוכבי האופניים;
   - לפרסם תווי תקן של קסדות מכל העולם;
   - להדריך כיצד להשתמש בקסדות.

3. על פי עמודה 2 בעלון – נסחו שתי טענות אפשריות של הנמענים שהעלון משיב עליהן.

4. לפניכם ארבע מובאות מעמודה 2. שלוש מהן בעלות מכנה משותף:
   - "כ-90% ממקרי המוות בתאונות אופניים הם תוצאה של פגיעות בראש."
   - "חבישת קסדה יכולה למנוע 90% מהפגיעות הרציניות בראש."
   - "מסקרים שנעשו בעת האחרונה בארץ מסתבר שרוב הילדים כבר מוכנים לחבוש קסדות..."
   - "הקסדות היום מעוצבות בשלל צבעים וסגנונות..."

   מה היא המובאה היוצאת דופן? הסבירו מה המשותף לשלוש המובאות האחרות.

5. נירית טענה שתחת הכותרת "בחירת הקסדה המתאימה" (עמודה 3) באים סעיפים שאינם שייכים ישירות לנושא.

   ציינו שני סעיפים שלדעתכם אינם שייכים ישירות לנושא, והציעו לכל אחד מהם כותרת מתאימה.

6. בכל אחד משש הסעיפים שבעמודה 4 נזכרים ילדים. ציינו באילו מן הסעיפים מוטל על הילד תפקיד פעיל, ומהו.

7. א. "מובן שיש להקפיד על חבישת קסדה עם תו תקן" (עמודה 2, פסקה רביעית) – מדוע?

   ב. לשם מה מופיעה רשימת "תווי התקן המאושרים לקסדות" (עמודה 4)?

8. כותבי העלון שילבו בו שתי סמאות שיש בהן דו־משמעות: "קסדה בראש טוב", "שומרת־הראש הצמודה..."

   הסבירו את הדו־משמעות שבכל סמה.

הבעה ואוצר מילים

9. כתבו מאמר קצר לעיתון נוער המסביר לרוכבי האופניים את חשיבות הקסדה והמדרבן אותם לחבוש אותה. התבססו על העלון.

10. כתבו דף הנחיות לרוכבי אופניים שנושאו רכיבה בטיחותית בפארקים ובצדי כבישים.

11. בעקבות ריבוי תאונות דרכים הופיעו בעיתון מאמרים התובעים להעלות את הגיל שבו בני נוער יכולים לקבל רישיון נהיגה.
כתבו מכתב למערכת העיתון ובו דעתכם המנומקת בעד שינוי זה או נגדו.

12. המילה 'קסדה' שייכת לשדה הסמנטי של כיסויי הראש.
יצרו רשימה של עשרה עד חמישה עשר כיסויי ראש מארצות שונות, מדתות שונות ומתקופות שונות, ומיינו אותם לקבוצות. תוכלו להיעזר באגרונים (תזאורוס).
נסחו הגדרה לכל כיסוי ראש. ההגדרה יכולה להתייחס לצורה, לתפקיד ולהיבט התרבותי (דתי, היסטורי, גאוגרפי). הוסיפו איורים במידת האפשר.
פעילות זו מתאימה לעבודה בקבוצות.

צריכת חשמל של מכשירים אלקטרוניים

על צריכת החשמל של מכשירים אלקטרוניים ביתיים ופוצים

המכשירים האלקטרוניים, ובהם מכשירי וידאו, DVD, טלוויזיות, מערכות שמע, שעונים, מחשבים אישיים, מדפסות, מכשירי פקסימיליה, משיבונים וכו' – הפכו לחלק מחיינו יותר ויותר בשנים האחרונות.

כל אחד ממכשירים אלה הוא בעל הספק נמוך יחסית, אך זמן ההפעלה של כל אחד מהם הוא לרוב ממושך.

המאפיין של מכשירים אלה הוא, שהם ממשיכים לצרוך חשמל גם כאשר אינם פועלים, וזאת מעצם בנייתם שמאפשרת השארת המכשיר מוכן לפעולה מיידית.

מצבי עבודה אופייניים של מכשירים אלקטרוניים

כללית, קיימים שלושה מצבי עבודה שבהם נמצאים המכשירים האלה:

1. מצב "מופסק" (מנותק מהחשמל) – שבו המכשיר אינו צורך חשמל כלל.
2. מצב "פעולה" (בהפעלה רגילה) – שבו המכשיר צורך חשמל בהתאם לפעולה.
3. מצב "הכן" ("שינה") שבו המכשיר צורך מעט חשמל יחסית, אך המשתמש איננו "נהנה" ממנו. על אף שלא נהגים להתייחס אליה כאל צריכה "ממשית", מדובר בצריכה שאין לזלזל בה.

צריכת חשמל במצב "פעולה"

בטבלה מוצגים נתונים נבחרים על ההספק וצריכת החשמל של מכשירים אלקטרוניים ביתיים נפוצים במצב "פעולה", לפי תעריף החשמל לשימוש ביתי שבתוקף מ-9.11.2004 (50.19 אג' לקוט"ש, כולל מע"מ).

המכשיר	הספק (וואט)	עלות הפעלה (אגורות לשעה)
מכשיר טלוויזיה	40–150	2–7
מכשיר וידאו	30–80	1–4
מערכת שמע	30–150	1–7
מחשב אישי , כולל מסך	110–150	5–7
מדפסת	10–100	1–5

צריכת חשמל במצב "הכן" - "הצרכנים השקטים"

כאמור, מכשירים צורכים חשמל במצב "הכן" גם כאשר אינם פועלים. זאת ועוד: במכשירי בית אחרים, כמו מזגנים, תנורי בישול ואפייה, מקררים, מכונות כביסה ועוד, משולבים (בעיקר כשעונים ובקרים) מכשירים אלקטרוניים נוספים, וגם המכשירים המשולבים צורכים חשמל במצב "הכן". כל אלה מכונים "צרכנים שקטים". הם אמנם בעלי הספק קטן יחסית, אך תורמים את חלקם לצריכה הכללית של משק הבית.

צריכת החשמל של מכשירים אלקטרוניים במצב "הכן" לממה נעה בין 0.7 ל-3.2 קוט"ש, ועלותה כ-0.4 עד 1.6 ₪.

מספר המלצות לחיסכון בצריכת החשמל של מכשירים אלקטרוניים

- מומלץ לרכוש מכשירים בעלי הספק חשמלי נמוך הן במצב "עבודה" והן במצב "הכן".
- מומלץ לבחור דגמים מתקדמים של מכשירים שבהם ניתנת תשומת לב רבה של היצרן לחיסכון בחשמל.
- מומלץ לנתק מכשירים מהחשמל אם ידוע שהמכשירים לא יהיו בשימוש זמן רב.
- כדי לחסוך בצריכת החשמל של מחשב יש לדאוג בראש ובראשונה להגדיר מצב "שינה" (מסך חשוך), לאחר זמן קצוב מוגדר. כאשר מפסיקים לעבוד במחשב מעל 15 דקות, יש לשקול את כיבוי המסך.
- מומלץ לכבות את המחשב ואת הציוד ההיקפי שלו כל עוד אין צורך בהם.
- רצוי לזכור שבעת פעולת מכשירים אלקטרוניים (בעיקר בציוד מיחשוב) נפלט חום אל חלל החדר. חום זה מיתוסף לעומס החום שיש לסלקו באמצעות מזגן, וכתוצאה מכך, בעונות הקירור עולה צריכת החשמל למיזוג אוויר.

ועוד עצה לסיום: המכשירים האלקטרוניים רגישים למתחי יתר חולפים הנוצרים במיתקן החשמל הפרטי וברשת החשמל החיצונית. מסיבה זו חשוב לנקוט אמצעים להגן עליהם מפני התופעה. קיימים בשוק התקנים מגוונים שמתפקידם לצמצם נזקים אפשריים כתוצאה ממנה.

איתך בכל דבר

חברת החשמל

העלון הודפס על גב חשבון החשמל.

שאלות הבנה [פרשנות והיסק – 1, 2; הערכה וביקורת – 3, 4]

1. במה שונים תנור חימום חשמלי, מגהץ וקומקום חשמלי מן המכשירים החשמליים שהעלון עוסק בהם?

בחרו באפשרות הנכונה:

- הם פועלים בהספק גבוה;
- אין בהם מצב "הכן";
- הם פועלים בהספק נמוך;
- כשאינם פועלים חייבים לנתק אותם מן החשמל.

2. מה מטרתו העיקרית של העלון?

ציינו אילו מן התשובות שלהלן נכונות:

- לספק מידע על צריכת החשמל של מכשירים אלקטרוניים בשימוש ביתי;
- לעשות פרסומת לחברת החשמל;
- להדריך את הצרכנים כיצד להקטין את צריכת החשמל;
- ללמד איך להפעיל מכשירים אלקטרוניים שונים.

3. אורית קראה את ששת הסעיפים שתחת הכותרת "מספר המלצות לחיסכון בצריכת החשמל", והעירה שלדעתה הסעיף האחרון ("רצוי לזכור...") אינו במקומו תחת כותרת זו.

האם אתם מסכימים עם ההערה? הסבירו את תשובתכם.

4. עורך העלון לא כלל את הפִּסקה האחרונה – "ועוד עצה לסיום" – ברשימת ההמלצות הבאה לפניה.

מה יכולה להיות הסיבה לכך?

הבעה ואוצר מילים

5. כיצד יתנהלו החיים בבית העתידי?

תארו דירה בבית מגורים בשנת 2030 שהגרים בה נהנים מהמצאות ומפיתוחים טכנולוגיים שאינם מוכרים כיום.

6. תומס אדיסון, שהמציא את נורת הליבון החשמלית בשנת 1875, נחשב אחד מגדולי הממציאים בהיסטוריה.

במה גדולתה של המצאתו? אילו תמורות היא חוללה בחיי האדם? הסבירו והדגימו את דבריכם.

7. בכותרת הטקסט מדובר על "מכשירים אלקטרוניים ביתיים נפוצים".

ערכו רשימה רחבה ככל האפשר של מילים נרדפות (גם נרדפות חלקית) לשם התואר **נפוץ**.

בדקו אילו מהן יכולות לשמש במקום המילה שבכותרת.

משימה 4

אקמול

לפניכם שני טקסטים על התרופה "אקמול" או בשמה האחר "פאראצטאמול", האחד "עלון לצרכן" המצורף לתרופה, והשני מידע על התרופה מתוך אתר הרפואה הישראלי InfoMed.

טקסט 1

עלון לצרכן

עלון לצרכן לפי תקנות הרוקחים (תכשירים רפואיים) התשמ"ו-1986
קרא/י בעיון את העלון עד סופו בטרם תשתמש/י בתרופה

אקמול®
טבליות, קפליות

הרכב
כל טבליה/קפליה מכילה:
Paracetamol 500 mg
מרכיבים בלתי פעילים:
טבליות:
Maize starch, polyvidone, stearic acid.
קפליות:
Maize starch, polyvidone, stearic acid, hydroxypropyl methylcellulose, ethylcellulose, diacetylated monoglycerides.

פעילות רפואית
משכך כאבים ומוריד חום.
מתי אין להשתמש בתכשיר?

אין להשתמש בתרופה זו אם ידועה רגישות לאחד ממרכיביה.

אין להשתמש בתרופה מבלי להיוועץ ברופא לפני התחלת הטיפול
אם הינך בהריון או מניקה, או אם הינך סובל/ת או סבל/ת בעבר מליקוי בתיפקוד הכבד או הכליה/מערכת השתן.

אזהרות
אין להשתמש בתרופה זו במשך יותר מ-10 ימים רצופים ו/או לעיתים קרובות בלי להיוועץ ברופא.
אם הינך רגיש/ה למזון כלשהו או לתרופה כלשהי, עליך להודיע על כך לרופא לפני נטילת התרופה.
אם הינך צורך/ת 3 או יותר משקאות אלכוהוליים ביום, יש להיוועץ ברופא אם ליטול תכשיר זה, או להשתמש בתכשיר אחר לשיכוך כאבים ו/או להורדת חום. פראצטאמול עלול לגרום נזק לכבד.
אין ליטול תרופות נוספות להורדת חום ושיכוך כאבים או תרופות להצטננות ללא התיעצות עם רופא או רוקח - למניעת מינון יתר/הרעלה של פראצטאמול.

תגובות בין-תרופתיות
אם הינך נוטל/ת תרופה נוספת, או אם גמרת זה עתה הטיפול בתרופה אחרת, עליך לדווח לרופא המטפל כדי למנוע סיכונים או אי-יעילות הנובעים מתגובות בין-תרופתיות, במיוחד לגבי תרופות מהקבוצות הבאות: תרופות המשפיעות על מערכת העצבים המרכזית (כגון: תרופות להרגעה, לשינה ונגד אפילפסיה), תרופות נגד קרישת דם, תכשירים נוגדי דלקת שאינם סטרואידים, או תכשירים הממריצים יצור אנזימים בכבד כגון ברביטורטים.

תופעות לוואי
בנוסף לפעילות הרצויה של התרופה, בזמן השימוש בה עלולות להופיע השפעות לוואי כגון פריחה, גירויים או סחרחורת.
תופעות לוואי, הנובעות בדרך כלל ממינון יתר, המחייבות התייחסות מיוחדת:
שילשול, בחילה או כאבי בטן (נדיר): הפסק/י הטיפול ופנה/י לרופא.
בכל מקרה שבו הינך מרגיש/ה תופעות לוואי שלא צויינו בעלון זה, או אם חל שינוי בהרגשתך הכללית, עליך להתייעץ עם הרופא מיד.

תופעות לוואי ותגובות בין-תרופתיות בילדים
על ההורים לדווח לרופא המטפל על כל תופעות לוואי וכן על כל תרופה נוספת הניתנת לילד/ה.
ראה/י לעיל תופעות לוואי ותגובות בין-תרופתיות מיוחדות שפורטו.

מינון
בהעדר הוראה אחרת מהרופא, המינון המומלץ הוא:
מבוגרים: 1-2 טבליות/קפליות כל 4-6 שעות לפי הצורך. אין לעבור על מינון של 8 טבליות/קפליות ליממה.
ילדים 6-12 שנים: $1-1/2$ טבליה/קפליה כל 4-6 שעות לפי הצורך.
אין לעבור על מינון של 4 טבליות/קפליות ליממה.

אופן השימוש
אין ללעוס! לבלוע את התרופה עם מעט מים.
מנע/י הרעלה!
תרופה זו וכל תרופה אחרת יש לשמור במקום סגור מחוץ להישג ידם של ילדים ו/או תינוקות ועל ידי כך תמנע הרעלה.
אם נטלת מנת יתר או אם בטעות בלע ילד מן התרופה, פנה/י מיד לחדר מיון של בית חולים, והבא/י אריזת התרופה איתך.
אל תגרום/י להקאה ללא הוראה מפורשת מהרופא!
אין ליטול תרופות בחושך! בדוק/י התווית והמנה בכל פעם שהינך נוטל/ת תרופה. הרכב/י משקפיים אם הינך זקוק/ה להם.

החסנה
יש לשמור תרופה זו במקום קריר ויבש.
גם לפי תנאי האריזה/החסנה המומלצים, תרופות נשמרות לתקופה מוגבלת בלבד. נא לשים לב לתאריך התפוגה של התכשיר! בכל מקרה של ספק, עליך להיוועץ ברוקח שסיפק לך את התרופה.
אין לאחסן תרופות שונות באותה אריזה.

מס' רישום התרופה:
קפליות: 350425337 ; טבליות: 201620534

טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ,
ת"ד 3190, פתח-תקוה

322K001800801

טקסט 2

מתוך "אתר הרפואה הישראלי" במרשתת (אינטרנט)

שאלות הבנה [פרשנות והיסק – 1, 5, 6, 9; הערכה וביקורת – 2, 3, 4, 7, 8]

1. טקסט 2 לקוח מאתר במרשתת.
   ציינו שני מאפיינים המעידים על כך.

2. לסמדר יש חום והיא שוקלת לקחת אקמול (פאראצטאמול).
   איזה משני הטקסטים לעיל חשוב יותר שתקרא במקרה זה, ומדוע?

3. "מינון עודף של פאראצטאמול הוא מסוכן ועלול לגרום נזק חמור לכבד. מינון גבוה של תרופה זו עלול להיות רעיל לאנשים הצורכים אלכוהול באופן סדיר, גם אם לא בכמויות גדולות." (טקסט 2)
   השוו מידע זה למידע המקביל בעלון לצרכן (טקסט 1) מבחינת התוכן והלשון, והסבירו את ההבדלים לאור המטרות השונות של מנסחי הטקסטים.

4. בן משפחתכם סבר בטעות שלפי הכתוב בעלון לצרכן אין לקחת אקמול בלי אישור של הרופא.
   מה גרם לו להבין כך?

5. קבעו בכל אחד מן המקרים שלהלן – אם מתאים לקחת אקמול (פאראצטאמול):

(א) ליאל, בת 18, סובלת מכאב ראש ויש לה גם סחרחורת ובחילה.

(ב) זה עשרה ימים שליהודה, בן 15, חום גבוה והוא נוטל אקמול, אך עדיין חומו גבוה.

(ג) אבירם, בן 22, לקח תרופה אחרת לשיכוך כאב הראש, הכאב לא פג, והוא שוקל ליטול גם אקמול.

(ד) לשי, בן 35, כאבי גב. בשעה 16:00 החליט ליטול שתי קפליות אקמול, ועתה – בשעה 20:00 – שוב התגבר הכאב. הוא שוקל לקחת עוד שתי קפליות.

(ה) לנעמי, בת 50 – הסובלת מכיב במערכת העיכול כבר כמה שנים – יש כאב ראש בעוצמה בינונית.

(ו) משה, בן 60, שתה כוס יין של קידוש, ולאחר זמן קצר התחיל לסבול מכאב שיניים.

6. מיטל עיינה בעלון לצרכן ואמרה: "את המשפטים האלה תוכלו למצוא בכל עלון הנלווה לתרופות".

לאילו משפטים היא התכוונה? העתיקו שני משפטים מן העלון, והסבירו כיצד הגעתם למסקנה שהם עשויים להופיע בכל 'עלון לצרכן' המצורף לתרופות.

7. אדם שעיין בטקסט 2 טען שהמידע על "סיכון מפיתוח תלות" מיותר.

האם גם אתם סבורים שראוי להשמיט מידע זה? נמקו את דבריכם.

8. לפניכם כמה אזהרות מתוך העלון לצרכן המנוסחות על דרך השלילה:

- "אין להשתמש בתרופה זו במשך יותר מ-10 ימים רצופים..."
- "אין לעבור על מינון של 4 טבליות / קפליות ליממה."
- "אין ליטול תרופות בחושך."

א. הציעו ניסוח חלופי לכל אחד מן המשפטים – על דרך החיוב.

ב. איזו דרך עדיפה בעיניכם – דרך החיוב או דרך השלילה? נמקו.

9. בעת האחרונה התפרסמו בתקשורת מקרים שבהם חולים שנפגעו מתרופות הגישו תביעות נגד יצרניות התרופות.

מה בעלון לצרכן יכול ללמד שיצרנית התרופה מודעת לבעיה זו ומנסה להגן על עצמה מתביעות?

הבעה

10. במשרד הבריאות נדונה הצעה לתקנה חדשה המאפשרת מכירת תרופות בלי מרשם רופא – לא רק בבתי מרקחת, אלא גם בנקודות מכירה אחרות כגון מרכולים ותחנות דלק.
הצביעו על התועלת ועל הסכנות שבהצעה זו.

תוכלו להיעזר בדיונים שעסקו בנושא, כגון דיון שהיה בוועדת העבודה הרווחה והבריאות כפי שפורסם באתר הכנסת: http://www.knesset.gov.il/protocols/data/html/avoda/2004-05-10.html.

11. גם בתחום התרופות ותוספי המזון הפרסומת "חוגגת".
אתרו מודעות פרסומת אחדות למוצרים ולשירותים בתחום זה.
עמדו על האמצעים הרטוריים המאפיינים מודעות אלו.

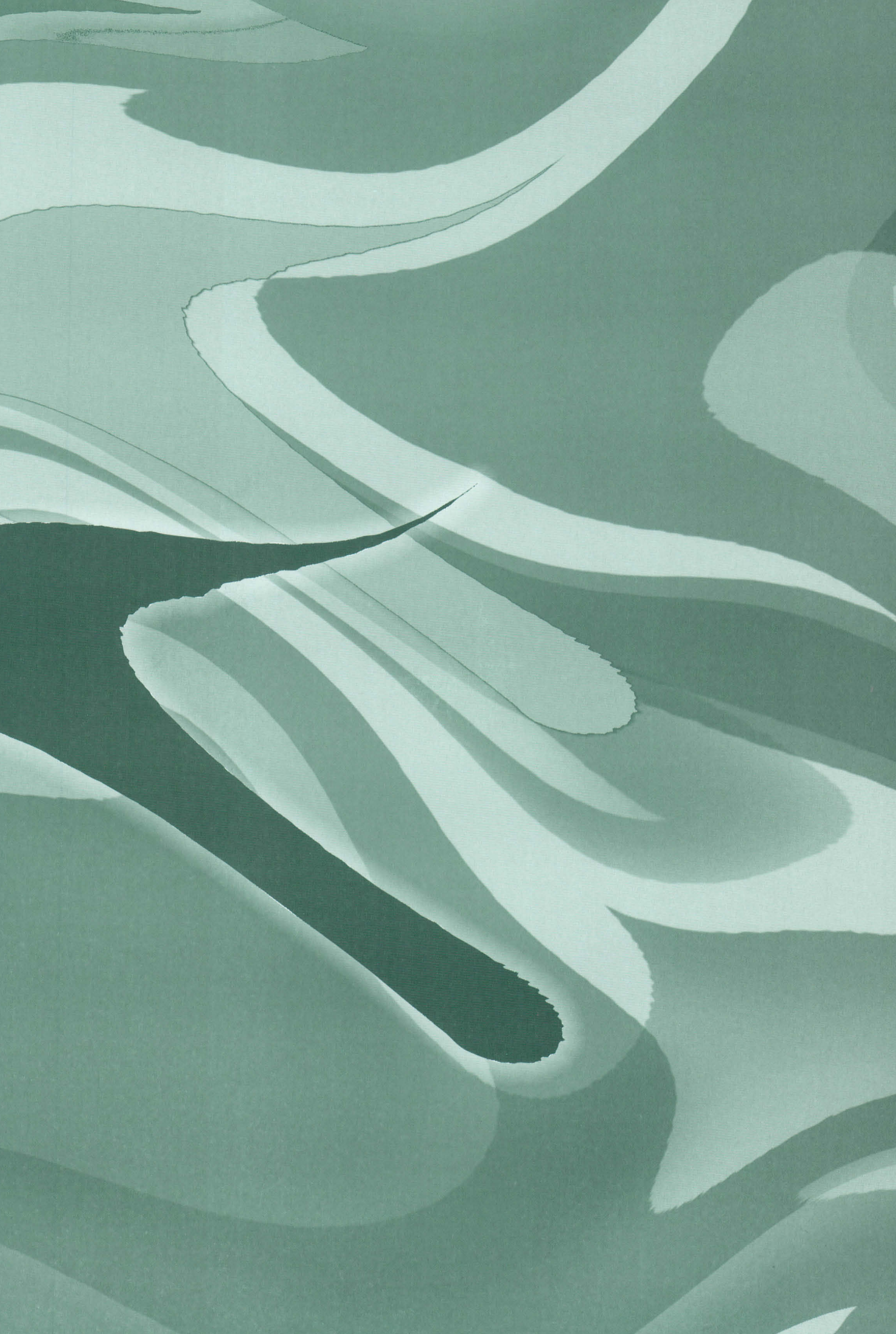

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

על ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

"ערך" הוא טקסט קצר יחסית, המגדיר נושא מסוים והמוסר מידע עליו. אין הוא מודפס בנפרד לעצמו, אלא עומד בצד ערכים אחרים, וכולם מקובצים יחדיו בלקסיקון או באנציקלופדיה. יש אנציקלופדיות כלליות ויש אנציקלופדיות ולקסיקונים המיוחדים לתחום אחד, כגון החי והצומח, מוסיקה, רפואה, יהדות, היסטוריה. סדר הערכים נקבע לפי הא-ב או לפי עיקרון מארגן תוכני (בתחום החי והצומח למשל מקובל להביא את הערכים לפי סדר סיסטמטי מדרגי – משפחות, סוגים, מינים). בתוך הערכים יש הפניות לערכים קרובים, משיקים, רלוונטיים (ע"ע = עיין ערך). לעתים מובאת בסוף הערך רשימה ביבליוגרפית קצרה. תרשימים, תצלומים ואיורים להמחשה מלווים את הערך במידת הצורך.

האנציקלופדיות והלקסיקונים הם לרוב פרי עבודתם של חבר כותבים, כל אחד מומחה בתחומו.

על כותב הערך להחליט מה העיקר והמרכזי ולבחור את פרטי המידע החשובים ביותר. את אלה הוא יביא בלשון ייצוגית ותמציתית, בניסוח מכליל הממעיט בדוגמאות. המוען לא יבליט את נוכחותו בטקסט ולא יביע במישרין את עמדתו בנושא. מבנה הטקסט יהיה גלוי וברור, ולעתים יבואו כותרות משנה וחלוקה לסעיפים. במידת הצורך יינקט מינוח מקצועי, כולל שם הערך בשפה המקובלת במחקר המדעי (באנגלית, בלטינית וכד').

יש שהערכים כוללים הסבר או תיאור קצרצר של הנושא, ויש שהם מגוללים יריעה שלמה בהציגם מגוון גישות, שינויים שהתחוללו במהלך השנים והמצב בהווה.

לקסיקונים ואנציקלופדיות אינם באים במקום מידע ומחקר מעמיק בנושא; הערכים מוסרים מידע בסיסי המיועד לציבור רחב ולאו דווקא לאנשי מקצוע. הם נותנים בידי הקורא – גם אם הוא הדיוט (חסר ידע בתחום) – מושג כללי בנושא הנדון ומקנים לו באופן מידי תחושת התמצאות.

המשימות הכלולות בחטיבה זו:

5. תעודת זהות ודרכון	איתור מידע; פרשנות והיסק
6. איך מכניסים את העופרת לעיפרון	איתור מידע; פרשנות והיסק
7. מוצרי צריכה ומוצרים בני קיימה	פרשנות והיסק
8. עיט זהוב	פרשנות והיסק
9. אלת המסטיק	פרשנות והיסק
10. שמות החודשים	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת
11. הקשת	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת

פעילות מקדימה

הביאו לכיתה שניים־שלושה ערכים מלקסיקונים או מאנציקלופדיות. אפשר להחליט שנושא או "ערך" מסוים יובא מלקסיקונים שונים, שנכתבו בתקופות שונות ולקהלי יעד שונים.
רשמו בשולי כל ערך את השם המלא של הלקסיקון או האנציקלופדיה, את שם העורך (והמתרגם אם יש), ההוצאה ושנת הפרסום. אם צוין מי כתב את הערך – רשמו את שמו.

מבנה

א. ציינו ערכים הבנויים לפי סדר כרונולוגי. הסבירו מדוע מבנה זה הולם את הערך.

ב. תארו מבנה של ערך שאינו מובא בסדר כרונולוגי.

השוואה

ג. עיינו בערך אחד המופיע בשני מקורות. ערכו השוואה בין הטקסטים:
ציינו את הדומה ועמדו על ההבדלים מבחינת ההיקף, התכנים והמבנה.
נסו לשער את הסיבות להבדלים.

אובייקטיביות וסובייקטיביות

ד. עיינו בערכים, ומצאו אמירות שבאה בהן לידי ביטוי עמדה כלשהי של הכותב ביחס לנושא – הערכה, שיפוט, אמירה סובייקטיבית.

ה. דונו בשאלה: האם לדעתכם ערך אנציקלופדי חייב להיות אובייקטיבי לחלוטין או יש בו מקום להבעת דעות ולעמדות של כותב הערך? נמקו והדגימו.

ערך במילון לעומת ערך באנציקלופדיה או בלקסיקון

ו. בחרו ערך אחד מן הערכים שהבאתם, ומצאו את ההגדרה של אותו ערך במילון עברי-עברי.
עמדו על ההבדלים בין המידע המובא בערך המילוני למידע המובא בערך שהבאתם.

ז. בחרו ערך אחר מן הערכים שהבאתם, וחברו לו הגדרה "מילונית" על סמך המידע המובא באנציקלופדיה או בלקסיקון.

תעודת זהות ודרכון

לפניכם הערך "תעודת זהות" מלקסיקון למונחי אזרחות; תצלומים של תעודת זהות ושל העמודים הראשיים בדרכון.

תְּעוּדַת זֶהוּת

מסמך רשמי הניתן לכל תושב במדינה לאישור כי נושאו הוא מי שרשום בו.

תעודת הזהות שמנפיקה מדינה לתושביה עשויה להיות בצורת פנקס, לוח מחומר פלסטי או דף נייר. התעודה דרושה הן למדינה והן לתושב. למדינה דרושה התעודה, בין היתר, לצורכי פיקוח שלטוני ורישום סטטיסטי. לתושב דרושה התעודה לצורכי זיהוי עצמו במקרי הצורך וקבלת זכויות שהמדינה מעניקה על יסוד זיהוי זה. ואולם, בעצם הנפקת התעודה יש משום הידוק הקשר בין המדינה לבין תושביה. במדינות רבות אי אפשר להצביע ללא הצגת תעודת זהות.

יש להבדיל תעודת זהות מדרכון – תעודה שמעניקה הממשלה לאזרח שלה, המקנה לו זכות לצאת מן המדינה ולשוב אליה והמעידה בחוץ לארץ על השתייכותו לאותה המדינה.

ישראל: כל תושב ישראלי שמלאו לו 16 שנים חייב לקבל מפקיד רישום במשרד הפנים תעודת זהות. פרטי הרישום הנכללים בתעודה נקבעו על ידי שר הפנים באישור ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת. התעודה מכילה את הפרטים האלה: מספר הזהות; שם המשפחה; השם הפרטי; שמות ההורים; תאריך הלידה ומקומה; המין; הלאום. בספח לתעודה נרשמים הפרטים האלה: שם המשפחה הקודם; השם הפרטי הקודם; המצב האישי (רווק, נשוי, גרוש או אלמן); שם בן הזוג; מספר הזהות של בן הזוג; המספר האישי בצה"ל; שמותיהם, תאריכי לידתם ומינם של הילדים עד גיל 18; המען.

אין לרשום בתעודת הזהות פרטי רישום או פרטים אחרים, אלא אם כן קביעתו של שר הפנים לעניין זה קיבלה את אישורה של ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת. אין לרשום דבר נוסף בתעודת הזהות מעבר לתוכנה כפי שנקבע בחוק, אלא על פי הוראה שבחוק או בתקנות שמתקין שר הפנים.

על פי חוק החזקת תעודת זהות והצגתה, חייב תושב ישראל שמלאו לו 16 שנים לשאת עמו תמיד את תעודת הזהות שלו ולהציגה לפני מי שמוסמך לדרוש ממנו זאת: שוטר, איש כוחות הביטחון, נציג הרשות המקומית וכדומה. החוק מטיל עונש מאסר על מי שמציג לזיהויו תעודת זהות של אדם אחר כאילו היא שלו. כמו כן מטיל החוק עונש מאסר על מי שעושה אחת מאלה: מוסר את תעודת הזהות שלו או חלק ממנה לאדם אחר למטרה בלתי חוקית; משנה, מתקן, מוסיף, או מוחק שלא כדין רישום בתעודת זהות; משמיד במזיד תעודה או חלק ממנה.

תוקפה של התעודה אינו מוגבל בזמן. שר הפנים מוסמך להורות על החלפת תעודה שבידי תושב כאשר התעודה בלויה או מסיבה אחרת. השר גם מוסמך להורות על הנפקת תעודות חדשות לציבור ועל החלפת הקיימות. ללא תעודת זהות אין אפשרות לבעל זכות בחירה בישראל להשתתף בבחירות לכנסת או לרשויות המקומיות.

ראה: מרשם האוכלוסין.

י' שץ, ש' אריאל, **לקסיקון אזרחות**, הוצאת דביר תשמ"ט

מדינת ישראל
משרד הפנים

دولة إسرائيل
وزارة الداخلية

תעודת זהות
بطاقة الهوية

מספר הזהות
رقم الهوية

שם המשפחה
اسم العائلة
השם הפרטי
الاسم الشخصي
שם האב
اسم الأب

שם האם
اسم الأم
תאריך הלידה
تاريخ الولادة
מקום הלידה
مكان الولادة
המין
الجنس
ניתנה ב-
أصدرت في

הלאום
القومية
יהודי

ירושלים 25.09.96 יב תשרי תשנ"ז

לפי סעיף 3 לחוק מרשם האוכלוסין,התשכ"ה-1965, יהוו פרטי הרישום שבתעודה זו – למעט רישום "הלאום", "המצב האישי" ו"שם בן הזוג" – ראיה לכאורה לנכונותם.
وفقا للمادة ٣ من قانون تسجيل السكان لسنة ١٩٦٥-٥٧٢٥، تكون تفاصيل التسجيل في بطاقة الهوية هذه - باستثناء «القومية» «الحالة الشخصية» و«اسم الزوج» - بينة اولية على صحتها.

שים לב - פרט לחתימה אינך רשאי לרשום בעצמך דבר בדרכון זה

*השם במלואו
או השם הקודם _____

*Name in full
or former name _____

שם נעורים _____ Maiden name _____

הדרכון תקף ל **כל הארצות All countries** Passport valid for

_____

חתימת בעל הדרכון Signature of bearer

בקבלך את הדרכון
חתום כאן
On receipt of passport
sign here

.....שונה - ראה עמוד _____ amended - see page.....

PASSPORT דרכון STATE OF ISRAEL מדינת ישראל

Type / סוג P / ד
Code of State / סמל המדינה ISR
Passport No. / מס' דרכון

Surname / שם משפחה

Given name / שם פרטי

Nationality / אזרחות
ISRAELI ישראלית

Date of birth / תאריך לידה
I.D. No. / מס' זהות

Sex / מין
Place of birth / מקום לידה
ישראל

Date of issue / תאריך הוצאה
Date of expiry / תאריך פקיעת תוקף

Authority - I.C. Passport at- / סמכות – ממונה דרכונים ב-
JERUSALEM ירושלים

P< << <<<

שאלות הבנה [איתור מידע – 1-4; פרשנות והיסק – 5, 6]

1. א. מה המשותף לדרכון ולתעודת זהות? כתבו את הדברים המהותיים המשותפים.
   ב. ציינו בטבלה הבדלים בין תעודת זהות ובין דרכון על פי הערך מן הלקסיקון ועל פי תצלומי המסמכים. הוסיפו שני תבחינים משלכם.
   ראו גם שאלה 7 להלן.

תבחינים	תעודת זהות	דרכון
פרטי רישום		
נסיבות השימוש (לאילו צרכים ובאילו מצבים המסמך משמש)		
.....		
.....		

2. מה תפקידו של כל אחד מן הגופים או האישים שלהלן בנוגע לתעודת זהות?
   משרד הפנים / שר הפנים / ועדת החוקה, חוק ומשפט / איש כוחות הביטחון.

3. מה תפקיד המילים "ראה: מרשם האוכלוסין" הבאות בסוף הערך "תעודת זהות" בלקסיקון?

4. ציינו על פי הלקסיקון שלושה פרטים בקשר לתעודת זהות החלים בישראל ואינם חלים בהכרח במדינות אחרות.

5. למה אי אפשר להשתתף בבחירות ללא תעודת זהות (הפִּסקה האחרונה)?

6. העלו סיבה אחת משלכם להטלת עונש מאסר בגין כל אחת מן הפעולות האלה:
   (א) מסירת תעודת זהות לאחר;
   (ב) שינוי פרטים בתעודת זהות;
   (ג) השמדת תעודת זהות;
   (ד) שימוש בתעודת זהות של אחר.

הבעה

7. על סמך שאלה 1 כתבו השוואה בין תעודת זהות ובין דרכון בהיקף של שתיים־שלוש פסקות.

8. הכינו "תעודת זהות" אישית, שיהיו בה פרטים שאינם כלולים בתעודת הזהות הרשמית, כגון תכונות ותחביבים, דברים שאתם אוהבים ושונאים, שאיפות, רגעים מיוחדים ועוד.
   תוכלו לערוך את "תעודת הזהות" כטופס, כשאלות ותשובות, ואף כטקסט רציף.

איך מכניסים עופרת לעיפרון

הטקסט שלפניכם לקוח מתוך הספר "איך הם עושים זאת". כל אחד מכמאה וחמישים הקטעים בספר הוא תשובה על שאלה מעין זו שבכותרת הספר. ההסברים במתכונת אחידה זו יוצרים לקסיקון.

איך מכניסים עופרת לעיפרון?

עשוי אתה לחשוב כי העופרת מגיעה אל העיפרון על ידי הכנסתה דרך חור שנקדח לאורכו של גליל עץ, שכן מבט בוחן מלמד כי העיפרון עשוי, ללא ספק, מחתיכת עץ אחת. "דבר זה מעיד על עיפרון טוב," אומר איש המכירות של חברת "ג'וזף דיקסון קרוסיבל", המייצרת את העפרונות הצהובים הידועים "דיקסון טיקונדרוגה". גם אם תבחן בקפדנות עיפרון בלתי צבוע של דיקסון, לא תוכל לראות כי למעשה עשוי הוא משתי חתיכות של עץ שהודבקו זו לזו. החיבור ביניהן הוא בלתי נראה.

דיקסון מתחיל את התהליך בחיתוך עץ ארז ללוחות שמידותיהם 18.5 ס"מ אורך ו־7 ס"מ רוחב, ועוביים אינו עולה על 0.64 ס"מ. לוחות העץ מועברים דרך מכונה שמַסוֹריה יוצרים חריצים דקים, בדרך כלל 4–7 חריצים בכל לוח, בהתאם לגודל העיפרון שרוצים לייצר. בשלב הבא מוכנסים פסי עופרת מוקשה לתוך החריצים. "עופרת" זו, שלמעשה מורכבת מגרפיט, חומר, ומעט מים, הושרתה בשעווה לתוספת חיזוק, נאפתה, עוצבה בתבנית ונפרסה באורך 17.8 ס"מ בדיוק. לוח שני, מחורץ גם הוא, מותאם ללוח שבתוכו הושמה העופרת, ושניהם מחוברים זה לזה בדבק תעשייתי חזק במיוחד. המוצר בשלב זה נראה כקופסה מלבנית שחבויים בתוכה פסי עופרת. ה"קופסה" מועברת דרך שתי מכונות דומות זו לזו. האחת מקציעה את הלוח העליון בצורת חצאי גלילים, שמספרם כמספר פסי העופרת. לאחר שהמכונה השנייה מקציעה את הלוח התחתון, נבקע הלוח לארבעה עד תשעה עפרונות נפרדים.

עתה מעניקים לעיפרון את המגע הסופי שכולל צבע, טבעת בצבעי ירוק־זהב בקצה, ומחק שאותו מדביקים. חברת "ג'וזף דיקסון קרוסיבל", המעסיקה בתהליך זה מאה עובדים, מייצרת 576,000 עפרונות בכל יום עבודה בן שמונה שעות.

המשך בעמוד הבא ←

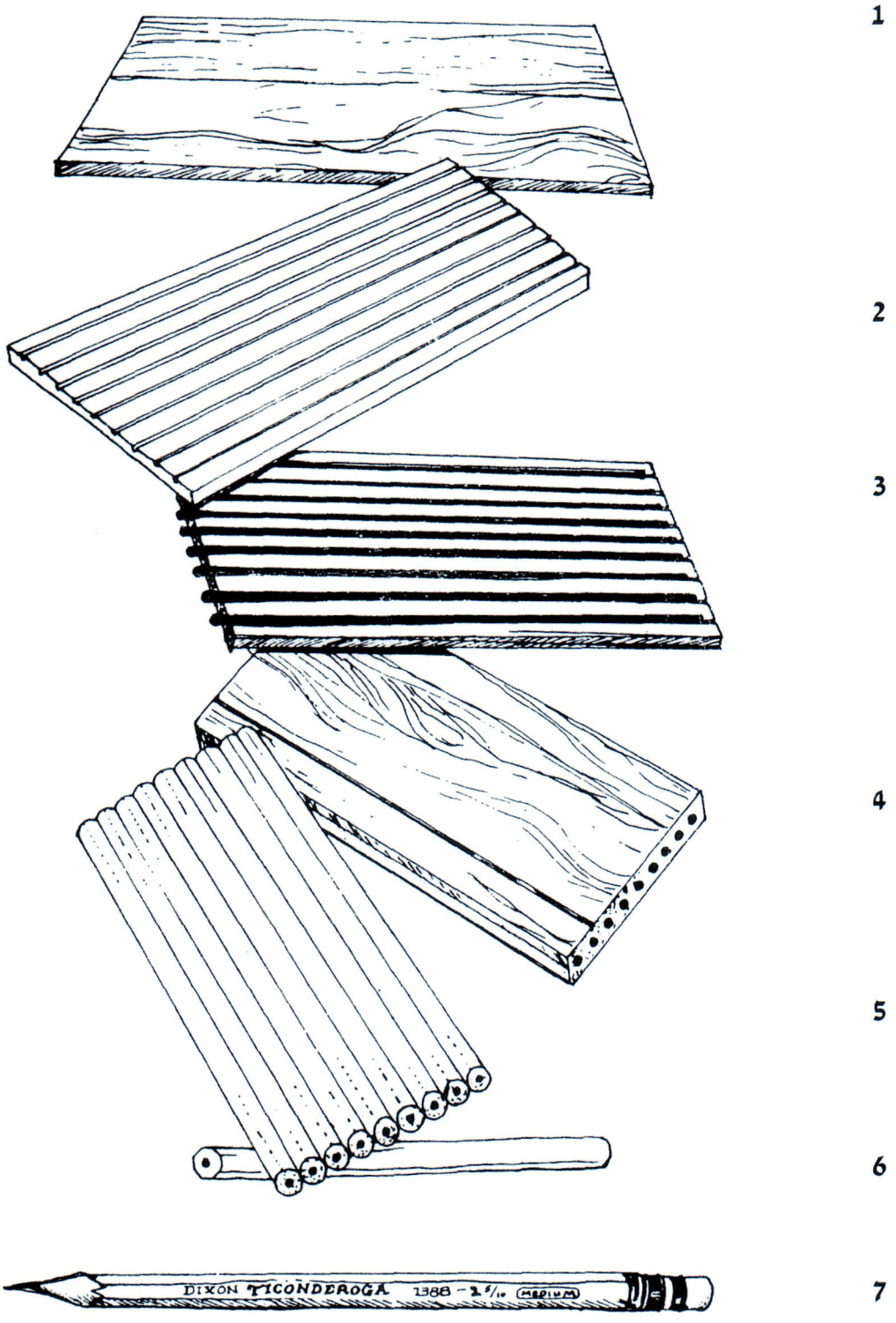

קרוליין סוטון (בשיתוף דנקן מ' אנדרסון), **איך הם עושים זאת**,
מאנגלית: נורית לוינסון, הוצאת כנרת 1987

שאלות הבנה [איתור מידע – 1-4; פרשנות והיסק – 5, 6]

1. סמנו את האפשרות הנכונה:
מכניסים עופרת לעיפרון –
- על ידי החדרתה דרך חור שנקדח לאורכו של גליל עץ;
- על ידי הנחתה בין שתי חתיכות עץ.

2. הטקסט מלֻוה בשבעה איורים המסודרים מלמעלה למטה לפי סדר הייצור, ועליכם להוסיף כיתוב לכל איור לפי הנחיות א ו-ב:
א. לפניכם שלושה כיתובים. שייכו כל אחד מהם לאיור המתאים:
- עיפרון בשלב שלפני עיצובו הסופי.
- לוחות עץ הדבוקים זה לזה ובתוכם פסי עופרת.
- קופסת עץ שבתוכה פסי עופרת המוקצעת לפסים מעוגלים.

ב. חברו כיתובים לארבעת האיורים האחרים.

3. מה מאפיין עיפרון טוב?

4. מה מקור המידע שבטקסט על דרך ייצור העפרונות?

5. סמנו את התשובה שאינה נכונה:
מטרת הטקסט "איך מכניסים עופרת לעיפרון?" היא –
- לענות על שאלה;
- להסביר תהליך;
- לתאר תהליך;
- לתת הוראות הפעלה.

6. נסחו שאלה אחת על תהליך ייצור העפרונות או על הנתונים המובאים בקטע – שאין עליה תשובה בטקסט.

הבעה

7. **מקומו של העיפרון בעידן המחשב**
הצעה א: כתבו השוואה בין כתיבה בעיפרון או בעט לכתיבה במחשב. בכתיבתכם התייחסו גם לשאלה מה דרך הכתיבה המועדפת עליכם, בנסיבות מסוימות, ומדוע.
הצעה ב: כתבו דיאלוג בין שני כותבים – האחד המעדיף כתיבה על נייר בעיפרון או בעט, והאחר המעדיף כתיבה במחשב.

8. כתבו את הערך "עיפרון" בלקסיקון "גילויים והמצאות". הערך יכלול מידע על תולדות העיפרון ותהליך ייצורו, סוגי עפרונות ושימושיהם, תולדות המילה "עיפרון".
התבססו על שלושה מקורות: הטקסט הנתון, ספר נוסף והאינטרנט.
ראו טקסט (מעובד) בנושא זה בספר **דברים לעניין**, מעלות, תשס"ד, עמ' 74-77.

מוצרי צריכה ומוצרים בני־קיימה

לפניכם שני ערכים מלקסיקון אחד:

מוצרי צריכה (consumers' goods)

המטרה הסופית של כל פעילות כלכלית היא סיפוק רצונותיהם של בני־האדם באמצעות צריכת מוצרים ושירותים. מוצרים ושירותים אלו הם שמציינים אותם כמוצרי צריכה. כל המוצרים בשלבים מוקדמים יותר של תהליך הייצור, כלומר לפני שהם עוברים לידי הצרכנים, נקראים ***מוצרי ייצור***. **G. S.**

מוצרים בני־קיימה (consumer durables)

מוצרי צריכה שהם נכסים שימושיים לטווח ארוך, כלומר נכסים שהשימוש בהם אינו מכלה אותם בבת אחת, אלא בהדרגה, במשך זמן מסוים. דוגמאות מובהקות הן בתים, מכוניות, מכונות כביסה, מדיחי כלים, מקררים, שואבי־אבק, ריהוט, בגדים וכו׳. לא העובדה שהם בני־קיימה ולא מתכלים היא המבדילה אותם ממוצרי צריכה אחרים, אלא השימוש הרב־פעמי בהם, בניגוד לאופי החד־שימושי של מוצרי צריכה אחרים. [...] **G. S.**

G. Stuvel, "The Production Boundary in National Accounting" (Development and Change, Vol. 4, 1972–3, No. 2)

מילון פונטנה למחשבה מודרנית, עורכים אלאן בולוק ואוליבר סטאליבראס,
עורך המהדורה העברית אלי שאלתיאל, עם עובד 1987, עמ' 241

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - כל השאלות]

1. מהו תחום החיים ששני המונחים **מוצרי צריכה** ו**מוצרים בני־קיימה** שייכים אליו?
בחרו אפשרות אחת:
סוציולוגיה / פסיכולוגיה / כלכלה / משפטים.

2. כתבו על פי הלקסיקון הגדרות קצרות לכל אחד מן הערכים:
א. מוצרי צריכה הם .....
ב. מוצרים בני־קיימה הם .....

3. בחרו באפשרות הנכונה:
בין המונחים "מוצרי צריכה" ו"מוצרים בני־קיימה" מתקיים קשר של –
- היכללות;
- ניגוד;
- נרדפות;
- שני פרטים שווי מעמד באותה קבוצה.

4. מכונת תפירה יכולה להיות מוצר ייצור או מוצר צריכה.
כתבו באילו נסיבות היא תהיה מוצר ייצור, ובאילו נסיבות היא תהיה מוצר צריכה.

5. א. ציינו מתוך הערך "מוצרים בני־קיימה" שני אפיונים למוצר שאינו בר־קיימה.
ב. סמנו "נכון" או "לא נכון" לגבי כל אחד מן המשפטים:
(1) מצלמה היא מוצר בר־קיימה.
(2) סרט צילום הוא מוצר בר־קיימה.
ג. בחרו תחום אחד מן התחומים הבאים, והביאו ממנו דוגמאות לשני מוצרים – אחד בר־קיימה ואחד שאינו בר־קיימה.
התחומים: משרד (ציוד משרדי), בית הספר, מטבח, תחבורה.

הבעה ואוצר מילים

6. גם בחברה המערבית המעודדת צריכה מוגברת של מוצרים ושל שירותים, יש הדוגלים בהסתפקות במועט.
האם בימינו יש מקום לערך של "הסתפקות במועט"?
כתבו מאמר טיעון מנומק בנושא זה.

7. המילה **מוצר** נגזרת מן השורש יצ"ר. לפניכם מילים נוספות מן השורש הזה:
יָצַר / יִיצר / נוֹצַר / יוֹצֵר / יצירה / יְצוּר / יִיצוּר / תוצר / תוצרת / יצרן / יצרני / יצירתי.
רשמו בקבוצה אחת את כל המילים מן הרשימה השייכות לשדה הסמנטי שהמילה 'מוצר' משתייכת אליו, ובקבוצה השנייה את שאר המילים.
הסבירו את ההבדל בין הקבוצות מבחינת המשמעות.

עיט זהוב

עַיִט זָהֹב

Aquila chrysaetos homeyeri
(Severtzov 1888)

דורון הורוביץ – ארכיון רט"ג

Golden Eagle
שם ערבי: עוקאב ד'הבייה
סדרה: דורסי יום (Accipitriformes)
משפחה: נְצִיִּים (Accipitridae)
סיכון עולמי: לא הוגדר
סיכון אזורי: EN (A1acd,C1+2a,D) – בסכנת הכחדה

תפוצה: יציב נדיר, בעיקר בחבל המדברי ובספר המדבר – הר הנגב , מזרח הנגב, מדבר יהודה, שומרון ורמת הגולן.

תפוצה בעבר: בעיקר באזורים מדבריים ותת־מדבריים, אך היה ככל הנראה תמיד נדיר למדי. בסוף שנות השמונים הוערכה האוכלוסיה בכ־45-50 זוגות, מהם 2 בחבל הים־תיכוני, 11 במדבר יהודה ובמזרח השומרון ו־28 בנגב ובהרי אילת.

מקום־חיות אופייני: מצוקים וקניונים.

גורמי סיכון והפרעה:
1. הרעלות.
2. הפרעה באזורי פעילות, הגורמת לפגיעה בהצלחת קינון ולירידה בזמינות המזון.
3. חמיסת קִנים ומסחר בלתי חוקי.

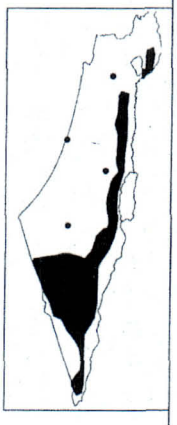

גודל האוכלוסיה: כ־20 זוגות.

שינוי בגודל האוכלוסיה: ב־15 השנים האחרונות הצטמצמה אוכלוסייתו בכ־50% לפחות.

בידוד בין תת־אוכלוסיות: קיים ריחוק גיאוגרפי בין הזוגות הבודדים המקננים בחבל הים־תיכוני לבין האוכלוסיה של מדבר יהודה והנגב.

פעולות נדרשות לשמירת המין:
1. המשך פעילות למניעת הרעלות.
2. צמצום ההפרעות במקומות הקינון ובאזורי שיחור המזון.

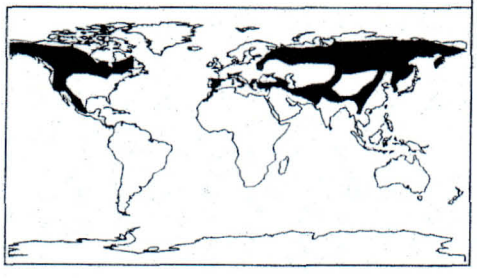

הספר האדום, מינים בסכנת הכחדה בישראל, רשימת המינים בסיכון, חולייתניים,
רשות הטבע והגנים והחברה להגנת הטבע 2002, עמ' 140

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - כל השאלות]

בשאלות 1-6 בחרו באפשרות הנכונה.

1. השטחים השחורים במפת ישראל מסמנים את –
   - גודל האוכלוסייה של העיט הזהוב;
   - תפוצת העיט הזהוב כיום;
   - תפוצת העיט הזהוב בעבר;
   - אזורים שבהם העיט הזהוב אינו מצוי.

2. "מקום חיות אופייני: מצוקים וקניונים" – המובן של המילה "קניונים" כאן הוא:
   - אזור קינון של עופות;
   - ערוץ צר בין מדרונות תלולים;
   - מרכז קניות מקורֶה.

3. א. בצירוף "חמיסת קנים" המילה "חמיסה" פירושה:
   הרס רב / חימום יתר / שוד, גזל.
   ב. חמיסת קנים מתבצעת על ידי –
   בני אדם / עופות דורסים / איתני הטבע / כל התשובות נכונות.

4. "שיחור מזון" (בשורה האחרונה) פירושו:
   השחתת מזון / חלוקת מזון / סימון מזון / חיפוש מזון.

5. העיט אינו –
   עוף נדיר / עוף דורס / עוף יום / עוף נודד.

6. על פי מפת העולם, העיט מצוי –
   באמריקה הצפונית / באמריקה הדרומית / באפריקה / באוסטרליה.

7. מה הן שתי ההמלצות למניעת הכחדת העיט בארץ?

8. בערך "עיט זהוב" יש פרטי מידע בקטגוריות מסוימות (תפוצה, גורמי סיכון וכד'), ואין פרטי מידע מקטגוריות אחרות המופיעות בדרך כלל בלקסיקון על בעלי חיים.
   א. ציינו שלוש קטגוריות נוספות אפשריות אשר אינן מופיעות בערך זה.
   ב. מדוע, לדעתכם, לא נכלל מידע מקטגוריות אלו כאן?

הבעה

9. חברו דף הנחיות ואזהרות שמטרתו הגנה על בעלי כנף, ושיתפרסם על שלט בכניסה לשמורת טבע.

תוכלו להיעזר בטקסט "אחרוני הנשרים" העומד במרכז שאלון א, חורף תשס"ה (011107). ראו באתר "לשונט": http://learn.snunit.k12.il/snunit/lashon.

אלת המסטיק

אלה

הסוג: אֵלה — *Pistacia*
המשפחה: **אֵלתיים** — Anacardiaceae
בערבית: בּוּטוּם — אלה ארץ־ישראלית, אלה אטלנטית
סיריס / עַ'זַק — אלת המסטיק

אלת המסטיק — *Pistacia lentiscus*

היא נפוצה בכל ארצות הים התיכון ונמנית עם השיחים הנפוצים בארצנו. נמצאת ביער, בחורש, בגָריגָה ובבתה. בשל צורתה הנאה מגדלים אותה גם בגינות נוי, והיא גדלה בכל סוגי הקרקעות: באדמות החול שבשפלת החוף ובמדרגות הנמוכות של ההרים. לרוב אלת המסטיק מלווה את החרוב, והיא מהווה אתו את חברת החרוב והאלה.

בניגוד למיני האלה שהזכרנו לעיל המשירים את עליהם, אלת המסטיק ירוקת עד, וגובהה נע בין חצי מטר למטר וחצי. ענפיה דחוסים והם נושאי עלים גלדניים מנוצים היושבים על ציר עלה מורחב ועשוי כעין מרזב. העלים נשברים עם כיפופם ומדיפים ריח עז המזכיר טרפנטין. באביב שופעים שיחי הזכר פרחים, ונענוע השיח גורם לפיזור שפע אבקה צהובה. גם פירותיה של אלת המסטיק ערוכים באשכולות צפופים, ובקיץ הם בולטים בצבעם האדמדם.

כשחותכים בענפיה, נוטף מהחתך שרף, המתגבש ויוצר טיפות שקופות. בימי קדם הוא שימש כשרף לעיסה; זאת למדים מן האיסור "אין לועסין מסטיכי בשבת" (תוספתא שבת יב, ח). דיוסקורידס הרומי מספר ששרף האלה משמש להברשת השיניים, נגד דיזנטריה ולרענון הפה. בהודו השרף משמש להכנת סתימות שיניים, בצפון־אפריקה הוא משמש להכנת תחבושות, בטורקייה הוא משמש לחיזוק החניכיים, ובעיראק הוא משמש לטיפול בשלשול אצל ילדים.

קָלִי מפירות האֵלָה

בחודשים אוגוסט עד סוף אוקטובר מבשילים אשכולות פרי האלה. הסימנים להבשלה הם: צבע הפירות כחול־סגול והציפה נפרדת בקלות מהגרעין. כיצד קולים? מפרידים את הפירות מהאשכול. בונים כירה ומבעירים בה אש. את הפירות מניחים בתוך מחבת או על קימורית פח או על מכסה של חבית. שמים את הפירות על האש, קולים, ותוך כדי קלייה בוחשים. יש להשתדל לא לשרוף את הפירות, הריח שיפיצו הפירות בשעת הקלייה יעורר את תאבונכם, והפירות הקלויים יערבו לחככם וישביעו את רעבונכם.

נסים קריספיל, **ילקוט הצמחים: צמחי הרפואה והתועלת של ארץ ישראל – תיאור, פולקלור, מתכונים בלעדיים ותושיית שדה**, הוצאת כנה תשמ"ג

שאלות הבנה [פרשנות והיסק – 1-3; הערכה וביקורת – 4]

1. א. "ילקוט הצמחים" מיועד לדוברי עברית, ועם זאת בראש הערך מופיעים שמות אחדים בלועזית (באותיות לטיניות). מדוע על המחבר לכלול מידע זה בערך?
   ב. מדוע אלת המסטיק נקראת בשם זה?

2. עמוס העיר שבערך "אלת המסטיק" יש שילוב של מידע ושל הדרכה.
   א. אתרו היכן הטקסט הוא מידעי והיכן הוא טקסט מדריך.
   ב. כתבו מאפיין בולט לכל אחד מן הסוגים האלה, כפי שהוא בא לידי ביטוי בָּערך, והדגימו אותו במובאה.
   ג. מדוע אין להתפלא על השילוב של מידע והדרכה בלקסיקון זה?

3. לפניכם איורים של ארבע צורות של עלים.
   א. איזו מהן היא הצורה של עלי אלת המסטיק?
   ב. כיצד הגעתם למסקנה זו?

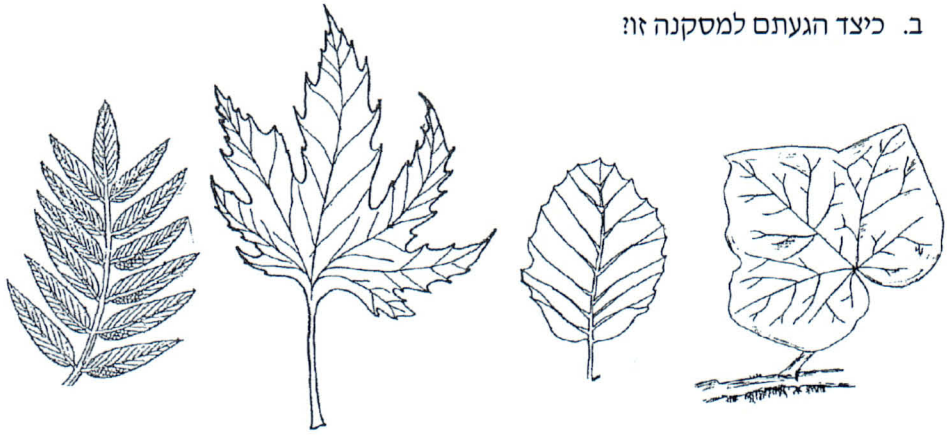

ד ג ב א

4. דורית תכננה לקנות מתנה לחברתה המתעניינת בצמחי הארץ. היא התלבטה אם לקנות "מגדיר צמחים למטייל בארץ ישראל" או את הספר "ילקוט הצמחים" שהקטע לקוח ממנו.
   כתבו נימוק אחד בעד רכישת כל אחד משני הספרים.

הבעה

5. בשטח שהיה מיועד להישמר כ"ריאה ירוקה" של חורש טבעי ופארק להנאת התושבים, מתכננים עתה להקים שכונה חדשה.
   כתבו מכתב למערכת העיתון המקומי ובו הביעו את דעתכם על ההצעה.

6. מצאו שיר שהנושא שלו הוא עץ מסוים והביאו את ההגדרה של אותו העץ ממגדיר צמחים או מלקסיקון לצמחי הארץ.
   השוו בין השיר ובין ההגדרה הבוטנית מכמה היבטים, כגון המטרה, פרטי המידע וכמותו, הלשון והסגנון, ההיצג.

שמות החודשים

טקסט 1

שמות החודשים בלוח העברי

בתקופת גלות בבל נהגו היהודים על פי הלוח הבבלי, ושמות החודשים שבלוח זה נתקיימו בידם גם לאחר מכן כששבו לארצם, כדברי חז"ל: "שמות החודשים עלו עמהם מבבל" (ירושלמי ראש השנה פ"א, ה"ב).

שמות החודשים האלה בצורתם העברית הם: **ניסן**, באכדית nisanu; **איר**, ayaru; **סיון**, siwanu, simanu; **תמוז**, du'uzu; **אב**, abu; **אלול**, elulu; **תשרי**, teshritu; **מרחשון**, (w)arakh shamna; **כסלו**, kislimu; **טבת**, tebitu; **שבט**, shabatu; **אדר**, ad(d)aru.

רק אחדים מן השמות האלה משמעותם ברורה, כגון du'uzu – שם האל תמוז, אל האביב הצמיחה והפריון השומרי־בבלי (וכנראה לא הורגש בתקופה הבבלית החדשה מקורו האלילי של שם זה, שאלמלא כן בוודאי לא היה מתקבל בישראל, כשם שלא נתקבלו השמות הכנעניים שהיה בהם משום טעם עבודה זרה) ;elulu – טיהור וכפרה(?); teshritu – חנוכה (כהוראת השורש הארמי שר"י); (w)arakh shamna – ירח שמיני.

ליד השמות הבבליים שעדיין הורגשה זרותם בימים ההם, באים במקרא לפעמים גם מספריהם הסידוריים של החודשים, כגון "בחֹדש הראשון הוא חֹדש ניסן" (אסתר ג,ז); "בחֹדש השלישי הוא חֹדש סיון" (שם ח,ט); "בחֹדש העשירי הוא חֹדש טבת" (שם ג, יג); "חֹדש שנים עשר הוא חֹדש אדר"(שם ג, יג).

מתוך הערך "חֹדֶש", **אנציקלופדיה מקראית**, כרך ג, מוסד ביאליק 1958, עמ' 39

טקסט 2

שמות החודשים בלוח הכללי

כל שמות החודשים של הלוח היולייני (והגרגוריינ) נקבעו בידי הרומאים הקדמונים. ומניין קיבלו אלה את השמות? מן האלים, כמובן, כמנהג הרומאים גם בעניינים שונים אחרים. אולם מלבד שמות האלים חדרו לתוך משפחת החודשים גם שמותיהם של שני קיסרים, שכן אלה נחשבו בעיני הרומאים לכעין אלים או חצאי אלים.

ואלה הם מקורותיהם של שמות החודשים בלוח הנוצרי:

1. יָנוּאָר – על שם האל יָנוּס, אל השערים, הממונה על התחלות וסיומים;
2. פֶּבְּרוּאָר – פירושו 'מטהר' בלטינית; ואכן ב־15 בחודש הזה חל חג הטיהור הרומי (של המקדשים);
3. מַארְס – על שם אל המלחמות מַרְס;
4. אַפְּרִיל – על שם אלת האביב אַפְּרִילִיס;
5. מַאי – על שם האלה מיה, בתו של האל אטלס, גם היא אלת האביב;
6. יוּנִי – על שם אלת הנישואים יונו;
7. יוּלִי – על שם יוּלְיוּס קיסר (100–44 לפני הספירה), שנולד בחודש הזה;
8. אוֹגוּסְט – על שם הקיסר אוֹגוּסְטוּס (30 לפנה"ס – 14 לספירה), יורשו של יוליוס קיסר;
9. סֶפְּטֶמְבֶּר – פירושו "השביעי";
10. אוֹקְטוֹבֶּר – פירושו "השמיני";
11. נוֹבֶמְבֶּר – פירושו "התשיעי";
12. דֶצֶמְבֶּר – פירושו "העשירי".

שמותיהם של ארבעת החודשים האחרונים נקבעו בזמן שהשנה הרומית הייתה בת עשרה חודשים; וגם כשנוספו לשנה שני החודשים הראשונים – ינואר ופברואר – נשארו בכל זאת שמות החודשים כלפנים.

על פי ש' אב־גיל, **גילויים וחידושים**, הוצאת עמיחי 1977, עמ' 195-196

שאלות הבנה [פרשנות והיסק – 1, 2, 3א; הערכה וביקורת – 3ב, 4]

1. שמות חודשים עשויים לציין מספר סידורי, עונָה, דמות של אל.
השלימו את הטבלה בדוגמאות מתוך שני הטקסטים (שם אחד יכול להופיע בשני מקומות בטבלה).

	החודשים העבריים	החודשים בלוח הכללי
מספר סידורי		
עונה		
דמות של אל		

2. קבעו "נכון" או "לא נכון" לגבי כל אחד מן ההיגדים א, ב, ג. בססו את קביעותיכם על הטקסטים:
(א) שמות החודשים העבריים הנהוגים כיום שימשו מאז יציאת מצרים.
(ב) לפי המקרא, חודש תשרי הוא הראשון במניין החודשים העבריים.
(ג) חלוקת השנה לשנים עשר חודשים אינה החלוקה היחידה שהייתה נהוגה.

3. א. "משום טעם עבודה זרה" (טקסט 1, פסקה 3)
(1) אחת המשמעויות המילוניות של 'טעם' היא סיבה. הסבירו מדוע משמעות זו אינה מתאימה בהקשר זה.
(2) פירושה של "טעם" בהקשר זה (בחרו באפשרות הנכונה):
זֵכֶר (של) / חוש (הטעם) / העדפה / דחייה.
ב. מה יכול להיות הגורם לאימוץ שמות החודשים הבבליים בקרב היהודים?

4. בתכתובת רשמית בישראל מקובל לכתוב הן את התאריך העברי הן את התאריך הלועזי.
א. מה יכולה להיות הסיבה לנוהג כתיבה זה?
ב. האם חשוב, לדעתכם, להקפיד על נוהג זה?

הבעה

5. בחרו שיר או יצירת אמנות (ציור או תצלום) הקשורים לעונת השנה האהובה עליכם.
כתבו על העונה ועל הסיבות להעדפתכם אותה, ושלבו בדבריכם התייחסות לשיר או ליצירת האמנות.

הקשת

לפניכם הערך "קשת" מן האנציקלופדיה "הבריטניקה החדשה לנוער":

(א) קשת

גישור על מִרווח בבנייה (ראו ערך).

בבנייה באה הקשת לגשר על פני מִרווח שבין שני חלקים אנכיים בבניין, כגון מִפתח בין שני קירות. לפני הַמצָאת הקשת השתמשו הבנאים לצורך גישור מעל מִרווח מעין זה בקורות גדולות, עשויות עץ או אבן, למַשקופים ולתמיכה בתִקרה, אך יִתרונה של הקשת על פני הקורה הישרה הוא בכך שהיא מאפשרת לבנאי לגַשֵר על פני מִרווחים גדולים יותר וביכולתה לשאת מטען כבד יותר.

הקשת הייתה ידועה כבר בעת העתיקה במצרים, בארם נהריים וביוון, אך הרומאים הם שפיתחוּהָ למגוון רחב של שימושים בבניית בניינים, ***גשרים*** (ראו ערך), אַמות מים (אַקוַדוּקטים; ראו ***אספקת מים***) וכדומה. הבנאים האירופים והמוסלמים, שירשו את ארצות הקיסרות הרומית, קיבלו את הקשת מן הרומאים.

בזמן העתיק היו הקשתות בנויות מאבנים או מלבֵנים, שסותתו או נלבנו באופן שחֵלקן העליון יהיה רחב מן התחתון, כדי שיילחצו זו אל זו בכל שטחן בתוך המבנה המעוגל. אך אם בונים קשת מלבֵנים רגילות, מסדרים אותן בצורת מניפה וממלאים במֶלֶט את המרווחים שבין קצותיהן העליונים.

את הקשת בונים על פני פיגום עץ, המחזיק את האבנים או הלבנים במקומן עד שתושלם מלאכת בניית הקשת והיא תוכל לשאת את עצמה. את שני חלקיה של הקשת בונים מן הבסיס כלפי אמצעה עד שהם נפגשים באבן מרכזית הנקראת אבן הראֹשָה. אבן זו גדולה ובולטת משאר אבני הקשת ושונה אף בצורתה. אבן זו היא האחרונה שמניח הבנאי לאחר השלמת שני צדי הקשת. נוסף על תפקידה ההנדסי משמשת אבן הראשה כאלמנט קישוטי. מטרת הקשת היא להקל בנשיאת הקיר שמעל לפתח (דלת או חלון) כך שהעומס מועבר מלמעלה ומתחלק בין הקירות משני עברי הפתח.

הקשת המחודדת המורכבת משני חלקי מעגל הנשענים זה על זה בנקודת המִפגש שלהם, היא הקשת השכיחה ביותר באדריכלות המוסלמית והיא אומצה גם באדריכלות הגוֹתית והיה בה שימוש רב בבניית כנסיות וגשרים באירופה.

הקשת המסורתית בנויה בדרך כלל מאבן טבעית, ואילו זו בבנייה המודרנית עשויה מבֵטון מזוין יצוק במקום ומצופה באבן, או שהיא נעשית כאלמנט מתועש מבטון (ראו ***מלט ובטון***).

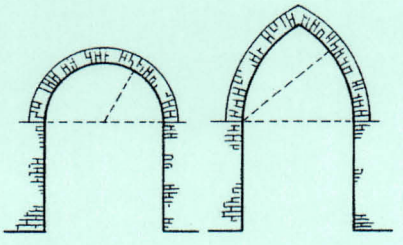

(ב) קשת

כלי ציד ולחימה.

מקורה של הקשת כנראה בתקופת האבן הקדומה. תחילה נורו בה פיסות עץ שרופות או עצמות, ואחר כך – חִצי ארד וברזל. בימי הביניים פותחה הקשת האופקית הכבדה; בקרב קרסי, שהתחולל ב־1346, הוכחה עליונותה של הקשת הארוכה, שהאנגלים השתמשו בה (ראו הרחבה בערך *נשק קר*).

(ג) קשת

ה"קשת" הצבעונית המופיעה בשמים ביום גשם עקב החזרה ושבירה של אור השמש על ידי טיפות הגשם.

אור השמש, או כל אור "לבן" אחר, הוא לאמיתו של דבר תערובת של צבעים (ראו אור). כאשר עובר האור מעצם שקוף אחד למשנהו הוא "נשבר", כלומר קרני האור משנות כיוון. הואיל וכל צבע ממרכיבי האור הלבן "נשבר", או מוטה, בזווית שונה משל האחר – האדום פחות מכולם והסגול יותר מכולם – הרי האור העוזב את העצם השקוף שוב אינו "לבן" אלא הוא מתפרק לצבעי הקשת שמהם הוא מורכב.

כאשר מופיעה השמש מבעד ל*ענָנים* ביום *גשם* (ראו ערכים), פוגעות קרניה בטיפות הגשם ונשברות למרכיביהן, כיוון שצדה האחורי, הקעור, של כל טיפה מחזיר את האור כשהוא "שבור", וכל קרן אור נעה בנתיב המיוחד לה. היות שיש מיליוני טיפות גשם בכל מישור ומישור, הרי כל אדם העומד בין השמש ובין הגשם, יראה את הצבעים השונים כשהם סדורים זה על גבי זה, כשהאדום בהיקפה החיצון של ה"קשת" והסגול בהיקפה הפנימי. צופה יכול לראות קשת בענן בין שטיפות הגשם מרוחקות ממנו מטרים אחדים, ובין שהן מרוחקות קילומטרים אחדים.

ככל שנמוכה השמש בשמים, כן גדולה יותר הקשת בענן. כאשר זורחת השמש או שוקעת, מקבלת הקשת בענן צורת חצי עיגול. כאשר גבוהה השמש יותר מ־42° מעל לאופק, אי אפשר לראות קשת בענן, וזו הסיבה לכך שקשת בענן מופיעה כרגיל בשעת בוקר או בשעת אחר הצהריים. יש מקומות בעולם, ובהם צפון אירופה, שבהם אין השמש מתרוממת בחורף אף פעם יותר מ־42° מעל קו האופק, ולכן אפשר לראות בהם קשת בכל שעה משעות היום.

הבריטניקה החדשה לנוער, הוצאת ידיעות אחרונות וכתר 2002

שאלות הבנה

[איתור מידע – 3א; פרשנות והיסק – 1, 2, 3ב, 4-6א, 7-10א; הערכה וביקורת – 6ב, 10ב]

1. ציינו הבדל מהותי בין קשת בענן לבין שתי הקשתות האחרות.

2. מה המשותף לכל המילים המודפסות בגופן מודגש ונוטה (כגון ***בנייה*** בערך א).

(א) קשת (בבנייה)

3. א. ציינו שני יתרונות בשימוש בקשת בבנייה לעומת השימוש בקורה ישרה – בעת העתיקה.
   ב. הסבירו מדוע יתרונות אלו של הקשת איבדו מחשיבותן בבנייה המודרנית.

4. מה הקשר בין המונח "אבן הראשה" לתפקידה של אבן זו?

5. התבוננו באיורים: מהו ההבדל בין הקשת הימנית לקשת השמאלית.

(ב) קשת (כלי ציד ולחימה)

6. א. איזה מידע בסיסי על הקשת ככלי ציד ולחימה אינו מצוי בערך?
   ב. האם החלטת עורכי האנציקלופדיה שלא לכלול מידע זה היא נכונה לדעתכם? נמקו.

(ג) קשת (בענן)

7. לפניכם ארבעה היגדים. איזה מהם אינו קשור ישירות לצבעוניות של הקשת?
   - האור הלבן הוא תערובת של צבעים;
   - האור נשבר למרכיביו בטיפות הגשם;
   - קרני האור משנות כיוון בהיפגשן בעצם;
   - בכל מישור ומישור יש מיליוני טיפות גשם.

8. לפי הטקסט רק אפשרות אחת מן האפשרויות שלהלן לסדר צבעי הקשת באה בחשבון. מהי?
   - אדום, צהוב, כתום, ירוק, תכול, כחול, סגול;
   - כתום, ירוק, תכול, כחול, סגול, אדום, צהוב;
   - כחול, תכול, ירוק, כתום, צהוב, אדום, סגול;
   - ירוק, תכול, כחול, סגול, כתום, צהוב, אדום.

9. לפניכם תיאורים של שני מקרים. ציינו לגבי כל מקרה אם יש סיכוי שהאדם יראה קשת בענן:
   (א) אדם עומד בצהריים 5 מטרים ממקום שיורד בו גשם; השמש נמצאת 50 מעלות מעל קו האופק.
   (ב) אדם עומד בשעת בוקר 10 ק"מ ממקום שיורד בו גשם; השמש נמצאת 25 מעלות מעל קו האופק.

10. לפניכם פסוקים אחדים מתוך בראשית פרק ט:

ח וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר: --- יג אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ: יד וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן: טו וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה, בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר: טז וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ:

א. כיצד נתפסת הקשת בענן בערך האנציקלופדי וכיצד היא נתפסת בפסוקים אלו?

ב. האם לדעתכם יש מקום להביא בערך האנציקלופדי מידע על הקשת בענן שבמקרא? נמקו.

הבעה

11. יש המעדיפים לגור בבית שיש בו שילוב של ישן בחדש, כגון שימוש בקשת בחלונות ובפתחים אחרים, ואילו אחרים מעדיפים בית בסגנון מודרני לחלוטין.
כתבו מהו סגנון הבית המועדף עליכם, ומה הן מעלותיו בעיניכם.

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

על סיפורים

כל אחד מכיר סיפורים משחר ילדותו. הורים מספרים לילדיהם הקטנים סיפור לפני השינה. הגננת מספרת או קוראת סיפורים לילדי הגן. ילדים ומבוגרים קוראים סיפורים להנאתם – סיפורי הרפתקאות, סיפורי מתח וריגול, סיפורי אהבה ועוד ועוד.

סיפורים יכולים גם להיות שזורים בסוגות אחרות הן בעל פה והן בכתב: בשיחה בין אנשים, ביומנים אישיים ובמכתבים. מאחורי החדשות והכתבות המתפרסמות באמצעי התקשורת מתגלה לא פעם "סיפור מן החיים". ביוגרפיות ואוטוביוגרפיות מביאות סיפורי חיים של אנשים, בין שמישהו כתב עליהם ובין שהם כתבו על עצמם. מרצה, נואם או כותב מאמר יכולים לתבל את דבריהם באנקדוטה ובסיפור כאמצעי רטורי, כדי למשוך את לב הנמענים, או כדי להבהיר או להדגים נושא או רעיון.

לגבי כל סיפור – בין שהוא בדיוני בין שהוא מן המציאות – אפשר לשאול: מה קורה? למי קורה? מתי? היכן? באילו נסיבות? מה הן הסיבות?

הסיפור העממי

הסיפור העממי שימש בעבר ספרות למבוגרים. הוא נמסר בעל פה מדור לדור. כדי לרתק את קהל המאזינים השתמש המספר בתחבולות כמו מחוות, הבעות פנים, תנוחות גוף והנגנה (אינטונציה). הסיפור העממי, שהוא תמיד סיפור עלילה, מתאפיין בקצב מהיר, בתנועה ובריבוי פעלים. העלילה בנויה על עימות (קונפליקט). להגברת המתח מוקצנים הניגודים בין הדמויות הפועלות, ועיצובן הוא סטראוטיפי. הגיבור החיובי בסיפור הוא לרוב החלש, בן המעמד החברתי הנמוך, אך פיקחותו ותושייתו עומדות לו, וניצחונו או הצלחתו ממלאים את משאלות הלב של המאזינים. הסיפור אינו מעצב את חיי הנפש של הגיבורים, ומסתפק בפעולותיהם בלבד. הלשון ציורית, המשפטים קצרים. החזרות הרבות והשאלות הרטוריות מגבירות את המתח ואת הדרמה הסיפורית. הסיפור העממי ממלא פונקצייה של מחאה חברתית, ולעתים נוסף לו יסוד דידקטי מפורש.

המשימות הכלולות בחטיבה זו:

12. מבחן האפון	איתור מידע; פרשנות והיסק
13. רש"י לא יצא מדעתו	פרשנות והיסק
14. אושר	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת
15. אבנים גדולות	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת

על הסיפורים שבמשימות

"רש"י לא יצא מדעתו": מפעל הרישום והאיסוף של סיפורי עם יהודיים החל בישראל ב-1955. המלאכה נעשתה בידי מתנדבים שפנו אל המְספרים־המסרנים, בני העדות השונות, דובבו אותם, והעלו על הכתב את סיפוריהם. כיום שוכן ארכיון הסיפור העממי על שם דב נוי (אסע"י)

באוניברסיטת חיפה; הוא כולל כעשרים ושלושה אלף סיפורים של שמונים עדות בישראל, ובתוכם הסיפור "רש"י לא יצא מדעתו".

"אושר" מאת אנטון צ'כוב: סיפור זה נמנה עם יצירתו המוקדמת של אנטון פבלוביץ צ'כוב (1860-1904), הנחשבת ברוסיה מולדתו לקלסיקה בז'נר של הסיפור הקצר הקומי. בשנים 1880-1888 כתב צ'כוב סיפורים קצרים רבים בעת שעבד ככתב וכבעל טור בעיתונים יומיים ובשבועונים. בסופי שבוע נהוג היה אז לפרסם בעמוד האחרון של העיתון סיפור קצר, שעלילתו מבדחת או מבדרת. כתיבה זו לא זכתה בדרך כלל לתהילה ציבורית. ואולם צ'כוב הצעיר בלט בחדשנותו: הוא היה ער לחולשות ולאזלת היד של דמויותיו ובה בעת האיר בחמלה את שאיפותיהן ואת חלומותיהן. תיאוריו משלבים את הקומי ואת הטרגי שבהוויה האנושית. אפילו סיפוריו הקלילים מעוררים את הקורא למחשבה. הסיפור "אושר" המובא כאן שייך לאותה תקופה בחייו.

"מבחן האפון" מאסופת האחים גְרים: האחים יעקב ווילהלם גְרים נודעים במפעל האיסוף, הפרסום והמחקר של סיפורי עם. הכרך הראשון של המעשיות (מעשייה היא תת־סוגה בסיפור העממי) ראה אור בגרמניה בשנת 1812, והאוסף המלא כולל כמאתיים סיפורים. האחים גרים רשמו סיפורי עם מפי מספרים, ואף עיבדו את הטקסטים המקוריים שרווחו בעם. אסופת הסיפורים הייתה להצלחה אדירה, והיא מוסיפה להופיע בדפוס ברחבי העולם, בתרגומים חדשים במהדורות מפוארות מאוירות, בלמעלה משבעים לשונות. המעשייה "מבחן האפון" המובאת כאן היא אחת מן המעשיות הנודעות באוסף האחים גרים, ומוכרת גם בשם "הנסיכה על העדשה".

פעילות מסכמת (לאחר המשימות)

א. מה ההבדל בין הסיפור "אושר" ובין שלושת הסיפורים האחרים? ומהו היסוד המשותף לסיפורים האחרים?

ב. מה מייחד ומאפיין את הסיפור "אבנים גדולות" מבחינת דרך הכתיבה?
האם הוא קרוב לסיפור עם או לסיפור שכתב סופר? נמקו את תשובתכם.

ג. תארו נסיבות חברתיות שבהן אפשר ומתאים לקרוא בקול אחד מן הסיפורים.
איזה תפקיד או צורך הסיפור עשוי למלא באותה סיטואציה?

ד. לפניכם ביטויים ומשפטים שהמילה "סיפור" מופיעה בהם:
"סיפור מן ההפטרה" / "סיפור הצלחה" / "סיפורי סבתא" / "אל תעשה מזה סיפור" / "הוא סיפר סיפורי אלף לילה ולילה..." / "אני לא מאמין לסיפורי הבדים שלו" / "זה סיפור ישן..." / "זה סיפור שלם..." / "איזה סיפור!".
(1) כתבו את המובן של כל אחד מן הצירופים.
(2) בדקו אם אפשר להחליף את המילה "סיפור" בכל אחד מן הצירופים במילה או בצירוף אחר – בלי שמובנו של הצירוף ישתנה.
(3) במה דומה ובמה שונה המילה "סיפור" בביטויים ובמשפטים הללו מן ההגדרה למילה סיפור המציינת את הטקסטים שבחטיבה זו?

משימה 12

מבחן האפון

היה היה מלך שהיה לו בן יחיד, שרצה מאוד להתחתן וביקש מאביו שישיג לו אשה. "משאלתך תתמלא, בני," אמר המלך, "אך לא יאה אלא שתיקח לך נסיכה לאשה, והנה דווקא בקרבת מקום אין נסיכות, לפיכך אודיע ברבים ואולי תבוא לכאן אחת ממרחקים." לפיכך יצא כתב הודעה פומבי וזמן לא רב חלף ונסיכות רבות התייצבו. כמעט כל יום באה אחת אך כשנשאלה על לידתה ומוצאה, הסתבר שאף אחת מהן לא הייתה נסיכה, והן נאלצו לחזור כלעומת שבאו. "אם זה יימשך כך," אמר הנסיך, "לא תהיה לי בסוף אשה כלל." – "הירגע, בני," אמרה המלכה, "קודם שתגמור בדעתך, תמצא לך אחת; לעתים קרובות עומד המזל לפני הדלת ויש רק לפתוח אותה."

ואכן כפי שאמרה המלכה, כך אירע. זמן קצר לאחר מכן, בערב סוער כשהגשם והרוח הצליפו בחלון, נשמעו דפיקות עזות בשער הארמון המלכותי. המשרתים פתחו ונערה יפהפייה נכנסה וביקשה שיציגו אותה מיד בפני המלך. המלך השתומם על הביקור בשעה כה מאוחרת, ושאל אותה מהיכן היא, מי היא ומה מבוקשה. "אני באה ממרחק רב," ענתה, "ואני בתו של מלך אדיר. כשהגיעה הודעתכם עם תמונת בנך לממלכת אבי, חשתי אהבה עזה אליו, ויצאתי מיד לדרך בכוונה להיות לאשתו." – "זה נראה לי קצת מפוקפק," אמר המלך, "וגם אינך נראית לי כלל כמו נסיכה. ממתי יוצאת לה נסיכה לדרך בלי כל מלוויה ובבגדים גרועים כל כך?" – "הפמליה הייתה רק מעכבת אותי," השיבה, "צבע בגדי דהה בשמש, והגשם שטף אותו לגמרי, אם אינך מאמין לי שאני נסיכה, שלח שליח לאבי." – "זה כבר מרחיק לכת," אמר המלך, "שליח אינו יכול לנסוע מהר כמוך. אנשים זקוקים לזמן ויעברו שנים עד שיחזרו. אם אין לך דרך אחרת להוכיח שאת נסיכה, לא יפרח כאן מזלך, וככל שתקדימי לצאת לדרכך הביתה כן ייטב לך." – "הנח לה להישאר," אמרה המלכה, "אני אעמיד אותה במבחן ועד מהרה אדע אם אכן נסיכה היא."

המלכה בכבודה ובעצמה עלתה למגדל וציוותה להכין מיטה בחדר מפואר. כשהביאו את המזרן, שמה עליו שלושה אפונים, אחד למעלה, אחד באמצע ואחד למטה, ואחר כך פרשו עוד שישה מזרנים רכים מעליו, סדינים ושמיכת פוך. כשהכול היה מוכן, הוליכה את הנערה לחדר השינה למעלה. "בוודאי עייפה את מן הדרך הארוכה, ילדתי," אמרה, "נומי לך כראוי, מחר נמשיך לדבר."

אך האיר היום, וכבר עלתה המלכה למעלה אל החדר במגדל. היא חשבה שתמצא את הנערה שקועה עדיין בשינה עמוקה, אבל היא הייתה ערה. "איך ישנת, בתי הקטנה?" שאלה. "זוועה," ענתה הנסיכה. "לא עצמתי עין כל הלילה." – "מדוע, ילדתי, המיטה לא הייתה טובה?" – "במיטה כזאת לא שכבתי כל חיי, קשה מכף רגל ועד ראש; כאילו שכבתי על אפונים." – "אני רואה היטב," אמרה המלכה, "שאת נסיכה אמיתית. אשלח לך בגדי מלכות, פנינים ואבני חן; התקשטי ככלה. עוד היום נחגוג את החתונה."

האחים גרים: **מעשיות**, האוסף השלם, מגרמנית שמעון לוי, ספרית פועלים 1994, עמ' 577-578

שאלות הבנה [איתור מידע – 1, 2; פרשנות והיסק – 3, 4, 5; הערכה וביקורת – 6]

1. מהי הדרך שבחר בה המלך כדי למצוא לבנו אישה־נסיכה?

2. מה הביא את המלכה למסקנה שהנערה היא אכן נסיכה אמיתית?

3. הטקסט הוא –

   סיפור עם / סיפור היסטורי / אגדת חז"ל / משל.

   בחרו את התשובה הנכונה ובססו את קביעתכם.

4. קבעו את ההשלמה המתאימה בכל אחד מן המשפטים שבסעיפים א, ב, ג:

   א. בן המלך מתגלה כ –

   הרפתקן / עצמאי / תלותי / מקורי.

   ב. התכונה המהותית ביותר לנסיכה, והמאפיינת אותה על פי הטקסט, היא:

   חריצות / תבונה / כוח פיזי / עדינות.

   ג. דמויות הנשים (המלכה והנסיכה) מצטיירות בטקסט כ –

   כנועות / יוזמות / הססניות / טובות לב.

5. איזו מן המסקנות להלן אינה משתמעת מן הטקסט?
   - יוזמה אישית ותושייה מביאות להישגים ולהצלחה.
   - בחירת בת זוג לנישואים (או בן זוג) היא מהלך מורכב.
   - צעירים חייבים תמיד לציית למבוגרים.
   - מבחנים חושפים את טיבו של האדם.

6. "לעתים קרובות עומד המזל לפני הדלת ויש רק לפתוח אותה" (דברי המלכה בסוף הפסקה הראשונה).

   האם לדעתכם המשפט מביע את המסר העיקרי של הטקסט? נמקו.

הבעה ואוצר מילים

7. **לעמוד במבחן**

   בחיי היום־יום אנחנו נתקלים במצבים שמעמידים אותנו במבחן אישי או חברתי.

   תארו מצב שבו ניצבתם בפני מבחן כזה: כתבו על הרגשות, על ההתלבטויות, על דרך ההתמודדות עם המצב. העריכו – במבט לאחור – את דרך ההתמודדות שלכם ואת תוצאותיה.

8. הטקסט כתוב בדרך כלל בלשון גבוהה אך משובצים בו מילים וביטויים מלשון הדיבור.

   הביאו דוגמאות לביטויים ולמילים הן מן הלשון הגבוהה הן מלשון הדיבור. הציעו ניסוח חלופי לכל דוגמה מן המשלב האחר.

   למשל: "משאלתך תתמלא" (לשון גבוהה). חלופה בלשון הדיבור: נשתדל לעזור לך / יהיה בסדר.

משימה 13

רש"י לא יצא מדעתו

לרבנו שלמה יצחקי (רש"י) יצאו כבר בנעוריו מוניטין של עילוי. אך גם כאשר הגיע לכבוד גדול כראש ישיבה, וחכמתו נתפרסמה בעולם, היה חי חיי עוני. כל ימיו קשה היה לו לפרנס את בני ביתו.

פעם השיא עשיר גדול את בתו והוא הזמין את רש"י לחתונה. אמנם העשיר לא הכיר את רש"י אישית, אך מכיוון ששמע כי רש"י הוא תלמיד חכם גדול, הוא רצה שאיש נכבד וחשוב זה ישתתף בשמחת הכלולות של בתו.

רש"י נענה לבקשתו של העשיר. אולם העשיר לא ידע, כנראה, את הכתוב בכתבי הקודש, כי "לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר" (קהלת ט, יא), ולא תיאר לעצמו כי רש"י המפורסם כל כך הוא עני מרוד.

רש"י בא לחתונה לבוש בגדים צנועים ביותר. בכניסה לאולם החתונה עמד בעל השמחה העשיר עם משרתיו כדי לקבל את פני האורחים. אבל רש"י ועניים אחרים לא הורשו להיכנס לאולם כי בגדיהם לא היו נאים. העניים קיללו את העשיר קללות נמרצות, אך רש"י לא אמר כלום, אלא הלך לאחד המכרים שלו וביקש ממנו שישאיל לו את בגדי השבת שלו. ומי יסרב לבקשתו של רש"י?

הבגדים השאולים הלמו מאוד את רש"י. הם היו עשויים משי משובח, והמשי הבהיק למרחוק. הודות לבגדים אלה נשתנה גם מראהו החיצוני של רש"י לטובה, כדברי הפתגם: "הבגדים עושים את האדם".

מובן שרש"י הלבוש בגדי פאר הורשה להיכנס לאולם החתונה; העשיר ומשרתיו קיבלוהו בסבר פנים יפות, והושיבוהו במקום חשוב ומכובד, ליד החתן. כל המסובים חלקו לו כבוד כי אמרו בלבם: אורח זה הוא בוודאי אחד המקורבים של העשיר.

אחרי החופה הוגשו לאורחים המאכלים, ומיד אחרי שקיבל החתן את מנתו הביאו מנה יפה לרש"י. אולם רש"י שפך את האוכל שקיבל על בגדיו. הדבר היה מוזר בעיני המסובים, והם התחילו להסתודד ביניהם: – האיש יצא, כנראה, מדעתו...

הכול התחילו להתרחק ממנו...

אז קם רש"י ממקומו ופנה בקול רם אל בעל החתונה ואל האורחים גם יחד:

רבותיי! אל פחד! רש"י אינו משוגע! אלא שראיתי כי בבית זה אין מכבדים אנשים, כי אם בגדים. כשבאתי הנה בבגדים צנועים, ביישוני וגירשוני מאולם החתונה. אך כשחזרתי לבוש בגדי חג ופאר, הושיבוני ליד החתן. הסקתי אפוא כי האוכל אינו מגיע לי כי אם לבגדים אלו...

ומאז ועד היום הזה שגור בפי הבריות הפתגם: "אל פחד! רש"י לא יצא מדעתו."

רשם ביידיש ותרגם לעברית פישל סידר, כפי ששמע מפי איציק מילר בעיר ואלבז'יך, פולין
על פי **חודש חודש וסיפורו**, דב נוי, ארכיון הסיפור העממי בישראל (אסע"י) 1962, סיפור מס' 3072

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - כל השאלות]

1. העשיר לא הכיר אישית את רש"י (פסקה 2).
מדוע חשוב היה לציין את הפרט הזה בראשית הטקסט?

2. מהי לדעתכם נקודת השיא של העלילה? הסבירו.

3. מהו מוסר ההשכל של הטקסט?

4. בחרו באפשרות הנכונה: הטקסט הוא –
סיפור עַם / אירוע היסטורי / טקסט תיעודי / סיפור זיכרונות.

5. האם אפשר להחליף את רש"י בגיבור אחר (כגון רבי עקיבא, הבעל שם טוב) בלא שמוסר ההשׂכל של הטקסט ישתנה?
נמקו את תשובתכם.

6. הפתגם אומר: "הבגדים עושים את האדם".
מהי העמדה המשתמעת של המְספר כלפי נוהַג חברתי זה? בחרו באפשרות הנכונה:
הסכמה / הצדקה / התנגדות / התפעלות.

7. באיזה מצב מן המצבים שלהלן אפשר להשתמש בפתגם "אל פחד! רש"י לא יצא מדעתו"?
- כשאדם לובש בגדים יקרים בנסיבות לא מתאימות.
- כשאדם עושה מעשה תמוה אך יש לכך סיבה הגיונית.
- כשאדם בעל עמדה מתנהג ביוהרה ובגסות.
- כשאדם גוער באנשים על התנהגות שאינה נאותה.

הבעה ואוצר מילים

8. כתבו סיפור על נער או נערה שבגלל לבוש חריג זוכים ליחס שונה (חיובי או שלילי) מסביבתם.

9. כתבו את הסיפור "רש"י לא יצא מדעתו" מנקודת המבט של העשיר, אבי הכלה.
התמקדו בשלוש אפיזודות: (א) רש"י מגורש מן החתונה; (ב) רש"י מתקבל בכבוד; (ג) רש"י מוכיח את החוגגים.
השמיטו פרטים ותיאורים לא רלוונטיים והוסיפו פרטים תיאוריים מתאימים.

10. בכותרת הסיפור מופיע הצירוף הכבול "יצא מדעתו". יש עוד ביטויים רבים המכילים את הפועל **יצא מן[ן]**, למשל: יצא מכליו / יצא מגדרו / יצא מן האף / יצא מכלל סכנה.
א. הוסיפו עוד חמישה ביטויים כדוגמת אלו (תוכלו להיעזר במילון).
ב. ציינו את המשמעות של כל אחד מהם, עמדו על מקורו, על ציוריותו, על משלב הלשון שבו הוא משמש, על הקונוטציה והעוצמה הריגושית שלו. היעזרו במילונים.

משימה 14

אושר

השעה שתים עשרה בלילה.

מיטיה קולדרוב, נרגש ופרוע, התפרץ לדירת הוריו, והחל מתרוצץ בכל החדרים. הוריו כבר ביקשו לשכב לישון. אחותו שכבה במיטתה וקראה בעמוד האחרון של רומן. שני האחים הגימנזיסטים [תלמידי תיכון] ישנו.

"מניין אתה בא?" התפלאו ההורים, "ומה קרה לך?"

"אל תשאלו! בשום אופן לא ציפיתי לזה! זה... פשוט לא ייאמן!"

מיטיה פרץ בצחוק אדיר וישב בכורסה, כי לא היה מסוגל לעמוד על רגליו מרוב אושר.

"קשה להאמין! אתם אינכם יכולים אפילו לתאר לעצמכם! הביטו, הביטו וראו!"

האחות קפצה ממיטתה, התעטפה בשמיכה וניגשה אל מיטיה. האחים הגימנזיסטים התעוררו משנתם.

"מה, מה קרה לך? ממש יצאת מדעתך!"

"זה משמחה, מרוב שמחה, אמא'לה! הרי עכשיו מכירה אותי כל רוסיה. עד עכשיו רק אתם ידעתם שקיים בעולם דמיטרי קולדרוב, ועכשיו כל רוסיה יודעת זאת! אימא'לה! מדהים!"

מיטיה קם, עבר בריצה בכל החדרים, ושוב ישב.

"אבל מה קרה, למען השם? ספר את הפרטים."

"אתם חיים כמו חיות, עיתונים אינכם קוראים, אינכם שמים לב בכלל לעיתון. ובעיתונים מתפרסמים דברים כה מפליאים! אירע דבר מה בעולם ומיד הכול מתפרסם, שום דבר לא מוסתר! כמה מאושר אני! מדהים, מדהים! הלוא בעיתונים מתפרסמות ידיעות רק על אנשים נודעים, והנה, פתאום — לקחו ופרסמו אותי, כתבו עליי בעיתון."

"מה אתה אומר? היכן?"

אבא החוויר, אימא התחלחלה, האחים קפצו ממיטותיהם ורצו כמוֹת שהם בפיג'מות שלהם אל אחיהם הבכור.

"כן, כ־כ־כ־ן! אותי פרסמו! ועכשיו כל רוסיה יודעת עליי! אימא'לה, שמרי גיליון זה למזכרת! תקראי בו מדי פעם בפעם. הביטו!"

מיטיה הוציא מן הכיס גיליון של עיתון, מְסרו לאביו והצביע על מקום מסוים המודגש בעיפרון כחול.

"קראו!"

האב הרכיב את משקפיו.

"קרא נא!"

האב השתעל קלות והחל קורא:

"ביום 29 בדצמבר, בשעה 11 בערב, יצא דמיטרי קולדרוב..."

"אתם שומעים, שומעים? הלאה, הלאה!"

"...מבית המרזח [פאב] שברחוב ברוניה הקטנה, ובהיותו במצב של שכרות..."

"זה אני, יחד עם סמיון פטרוביץ... הכול תואר בפרטי פרטים! המשיכו! הלאה! הקשיבו!"

"...ובהיותו במצב של שכרות, החליק ונפל מתחת לרגלי הסוס של העגלון איוואן דרוטוב שחנה

על יד בית המרזח. הסוס נבהל ודרך על קולדרוב. יצול העגלה שבה ישב סוחר ממוסקווה, סטפן לוקוב, נשבר, והסוס התחיל דוהר במורד הרחוב, עד שנבלם בידי עוברים ושבים. קולדרוב, שהיה תחילה חסר הכרה, הועבר לתחנת המשטרה ונבדק על ידי רופא. הוא נפצע..."

"קיבלתי מכה בראש. הלאה! אבא'לה, קרא הלאה!"

"...נפצע קל בעורפו. המשטרה רשמה דוח. הפצוע קיבל עזרה ראשונה..."

"הם אמרו לי לשים תחבושות קרות על עורפי. נו, עכשיו כבר קראת הכול? זהו! עכשיו זה יתפשט ברחבי רוסיה כולה. תן לי את העיתון."

מיטיה תפס את העיתון, קיפלו ותְחבו לכיס. "ארוץ אל הקרובים ואראה להם... צריך עוד לסור אל האיווניצקים, אל נטליה איוואנובה, אל אניסים ואסיליץ... ארוץ! שלום, שלום!"

מיטיה חבש את המגבעת ורץ החוצה שטוף אושר ומלא גאווה.

כתבי אנטון צ'חוב, על פי תרגום של א' אברם, הוצאת כרמי 1958, עמ' 64-65

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - 1א, 3א; הערכה וביקורת - 1ב, 2, 3ב, 4]

1. הסיפור נפתח במילים: "מיטיה קולדרוב, **נרגש ופרוע**, התפרץ לדירת הוריו".
   א. באילו דרכים מתוארת ומומחשת התרגשותו של הגיבור?
   ב. אפשר להגיד שהתיאור מוקצן ולפיכך לא כל כך משכנע.
   האם אתם מסכימים להיגד זה? נמקו.

2. שני קוראים התווכחו ביניהם אם הכותרת "אושר" היא אירונית (לגלגנית, עוקצנית).
   מה דעתכם? נמקו אותה.

3. במסגרת דיון בנושא "מקומה של התקשורת בחיינו" קראה המנחה את הסיפור "אושר".
   א. מה לדעתכם היה השיקול של המנחה להביא את הסיפור בהקשר זה?
   ב. לאחר הקריאה שאלה המנחה: אִילו הידיעה בעיתון הייתה מספרת שגיבור הסיפור הציל אישה מטביעה בנהר, מה היה מוחמץ בסיפור?
   השיבו תשובה מנומקת על שאלת המנחה.

4. אתם מתלבטים אם להמליץ לחבר או לחברה בגילכם לקרוא את הסיפור.
   הביאו נימוק אחד בעד ההמלצה ונימוק אחד נגד ההמלצה.

הבעה

5. "מה זה אושר? האם זה כאשר אימא מחבקת אותך וקוראת לך בשם חיבה? אולי זה בוקר, כאשר אתה מתעורר ופתאום כל העולם מסביבך זוהר כמו שמש שנכנסת לחדר דרך החלון ומבטיחה הרבה... הרבה מה?" (מתוך חיבור שכתבה תלמידה בבחינת בגרות)
   ומהו אושר בעיניך?

6. "מוטב שיכתבו עליך דברים רעים משלא יכתבו עליך כלל."
   העלו שיקולים בעד גישה זו אל התקשורת ושיקולים נגד פרסום מסוג זה.

משימה 15

אבנים גדולות

מרצה זקן מבית ספר למִנהל ציבורי הוזמן לשאת הרצאה ביום עיון בנושא "תכנון זמן יעיל". המאזינים היו קבוצה של מנהלים בכירים מהחברות המובילות בארה"ב. למרצה הוקצבה שעה.

בעמדו לפני קבוצת העילית העסקית, העביר המרצה הזקן את מבטו עליהם באִטיות ואז הודיע: "אנו עומדים לערוך ניסוי".

מתיק שהיה מונח לרגליו הוא הוציא מִכל זכוכית גדול והניחו לפניו על השולחן. כשחיוך על פניו שלף מתיקו כתריסר אבנים, כל אחת בגודל של כדור טניס, והניחן בעדינות, אחת אחת, בתוך המכל.

כאשר היה המכל מלא ולא ניתן היה להוסיף אפילו אבן אחת, הרים המרצה את מבטו באִטיות אל פניהם התמהות של מאזיניו ושאל: "האם המכל מלא?" פה אחד השיבו כולם: "אכן".

"האומנם?" שאל המרצה. הוא התכופף והוציא מתוך התיק מכל קטן מלא באבני חצץ. בקפדנות שפך את החצץ מהמכל הקטן אל המכל הגדול על גבי האבנים הגדולות וניער מעט את המכל. אבני החצץ הסתננו בין האבנים הגדולות, ומילאו את החללים.

שוב הרים המרצה הזקן את מבטו ושאל את הקהל: "האם המכל מלא?" עתה כשהחלו המאזינים להבין את כוונתו, נשמעו קולות: "כנראה שלא."

"נכון," השיב המרצה, חזר והתכופף, כשהפעם הוא שולף מכל מלא חול. בתשומת לב רבה הוא שפך את החול אל המכל הגדול. החול מילא את החללים שנותרו בין האבנים הגדולות לבין אבני החצץ. ושוב שאל את מאזיניו: "האם המכל מלא?"

הפעם ללא היסוס השיבו כולם במקהלה: "לא!"

ואכן, הוא נטל את כד המים שעמד על שולחנו ומזג מתוכו אל המכל, עד שהמים מילאו את הכלי.

המרצה הזקן נשא עיניו אל הקהל ושאל: "איזו אמת גדולה אנו יכולים ללמוד מניסוי זה?"

בחשבו על נושא ההרצאה, הזדרז אחד המאזינים והשיב: "אפשר ללמוד שלמרות שנראה לנו שהיומן שלנו גדוש ומלא, אם באמת נתאמץ, תמיד נוכל להוסיף עוד משימות, פגישות ומטלות."

"לא. לא זו האמת העיקרית שמוכיח לנו הניסוי," השיב המרצה הזקן, "הנקודה היא שאם לא נכניס למכל קודם כול את האבנים הגדולות, לעולם לא נוכל להכניס אותן אחר כך."

דממה השתררה באולם, כאשר כל אחד מנסה לתפוס את משמעות הדברים.

הזקן התבונן בשומעיו ואמר: "מה הן האבנים הגדולות בחייכם? המשפחה? ידידים? הבריאות? אמונה אמיתית בערכים נעלים? חיים מתוך שלום ואחווה? המאבק למען מטרות אלו?"

והוסיף: "חייבים תמיד לזכור שחשוב להכניס קודם את האבנים הגדולות שבחיינו. אם ניתן עדיפות לחצץ ולחול – הדברים הקטנים, יתמלאו החיים בדברים הקטנים ולא יישאר די זמן להשיג את הדברים החשובים באמת. ולכן אל תשכחו לשאול את עצמכם: מה הן האבנים הגדולות? וכאשר תזהו אותן, הכניסו אותן ראשונות למכל החיים שלכם."

"זהו תכנון זמן אמיתי" סיים המרצה, ובתנועת יד ידידותית בירך את מאזיניו ויצא באִטיות מהאולם.

על פי אתרים שונים באינטרנט (המקור אינו ידוע)

שאלות הבנה [פרשנות והיסק – 2, 3; הערכה וביקורת – 1, 4]

1. אחד המנהלים הבכירים שהשתתף ביום העיון אמר שההרצאה הייתה מרתקת.
ציינו שתי דרכים שנקט המרצה כדי לרתק את מאזיניו.

2. על שאלת המרצה "איזו אמת גדולה אנו יכולים ללמוד מניסוי זה?" הובאה תשובה של אחד המאזינים. המרצה דחה אותה ונתן תשובה אחרת.
מה ההבדל המהותי בין שתי התשובות?

3. בחרו באפשרות המתאימה:
היחס בין "אבנים גדולות" ל"חול" בטקסט זה הוא כמו היחס:
- בין הנצחי לחולף;
- בין אידאל למעשה;
- בין עיקר לטפל;
- בין אמת לשקר.

4. עורך של עלון בית הספר החליט לפרסם את הטקסט תחת הכותרת "תכנון זמן יעיל".
איזו משתי הכותרות "אבנים גדולות" או "תכנון זמן יעיל" מוצאת חן בעיניכם יותר? מדוע?

הבעה ואוצר מילים

5. כתבו חיבור ובו הציגו "אבן גדולה" שלכם – כלומר ערך מרכזי או שאיפה עיקרית. הסבירו את חשיבותה בעיניכם ואת הדרכים שבהן נראה לכם לממש את הערך או את השאיפה שהאבן מייצגת.

6. לפניכם צירופי לשון מן המילון שבהם המילה "אבן":
אבן בוחן / אבני בליסטראות / אבן גיר / אבן דרך / אבן השתייה / אבן חן / אבן יסוד / אבן משחזת / אבן נגף / אבן פינה / אבן שואבת.
א. ציינו לגבי כל צירוף אם הוא משמש בימינו במשמעות מוחשית או מטפורית או בשתי המשמעויות. הסבירו את המשמעות המוחשית ואת המעבר למשמעות המטפורית.
ב. שבצו את הצירופים המטפוריים במשפטים שיבהירו את משמעותם. היעזרו במילונים.

7. אספו פתגמים וניבים (המכילים שלוש מילים ומעלה) שהמילה "אבן" מופיעה בהם.
הסבירו את משמעותם והדגימו את השימוש בכל אחד מהם.

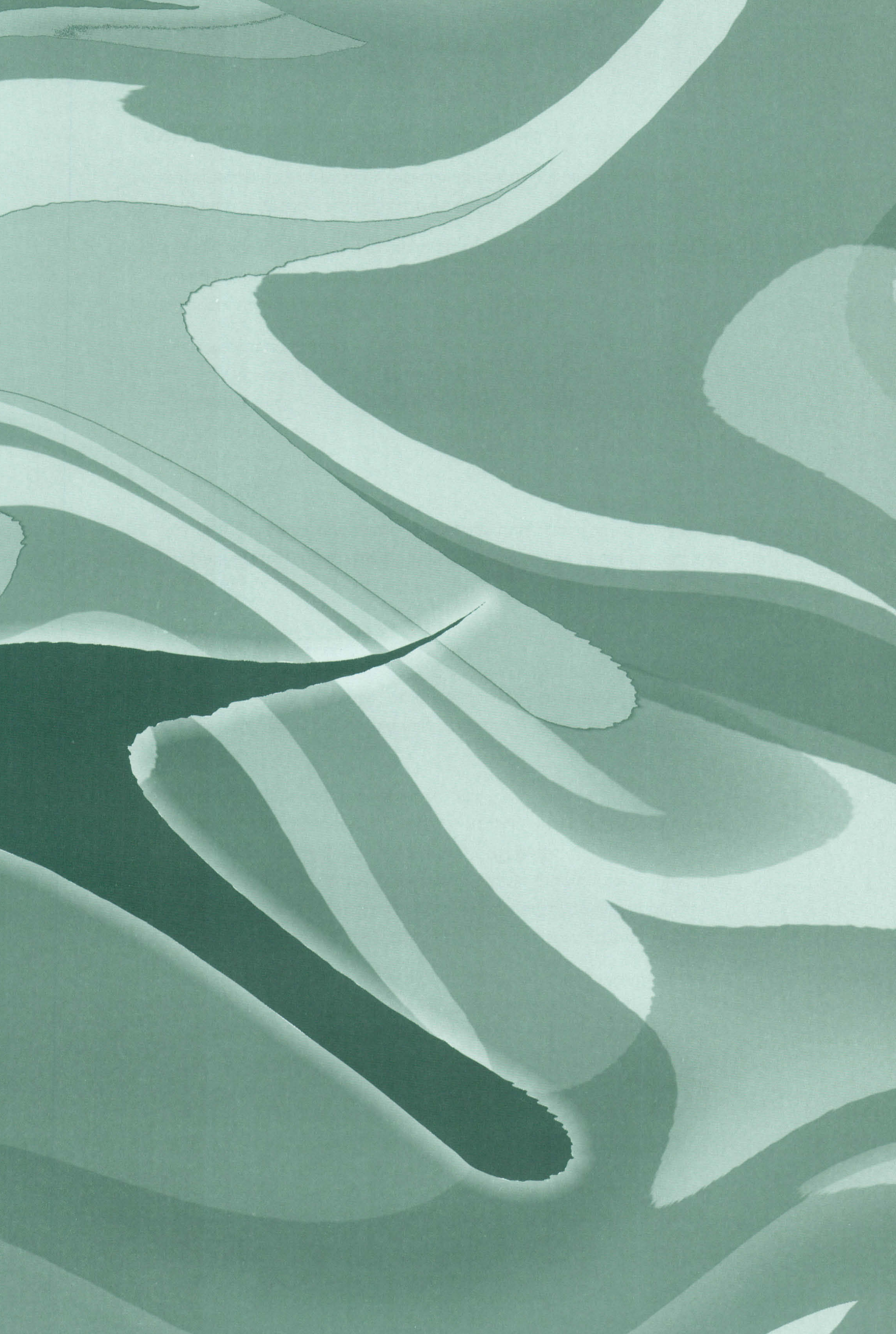

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

על מכתבים למערכת

במדור "מכתבים למערכת" המתפרסם בעיתונים בארץ ובעולם מובאות תגובות של קוראים. המכתבים נכתבים בידי אזרחים מן השורה, המבקשים להשמיע את קולם ברבים. יש שהכותב הוא נציג של גוף שנזכר בידיעה או בכתבה בעיתון, ובמכתב הוא מגיב על הפרסום, מבהיר ומתקן דברים. בין קוראי העיתון נוצר לעתים שיח מתמשך בעקבות מאמר או מכתב שפורסמו בעיתון ועוררו תגובות סוערות במיוחד. מקובל לראות במספר המכתבים הנשלחים לכלי התקשורת מדד למעורבות החברתית של הציבור.

מטרות המכתב למערכת מגוונות למדיי: להגיב על ידיעה או כתבה או מאמר בעיתון או בכלי תקשורת אחרים; להביע עמדה (תמיכה-ביקורת-התנגדות); להציג ולתאר בעיה; למסור מידע אישי לשם הבהרת אירוע אקטואלי או היסטורי; להשמיע זעקה על מפגע; לקרוא לפעולה (פנייה לרשויות לתיקון מפגע או עוול). אחדות מן המטרות עשויות להשיק זו לזו, ולמכתב עשויה להיות אף יותר ממטרה מפורשת אחת.

המטרה השכיחה במכתב למערכת היא הבעת דעה וביקורת, כלומר **כתיבת טיעון**. הטיעון הוא אישי (סובייקטיבי), ומבטא את השקפתו של הכותב בנושא השנוי לעתים קרובות במחלוקת.

ביקורת הנמתחת במכתב טיעון יכולה להיות מכוונת ליחיד, לקבוצה (בני גיל מסוים כמו מתבגרים, בעלי מקצוע מסוים כמו אנשי התקשורת) או לציבור כולו (למשל הרוחצים בים). מושאי הביקורת הם מעשה או מחדל, גישה או השקפת עולם, יצירה של אדם (ספר, סרט, מבנה ארכיטקטוני), תופעה חברתית ועוד. יש המבחינים בין "ביקורת בונה" ל"ביקורת הורסת"; האחרונה רק שוללת את הקיים ואילו הראשונה אמנם מצביעה על פגמים, אך גם מציעה פתרונות לתיקון המצב.

"מכתב למערכת" הוא ערוץ תקשורת, ויש לו זיקה למכתב רשמי. היקפו המצומצם מחייב דחיסות טקסטואלית, ניסוח בהיר ואף פשטני במידת מה, ולעתים בוטה. המכתב ייפתח בהצגה קצרה של העניין שעליו הוא מוסב, וכשמדובר בתגובה על פרסום קודם – הכותב ינסח בקצרה את העניין העיקרי באותו פרסום שעליו הוא מגיב. במכתבים רבים המוען בולט בשימוש שלו בגוף ראשון. אמצעים רטוריים של שכנוע, שאלות (לאו דווקא רטוריות), ניסוחים ובחירה מחושבת של מילים (גם על פי הקונוטציה שלהן) שכיחים אף הם.

המתפרסם במדור "מכתבים למערכת" הוא אך חלק קטן מן המכתבים המתקבלים במערכת העיתון. המכתבים עוברים סינון של עורכי העיתון, שיש להם מן הסתם שיקולים משלהם מה לדחות ומה לפרסם. לרוב כותרת המכתב נקבעת בידי עורך המדור, ולא בידי המוען עצמו. לכן מכתב למערכת שונה ממכתב רשמי לא רק ב"במה" הרחבה, הפומבית, שלו אלא גם בקיומו של מתווך-צנזור-עורך, הניצב בין המוען לנמעניו.

ועוד נזכיר כאן את ז'נר התגוביות (טוקבקים) הנפוץ מאוד בפרסומים במרשתת; התגובית היא המקבילה האינטרנטית למכתב למערכת, אלא שבגלל טיבו של הערוץ, זמינותו והיעדר הסינון – אופיין של התגוביות שונה במידה ניכרת ממכתבים למערכת: הניסוחים בוטים בהרבה, הסגנון הרבה פעמים פרוע, והלשון מרושלת, יש שהטקסטים קצרים ביותר – מקצתם רק כותרות, ויש שהם ארוכים ומפורטים. לעתים קרובות המגיבים אינם מתייחסים לגופו של

המאמר אלא שולחים את חציהם בכותבים עצמם. התופעה של שיח פנימי בין המגיבים נפוצה מאוד בתגוביות כמו גם בכלים אחרים במרשתת (פורומים למשל), ויש לה מאפיינים המשותפים לשיחה בעל פה, כמו מידיות, חוסר תכנון והיעדר פורמליות.

המשימות הכלולות בחטיבה זו:

16. שני מכתבים בנושא אחד — איתור מידע; הערכה וביקורת
17. מי שמלכלך – שינקה — פרשנות והיסק
18. נוער הולך ונעלם — פרשנות והיסק

פעילות מקדימה

הביאו לכיתה ארבעה־חמישה מכתבים למערכת מעיתונים יומיים שונים – מכתבים שיש בהם הבעת עמדה / ביקורת / המלצה / מחאה.

א. מהו נושא המכתב? תוכלו לנסח אותו בצורת "הנידון" שעשוי להופיע בראש המכתב.

ב. מה נקודת המוצא למכתב – פרסום בעיתון? אירוע? תופעה? דמות שבחדשות? פרטו.

ג. כלפי מי או כלפי מה מכוונים דבריו של הכותב?

ד. האם הכותב מבטא את דעתו הפרטית או מייצג ארגון או תנועה בעלת מצע מוכר?

ה. מה דעתו של הכותב בעניין?

ו. האם הכותב מביא נימוקים ונתונים אובייקטיביים לביסוס עמדתו / המלצתו / מחאתו?

ז. האם הכותב מציין שיש גם עמדות שונות משלו?

ח. כיצד הכותב מתייחס לבעל עמדת הנגד: האם הוא תוקף אותו או מתייחס באופן ענייני לדבריו, ואולי הוא מתעלם ממנו?

ט. מה נודע לקורא על המוען מתוך מכתבו?

י. האם הכתוב משכנע אתכם? נסחו תשובה לכותב המכתב.

שני מכתבים בנושא אחד

לפניכם שני "מכתבים למערכת" שהתפרסמו בעיתון בנושא אחד:

בוויכוח על התוכנית הניסיונית למעבר לשבוע לימודים מקוצר לא באה לידי ביטוי התייחסות ההורים לחלקם בחינוך ילדיהם.

כשכיהנתי כמנהל כפר נוער פנימייתי נהגו הורים לומר - "אני מעביר לך את ילדי, ומעכשיו תהיה אבא שלו". כלומר, ההורה סיים את תפקידו. התקוממתי על אמירה זו, שהעידה על דרך חשיבה של התנערות מאחריות לחינוך הילדים.

לפי הסטטיסטיקה שהתפרסמה ב"הארץ", 60% מכלל ההורים עובדים בשבוע עבודה מקוצר, ועד כה לא נשמעה כל הבעת דעה בנוסח "עתה אוכל להקדיש יותר זמן לילדיי". הבעיה העיקרית שהועלתה: לאיזו מסגרת לשלוח את הילדים ביום הפנוי, וכמה זה יעלה.

הזמן שהילד מבלה עם הוריו נחרת בזיכרונו למשך כל חייו. זיכרונות מבית אבא הם מקור גאווה לאדם, מורשת שהוא מעביר לדורות הבאים. שיתוף פעולה בין הורים לילדיהם יכול להיעשות בצורות שונות: בילוי משותף בטיולים ובמשחקים, עיסוק משותף בעבודות הבית, שיחות וסיפורים על ילדותם של ההורים, שיתוף הילדים בקבלת החלטות במשק הבית, ביקור קרובים, עריכת קניות יחד, ועוד.

אמנם יש קומץ הורים העסוקים בימי שישי, אך הרוב צריכים רק להתאמץ כדי לגרום לילדיהם את התחושה, שחינוכם הוא חובה מהנה להוריהם. יום שישי צריך להיות יום המיועד למשפחה ולחינוך הדור הצעיר בה.

נתן אפשטיין
רמת השרון

אין יום שלא מופיעה בעיתון ידיעה על התפרעות צעירים, ברמת אלימות שלא נודעה כמותה עד כה. האם למציאות זו רוצים לשחרר את התלמידים ליום פנוי מלימודים?

המציאות הזאת צריכה להכתיב לא קיצוץ ימי לימוד, אלא הוספה שלהם; לא פיטורי מורים, אלא שכירת מורים נוספים - כדי להאריך את שעות הלימוד.

יוסי מור
הרצליה

הארץ, 30.8.2004

שאלות הבנה [איתור מידע - 1, 2, 3; הערכה וביקורת - 4]

1. מהו הנושא המשותף לשני המכתבים? בחרו את האפשרות המתאימה ביותר:
   - אחריות ההורים לחינוך;
   - אלימות בני הנוער;
   - יום שישי פנוי מלימודים;
   - מסגרות לימוד ביום שישי.

2. מה העמדה של כל אחד מן הכותבים בנושא המשותף, ומה הנימוק של כל אחד מהם לעמדתו?

   השיבו בקצרה באמצעות הטבלה:

	הכותב הראשון	הכותב השני
העמדה	_____ _____	_____ _____
הנימוק	_____ _____	_____ _____

3. שני הכותבים מסתמכים על מידע מן העיתון לביסוס עמדתם.

   מה הוא המידע שכל אחד מהם מסתמך עליו?

4. איזה מכתב מן השניים נראה לכם משכנע יותר? נמקו את דבריכם (תוכלו להתייחס לתוכן המכתבים וללשונם).

הבעה

5. כתבו מכתב תגובה על אחד מן המכתבים לעיל. במכתבכם תוכלו להביע תמיכה בעמדתו של הכותב, להסתייג ממנה או לסתור אותה.

6. עיינו במדור "מכתבים למערכת" בעיתון יומי, ובחרו מכתב בנושא שמעניין אתכם. כתבו מכתב למערכת שבו תגיבו על האמור במכתב שבחרתם.

7. **מה הייתי עושה אילו ימי שישי היו פנויים מלימודים?**

   כתבו כתבה לעיתון בית הספר בנושא זה.

   לצורך הכתבה ערכו משאל בין תלמידים (בכיתה, בבית הספר, בשכונה), ובססו את דבריכם על תוצאות המשאל.

   תוכלו לעבד את התשובות שקיבלתם על פי סוגי הפעילויות ואופיין ועל פי התפלגותן בקרב בנים ובנות ובקרב בני גילים שונים. יש מקום להוסיף תרשים גרפי של התפלגות סוגי הפעילויות ואופיין.

   מומלץ לעשות את הפעילות בקבוצות.

מי שמלכלך - שינקה

בין ראש השנה ליום הכיפורים טיילתי בשמורת הטבע "חוף הבונים". בארבעת הקילומטרים שבין "נחשולים" ל"הבונים" יש חופים מן היפים בארץ.

אבל שפע של יופי איננו השפע היחיד בחופים מיוחדים אלו. את שפע מצבורי האשפה שנערמו שם קשה לתאר: קרטונים, בקבוקים, שקיות ניילון, קופסאות פלסטיק, כוסות קלקר, שיירי אוכל ועוד ועוד - מזכרת ממטיילים, שהגיעו למקום בהמוניהם.

יש בחופים אלו כמה פחי אשפה, אך בוודאי לא מספיק. ויש לומר שפה ושם היה מי שטרח לאסוף את האשפה בשקיות ניילון ולערום אותן בצד, אבל השקיות אינן חסינות לא לנקירות השחפים והעורבים ולא לרוחות הים; רוב השקיות קרועות והכול מתפזר לכל עבר לפני שמספיקים לפנותן. ורבים, כמובן, אינם טורחים כלל ופשוט מפזרים הכול היכן שמזדמן להם.

זהו מצב בלתי נסבל. ארצנו הקטנה והצפופה זקוקה לחופים יפים כלאוויר לנשימה וכאן באים והורסים. הורסים, לא כי אין תקציב אלא פשוט בגלל עצלות ובגלל העדר נימוס אלמנטרי מצד המבקרים. אם היה מקום בארגז המטען של המכונית למזון ולבקבוקי משקה בדרך לחוף, יש בוודאי מקום לאריזות ריקות ולצלחות נייר מלוכלכות בדרך הביתה.

בעיית האשפה איננה מיוחדת, כמובן, לשמורת הבונים. אנו מוקפים אשפה בכל מקום; בחופים, בגנים, בשדות וברחובות הערים. לאחר כל חג מספרים לנו בתקשורת על קבוצות שמתנדבות לנקות ועל עשרות טונות אשפה שנאספו באתרים אלה ואחרים. ידיעות אלו אינן משרתות מטרה חיובית. להפך, יש מי שיאמרו לעצמם בעקבותיהן: "טוב, אם כולם משאירים אשפה, ומישהו בא אחר כך לאסוף אותה, מדוע שרק אני אטרח לאסוף את שלי?"

אז מה עושים? צריך פקחים שיאתרו את המזהמים; יש לקבוע קנסות מרתיעים למזהמים ויש לאכוף אותם. אין תקציב לפקחים? שהקנסות ישלמו את שכרם.

אבל זה רק פתרון לטווח קצר. הפתרון האמיתי הוא בתחום החינוך: יש ללמד ילדים שאין מלכלכים; לא את גן הילדים, לא את חצר בית הספר, לא את הרחוב ולא את הטבע. ויש לקוות שיקרה מה שקרה בנושא של שמירת פרחי הבר - הילדים ילמדו את הוריהם כיצד להתנהג.

אחת הדרכים להחדיר את חשיבות הנושא בקרב הילדים היא להפסיק את הנורמה שלפיה האחד מלכלך והשני מנקה. יש לקבוע נורמה שלפיה הילדים מסייעים בניקוי גני הילדים והתלמידים הם שמנקים את בתי הספר. מי שחייב לנקות, לומד שלא ללכלך. ואולי כך נגיע גם למצב שבו המטיילים הם שאוספים את האשפה שהם יוצרים.

נורית ואהל
ירושלים

הארץ, 4.10.2004

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - כל השאלות]

1. ציינו שלוש סיבות מתוך הטקסט ללכלוך השורר בחופים.

2. בחרו באפשרות הנכונה: הכותבת מאשימה בעיקר את –
   - פקחי השמורות;
   - הילדים;
   - מבוגרים המבקרים בשמורות;
   - קבוצות המתנדבים.

3. א. הכותבת מציעה כמה דרכי פעולה. מה הן דרכי הפעולה הפחות מוצלחות לדעתה, ומדוע?
   ב. באיזה חלק של הטקסט הכותבת מפרשת ומבהירה את האמור בכותרת הטקסט? הסבירו את תשובתכם.

4. בחרו באפשרות הנכונה: מבנה הטקסט הוא –
   השוואה / בעיה ופתרון / סיבות ותוצאות / תיאור תופעה והסברה.

5. הכותבת נוקטת לשון פירוט.
   א. הביאו שתי דוגמאות מן הטקסט לפירוט כזה.
   ב. כיצד משרת הפירוט את מטרת הטקסט?

6. בחרו באפשרות הנכונה:
   המשפט "אבל שפע של יופי אינו השפע היחיד..." (פסקה 2) נאמר בנימה של –
   אירוניה / הערכה / השתוממות / התרגשות.

הבעה

7. חברו טקסט שיוצב על שלט בחוף הים ומטרתו לעודד שמירה על ניקיון החופים. הטקסט יכול להכיל מידע, אזהרות והוראות.

8. הוריכם החליטו שמעתה עליכם לנקות את חדרכם בעצמכם.
   כתבו נימוקים בעד החלטה זו ונגדה.
   תוכלו לכתוב את הדברים בצורת דו־שיח ביניכם ובין הוריכם.

9. פקח מטעם המשרד להגנת הסביבה עבר בחוף הים וראה משפחה העוזבת את המקום ומשאירה אחריה ערֵמת אשפה. פנה אליהם ואמר...
   כתבו חמישה היגדים (בהיקף של משפט אחד עד שלושה) שהפקח עשוי לומר למשפחה – שיביעו את הנימות האלה:
   בקשה / אזהרה / איום / נזיפה / הוראה / לגלוג / הטפת מוסר / אכזבה.
   דרגו את ההיגדים שכתבתם על קו רצף מן המתון ביותר ועד התקיף ביותר.

משימה 18

נוער הולך ונעלם

בתגובה לכתבה "הארץ שלנו" מאת רן בנימיני ("העין השביעית", גיליון 46) אני מבקש להעיר: כן, גם אני שייך להגדרה של "בני נוער". לא, אינני מתעניין בחיי הלילה של כוכבים הוליוודיים או במשנתן המפוקפקת של מגישות בטלוויזיה. "לבושתי" אני מנוי דווקא על "העין השביעית".[1]

כמי שסיים זה מכבר את לימודיו במגמת התקשורת בבית הספר התיכון, נוכחתי שהתקשורת הישראלית, על כל סוגיה, אינה נותנת כלל מענה הולם לצרכים הייחודיים של בני הנוער. לא מדובר רק בעיתונות הנוער הצווחנית והמתלהמת, אלא גם (ואולי בעיקר) בשידורי הטלוויזיה הרב־ערוצית ובאתרי האינטרנט.

"הנוער של היום זה לא מה שהיה פעם", מתפלצים שוב ושוב העורכים והמפיקים, ומנסים לפצח את סודם של בני העשרה. את הגיל הזה הם עצמם כבר הספיקו לשכוח.

כל גופי התקשורת הפונים לקהלי הצעירים או בני הנוער מעדיפים "ללכת על בטוח" ולהשתמש ב"נוסחת הריקנות": קצת מחשופים, קצת פופ, קצת רכילות, קצת "ייעוץ", הרבה פרסומות ו"נתראה פעם הבאה. תעשו חיים!" זה מה שהנוער רוצה, לא? מסתבר שלא.

מבדיקה בלתי מייצגת שנערכה לצורך הפקת פרויקט גמר רדיופוני לבגרות, בנושא "הנוער בעידן רב־ערוצי", עולה כי לפחות בכל הנוגע לטלוויזיה, בני נוער רבים אינם מרוצים כלל מאיכות התכנים המכוונים אל קבוצת גילם. חלקם אף התקשו להצביע על קיומה של רמה כלשהי בשידורים לנוער.

נראה כי התכנים התקשורתיים הפונים לנוער דווקא כן עוסקים בחינוך, אולם בסולם שלהם מצויים ערכים שונים במקצת מאלה המאפיינים את החינוך הפורמלי: חומרנות, רכושנות, מיניות־יתר, מציצנות, סגידה לאושיות עולם הבידור והגרוע מכול – אסקפיזם.

[...]

העורכים וקובעי התכנים אינם מציבים לעצמם ולנוער את אתגר ההתמודדות עם הנושאים ה"רציניים" וה"כבדים" יותר, ולא מדובר רק בסוגיית ה"סמים אלכוהול אלימות", אלא גם בנושאים חשובים אחרים כזהירות בדרכים, השירות הצבאי והחיים היום־יומיים בישראל בתקופה כל כך קשה, בצל משברים כלכליים, חברתיים וביטחוניים. הם בטוחים שאף אחד לא יתעניין במאבק הנשים החד־הוריות בעת ש"משחק החיים"[2] מסיימת את העונה.

בני הנוער אכן מתקשים בהבנת הנקרא, וככל שזה נוגע לעיתונות הנוער כשאין מה לקרוא, בוודאי שאין מה להבין.

יאיר אשכנזי

הכותב הוא בוגר מגמת תקשורת – עיתונות כתובה ומשודרת בתיכון ע"ש זיו ומרקס.

המדור "מסיבת עיתונאים", **העין השביעית**, גיליון 47 (נובמבר 2003)

1. "העין השביעית" – דו־ירחון לענייני תקשורת.
2. "משחק החיים" – שם של טלנובלה.

שאלות הבנה [איתור מידע - 2א; פרשנות והיסק - שאר השאלות]

1. תלמידה אמרה שהיא לא קראה את הכתבה "הארץ שלנו" שקוממה את הכותב, ולכן היא אינה יכולה להבין על איזו טענה הוא מגיב.
נסחו בעבורה את הטענה המשתמעת.

2. "כל גופי התקשורת הפונים לקהלי הצעירים או בני הנוער מעדיפים 'ללכת על בטוח'..." (פסקה רביעית)
   א. מה הדרך שבה גופי התקשורת "הולכים" בתכניות לנוער?
   ב. מדוע לדעת גופי התקשורת דרכם זו היא הדרך הבטוחה?
   ג. איך הכותב מוכיח שגופי התקשורת טועים בדרך הפנייה לנוער ולצעירים?

3. מה הקשר בין הפרטים הביוגרפיים של כותב הטקסט ובין תוכן תגובתו?

4. "...אולם בסולם שלהם מצויים ערכים שונים במקצת מאלה המאפיינים את החינוך הפורמלי..." (פסקה שישית)
   א. "בסולם שלהם" – של מי? בחרו באפשרות המתאימה:
   של התלמידים / של מפיקי התכניות לנוער / של המחנכים / של ההורים.
   ב. אורנה אמרה שהיה צריך לשים במירכאות את המילה **במקצת** (במשפט לעיל).
   (1) מה היא הסיבה לכך?
   (2) הביאו דוגמה מן הטקסט לשימוש במירכאות שממלאות תפקיד דומה.

הבעה ואוצר מילים

5. "הנוער של היום זה לא מה שהיה פעם" (מתוך הטקסט).
בקשו משניים מבני משפחתכם או ממכריכם – מִדור ההורים או מִדור הסבים – לספר לכם על עצמם כבני נוער.
העלו את הדברים על הכתב. תוכלו לערוך אותם כסיפורים אישיים; לחלופין תוכלו לכתוב מאמר על תמורות בדמותם של בני הנוער בתקופות שונות – על סמך העדויות ששמעתם.

6. בבית הספר ייערך "משפט ציבורי" על דמותו של הנוער בחברה הישראלית.
כתבו "כתב הגנה" בנושא זה. האירו את הצדדים החיוביים שאתם מוצאים בנוער.

7. בחרו תכנית טלוויזיה איכותית, לדעתכם, שבני נוער יכולים ליהנות ממנה.
כתבו המלצה על התכנית. בהמלצה ייכללו תיאור של התכנית ואופייה וכן נימוקים המסבירים את איכותה ואת ערכה לצופים.

8. א. הסבירו את ההבדל בין זוגות המשפטים האלה:
   העולם הישן הולך ונעלם. / העולם הישן נעלם.
   הפער ביניהם הולך ונסגר. / הפער ביניהם נסגר.
   ב. באיזה משני המשפטים שלהלן "הולך ו..." אינו מציין תהליך:
   האיש הולך ושורק לו ברחוב. / הדשא הולך ומצהיב.
   ג. כתבו הפכים למשפטים האלה:
   הירח הולך ומתמעט. / מצבו הולך ומחמיר. / התופעה הולכת ומתפשטת.
   ד. חברו משפט לכל אחד מן הצירופים האלה: הולך ופוחת / הולך ואוזל / הולך ונכחד.

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

על ספרי לימוד ועל היצגים גרפיים

ספרי לימוד משמשים אותנו בעיקר בבית הספר. בעזרתם אנחנו יכולים ללמוד לימוד שיטתי נושא במקצוע מסוים. את ספר הלימוד יכול לכתוב אדם יחיד או צוות כותבים. התנאי לכתיבת ספר לימוד הוא מומחיות בתחום הדעת שעליו כותבים. הכתיבה בספר הלימוד אמורה להיות אובייקטיבית ככל האפשר, על המוען להצניע את נוכחותו, לא להביע את רגשותיו ואת התרשמויותיו האישיות.

מטרתו של ספר לימוד היא בראש ובראשונה לספק מידע ונוסף על כך לפתח דרכי חשיבה, ומטרות אלו באות לידי ביטוי בדרכים שונות. מאפיין בולט בספרי לימוד (בהשוואה לספרי מדע ועיון שאינם ספרי לימוד) הוא שאלות ותרגילים שמטרתם חזרה על חומר הלימוד וכן הרחבה והעמקה בו ותרגולו לשם הבנתו וזכירתו.

כיוון שספרי לימוד מכוונים ללומדים שאינם בקיאים בתחום, לעתים צעירים, המידע מלווה בהסברים ובאמצעי הבהרה ופישוט משני סוגים: אמצעים מילוליים – תיאורים, הסברים, השוואות, דוגמאות; אמצעים חזותיים, בהם היצגים גרפיים – טבלאות, תרשימים ודיאגרמות מסוגים שונים. מטרתם של היצגים אלו היא לארגן תכנים בצורה הקליטה והפשוטה ביותר.

הטקסטים המובאים בחטיבה זו משופעים בהיצגים גרפיים. לעתים ההיצג הגרפי מופיע לעצמו, בלוויית כותרת בלבד, והוא המציג את התוכן הלימודי (כמו ב"זרימת הדם באיברי הגוף" וב"מערכת בתי המשפט"), ולעתים ההיצג מופיע לצד טקסט (כמו ב"שרשרת מזון, מארג מזון, פירמידת מזון" – שלושה תרשימים בצד טקסט).

ההיצגים הגרפיים הם תמציתיים וקומפקטיים, שקופים, אוניברסליים (מובנים לכול ללא תלות בשפה), קשורים לתחומי חיים שונים (ולפיכך גם למקצועות השונים בבית הספר). נוסף על כך הם באים מן העולם החזותי והטכנולוגי שילדים ובני נוער מורגלים אליו. השימוש המצומצם במילים עשוי להקל על הלומד בפיענוח ובקליטה של המידע ולסייע לו ללמוד בצורה יעילה.

הטקסטים וההיצגים הגרפיים המופיעים ביחידה זו לקוחים מספרי לימוד באקולוגיה, בביולוגיה, באזרחות ובגאוגרפיה.

המשימות הכלולות בחטיבה זו:

19. שרשרת מזון, מארג מזון, פירמידת מזון	פרשנות והיסק
20. פירוק פסולת	איתור מידע; פרשנות והיסק
21. זרימת הדם באיברי הגוף	שלושת הממדים
22. מערכת בתי המשפט בישראל	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת
23. גידול אוכלוסיית העולם	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת

פעילות מקדימה

דונו בשתי השאלות א ו-ב:

א. מה מטרתו של ספר לימוד ומה מייחד את קהל היעד שלו? במה שונים ספרי הלימוד מִספרי מדע ועיון?

ב. בספרי לימוד יש הסברים ותרגילים. האם אתם מרגישים שתרגול עוזר לכם להבין את הנושא הנלמד? ואולי אתם מעדיפים יותר הסברים בספר הלימוד ופחות תרגילים? נמקו את העדפתכם.

עיינו בשני ספרי לימוד שלכם במקצועות שונים.

ג. מצאו בספרים אלו שלושה הסברים – של תופעה, של תהליך, של מכשיר, של יצירה, או של מונח.

ד. ציינו שלושה אמצעים חזותיים מסוגים שונים בספרי הלימוד.
באיזו מידה האמצעים הללו עוזרים ללמידה, לדעתכם, ובאיזו מידה הם תורמים לאסתטיקה של הספר?

ה. הביאו דוגמה להיצג גרפי העומד בספר לעצמו (עם כיתוב קצר), והוא בלבד מציג את התוכן הלימודי, ודוגמה להיצג גרפי המופיע לצד טקסט מידע והסבר.
איזו דרך אתם מעדיפים? מדוע?

משימה 19

שרשרת מזון, מארג מזון, פירמידת מזון

לפניכם טקסט ושלושה תרשימים מתחום האקולוגיה:*

בשרשרת מזון מיוצג רצף אחד של אוכלים ונאכלים. במציאות הקיימת במערכות אקולוגיות רבות המצב מורכב יותר: ישנם אורגניזמים (יצורים) האוכלים יותר מסוג אחד של מזון וישנם אורגניזמים המשמשים טרף ליותר מסוג אחד של טורפים.

מארג המזון מציג את כלל יחסי הגומלין המורכבים בין אוכלים ונאכלים, כלומר מארג מזון מכיל כמה שרשרות מזון הנקשרות זו לזו.

על פי רוב מספר הצמחים — היצרנים — גדול ממספר אוכלי הצמחים, ומספרם של אוכלי הצמחים גדול ממספרם של הטורפים. יחסי המספרים בין האורגניזמים יוצרים מעין **פירמידה**. בבסיס הפירמידה נמצאים היצרנים. אורגניזמים הניזונים מצמחים בלבד הם צרכנים ראשוניים. בעלי חיים טורפים הניזונים מבעלי חיים אחרים (בדרך כלל קטנים מהם) הם צרכנים שניוניים. בראש פירמידת המזון מצויה הקבוצה האחרונה של הצרכנים — טורפי העל.

נביא כאן בתרשימים את שלושת הייצוגים של יחסי הגומלין בין יצרנים לצרכנים.

1. שרשרות מזון בים וביבשה

2. פירמידת מזון

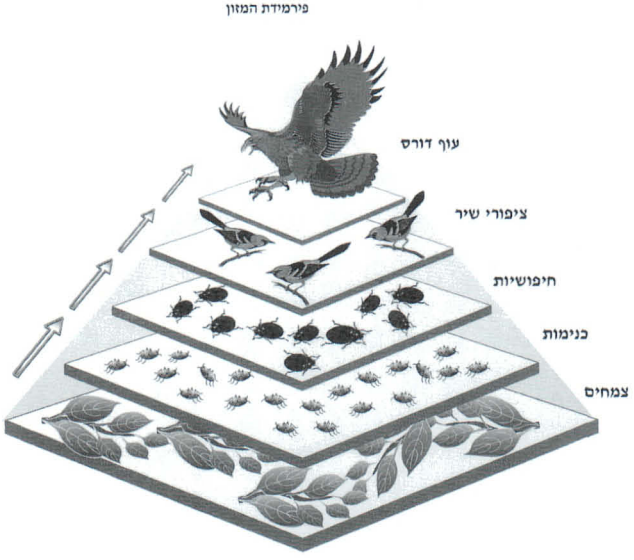

* הטקסט על פי רות אמיר, **פרקים באקולוגיה** (למורה), המרכז להוראת המדעים, האוניברסיטה העברית תשנ"ו, עמ' 131, 134. תרשימים 1, 3 הוכנו על פי ספרי לימוד. תרשים 2 מתוך **מערכות אקולוגיות: פרקים באקולוגיה והתערבות בטבע**, האוניברסיטה העברית ות"ל תש"ס, עמ' 80.

3. מארג מזון (מודגם על פי עץ אלון)

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - כל השאלות]

1. עליכם למסור מידע על שרשרת המזון לאדם שאין לפניו תרשים.
בחרו שרשרת מזון אחת בת שלושה פריטים מאחד מן התרשימים, ומסרו אותה אך ורק במילים, בשני ניסוחים שונים.

2. הביאו דוגמה מתרשים 2 לכל אחד מאלה:
(א) יצרנים;
(ב) צרכנים ראשוניים;
(ג) צרכנים שניוניים (או משניים).

3. לפי תרשים 3 העיט ניזון רק מן המכרסם יערון.
האם אפשר להסיק מכך שעיטים בעולם ניזונים רק מיערונים? נמקו את תשובתכם.

4. רשמו "נכון" או "לא נכון" לגבי כל אחד מן ההיגדים האלה:
(א) לא תיתכן שרשרת מזון המשלבת פריטים מהים ומהיבשה.
(ב) ככל שהשלב בפירמידת המזון גבוה יותר – מספר הפריטים בו קטן.
(ג) כל שרשרת מזון ראשיתה בצומח.
(ד) פירמידת מזון היא אמצעי המתאר בדרך כמותית שרשרת מזון.

הבעה

5. "תרגמו" ועבדו את המידע שבתרשים "פירמידת המזון" לטקסט מילולי רציף בהיקף של פסקה. נסחו לפסקה זו משפט פותח על פי הטקסט הקודם לתרשימים.

משימה 20

פירוק פסולת

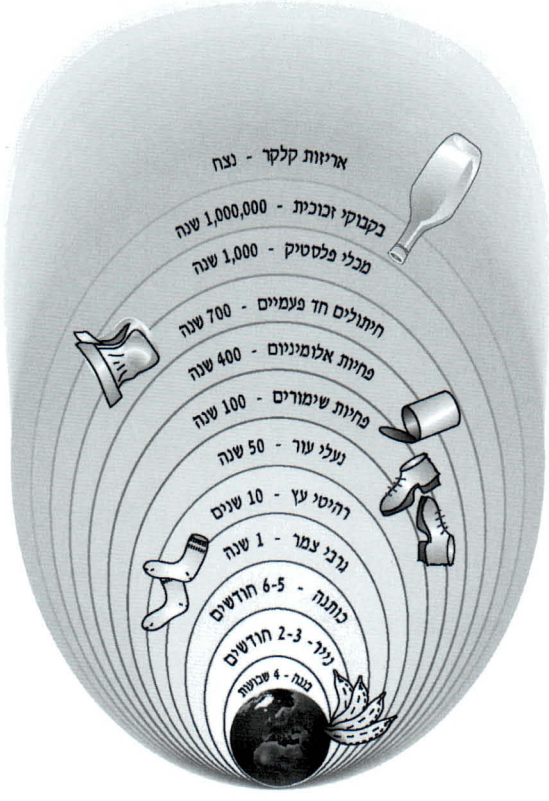

חומרים רבים שמייצר האדם הם חומרים מלאכותיים (סינתטיים) שאינם מצויים בטבע. לקבוצה זו שייכים בין השאר: הפלסטיק לסוגיו, דטרגנטים (חומרי ניקוי) וחומרי הדברה. חלק ניכר מחומרים אלו מתפרק לחומרים פשוטים במחזור החומרים בטבע, אך בקצב אטי מאוד (לדוגמה: פירוק חומרי פלסטיק מסוימים יכול להימשך מאות שנים), וחלקם אינו מתפרק כלל (למשל תרכובת כספית ועופרת). כאשר חומרים אלו מצטברים בסביבה, נגרמים נזקים למערכות אקולוגיות טבעיות ולאדם.

כמות החומרים הסינתטיים המשמשים את האדם גדלה מיום ליום. השפעותיהם הסביבתיות של חומרים סינתטיים רבים עדיין אינן ברורות די הצורך.

קשה מאוד לקבוע מתי נגרם זיהום ומה ייחשב לרמה סבירה של מזהמים שמעבר לה ייגרמו מפגע ונזק סביבתי. זהו נושא מורכב שעולה לדיון לעתים קרובות בארץ ובעולם. פערים בעמדות בנושא זה נובעים, בין השאר, מהבדלים במודעות הסביבתית בין גורמים שונים ובין מדינות שונות. בהמשך נרחיב בעניין זה כאשר נדון בדרכי ההתמודדות עם מפגעים סביבתיים.

מנון הרן ולילית זריהן, **אדם וסביבה**, משרד החינוך, האגף לתכניות לימודים תשס"א, עמ' 18

שאלות הבנה [איתור מידע – 2א, 3ב; פרשנות והיסק – 1, 2ב, 3א, 4]

1. התבקשתם להציג את הנתונים שבתרשים בשתי העמודות שלהלן.

א. חברו כותרת לכל עמודה, ותנו שתי דוגמאות לנתונים מן התרשים.

	עמודה א	עמודה ב
כותרות		
דוגמה 1		
דוגמה 2		

ב. מה "הולך לאיבוד" בהצגת הנתונים בטבלה?

2. א. לאיזו פסקה של הטקסט התרשים מתייחס?

ב. מה התרשים מוסיף על פסקה זו?

3. א. רשמו לצד כל פריט אם הוא עשוי חומר סינתטי או טבעי:

- אריזת קלקר;
- יריעה לכיסוי חממה;
- נייר מכתבים;
- סדין כותנה.

ב. ציינו את הפריט שזמן פירוקו הוא הקצר ביותר.

4. רן קרא את הטקסט ובעקבות זאת החליט שלהבא ינקוט את הפעולות שלהלן.
איזו מהן שגויה? הסבירו.

- יביא בקבוקי זכוכית לנקודות איסוף לצורך מִחזור.
- ישתמש בסל מבד בקניות במרכול ("סופר") במקום בשקיות ניילון.
- ישתמש בכוסות פלסטיק חד־פעמיות במקום בספלי קרמיקה.
- יקנה משקאות קלים באריזות קרטון במקום בפחיות.

הבעה ואוצר מילים

5. ביישובכם מתוכנן פרויקט ניסיוני של מיון אשפה לצורכי מחזור. בכל רחוב יוצבו מכלים נפרדים למתכות, לזכוכית, למכלי פלסטיק, לנייר לסוגיו ולסוללות.
כתבו עלון שיופץ לתושבים, ובו יוצג הפרויקט על מטרותיו וחשיבותו, יבוא הסבר על דרכי הביצוע ותהיה קריאה לציבור לשתף פעולה.

6. **פסולת**

לפניכם שתי הגדרות למילה "פסולת" על פי מילון אבן שושן:

1. מפל הפיסול, שיירי הפיסול והחיטוב: "מִפְּסֹלֶת שֶׁל לוּחוֹת הֶעֱשִׂיר מִשֶּׁה" (ירושלמי שקלים ה, ב);
2. דבר פחוּת ערך, מין גרוע: "וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה' — מִן הַפְּסֹלֶת" (בראשית רבה כב).

הסבירו את היחס בין שני המשמעים. איזה מהם משמש בעברית בת ימינו?

זרימת הדם באיברי הגוף

כמות הדם (במ"ל) המוזרם בכל דקה לחלקי הגוף השונים
במצבי פעולה משתנים

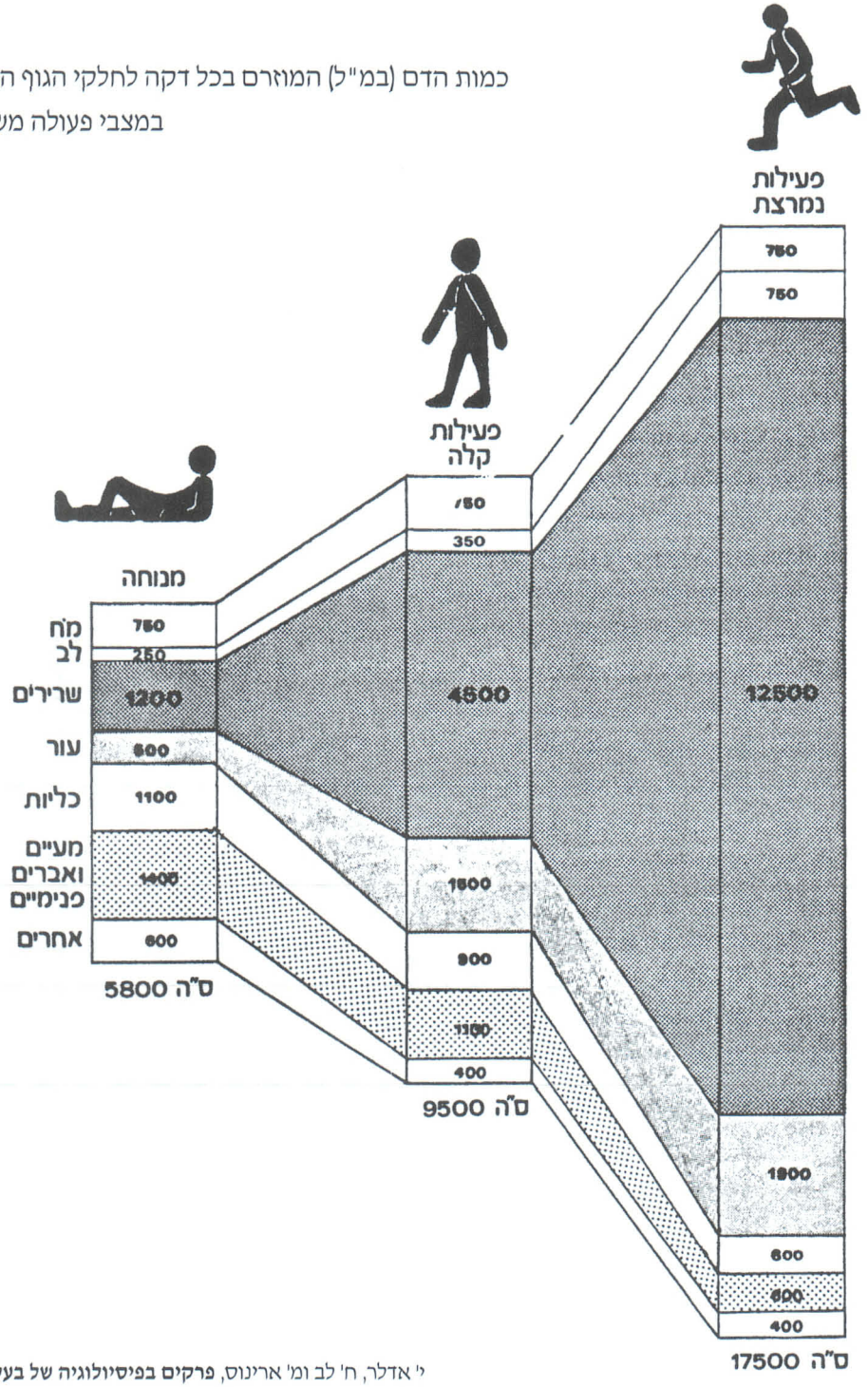

י' אדלר, ח' לב ומ' ארינוס, **פרקים בפיסיולוגיה של בעלי חיים**,
המרכז הישראלי להוראת המדעים ע"ש עמוס דה־שליט תשמ"ח, תמונה 1.15

שאלות הבנה [איתור מידע – 2; פרשנות והיסק – 3, 4; הערכה וביקורת – 1]

1. בספר לימוד אחר הוצגו אותם נתונים בטבלה הזאת:

רמת הפעילות / האיבר בגוף	פעילות נמרצת	פעילות קלה	מנוחה
מוח	750	750	750
לב	750	350	250
שרירים	12,500	4,500	1,200
עור	1,900	1,600	600
כליות	600	900	1,100
מעיים ואיברים פנימיים	600	1,100	1,400
איברים אחרים	400	400	600

שאול העדיף את התרשים (מתוך הספר "פרקים בפיסיולוגיה"), ורות העדיפה את הטבלה. כתבו נימוקים משוערים לכל אחד מן ההעדפות (הנימוקים יכולים להתייחס ליתרונות של ההיצג המועדף ולחסרונות של ההיצג האחר).

2. א. דן נמצא בפעילות נמרצת. מהי כמות הדם (במ"ל) המוזרמת לעורו ולמוחו בדקה?
   ב. טל נמצאת במנוחה. מהי כמות הדם (במ"ל) המוזרמת למעיה ולאיבריה הפנימיים בדקה?

3. תלמידים התווכחו ביניהם אם אפשר להסיק מן התרשים שפעילות גופנית משפרת את הבריאות. מה דעתכם? נמקו.

4. תלמיד התבקש להציג את המידע לפני הכיתה וניסה לנסח את הנתונים שבתרשים בהכללה. הוא הגיע למסקנה שיש למיין את האיברים לשלוש קבוצות מבחינת כמות הדם המוזרם בכל דקה במצבי פעולה משתנים.
   מה הן שלוש הקבוצות ומה מאפיין כל אחת מהן?

הבעה ואוצר מילים

5. מרפאת קופת החולים ביישובכם מעוניינת לעודד את התושבים מכל הגילים לעסוק בספורט.
   כתבו עלון שיופץ בתיבות הדואר ובו הסבר על חשיבות העיסוק בספורט ומגוון הצעות לפעילויות ספורט.

6. מצאו עשרים ניבים ופתגמים שבהם נזכרים איברי הגוף –
   מוח / לב / שרירים / עור / כליות / מעיים.
   א. מיינו את הניבים לציוריים ולא ציוריים.
   ב. מיינו אותם לפי העומס הריגושי – חיובי או שלילי או ניטרלי.

משימה 22

מערכת בתי המשפט בישראל

א. מערכת בתי המשפט

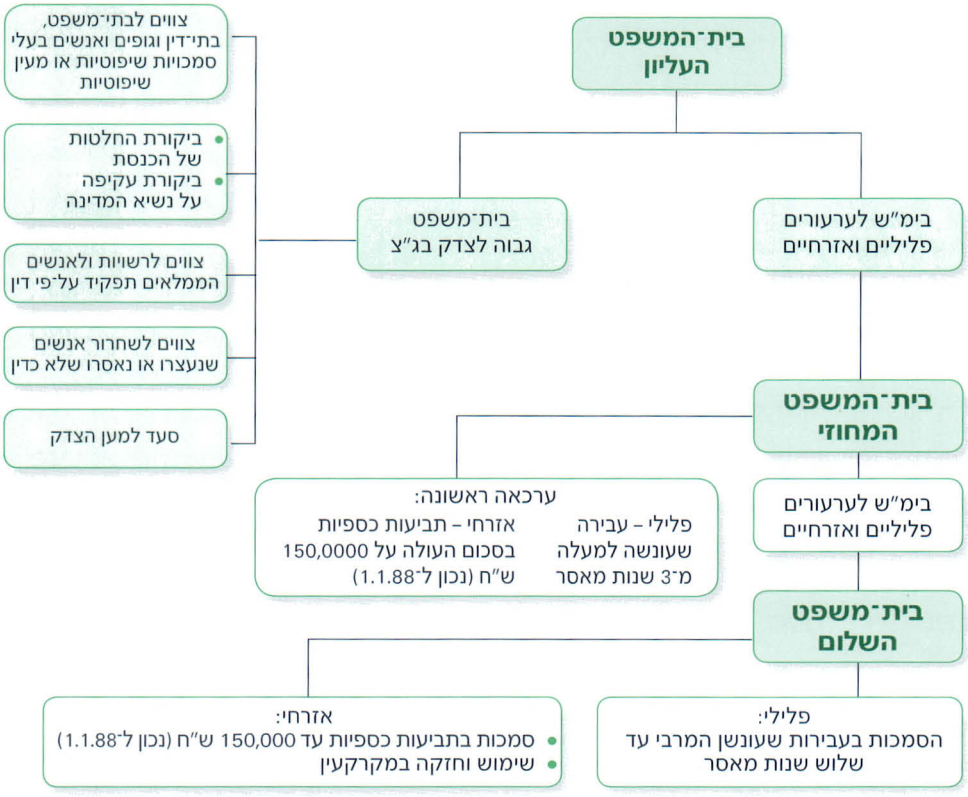

על פי זאב סגל, **דמוקרטיה ישראלית**, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תשמ"ח

ב. מערכת המשפט בישראל – בתי המשפט ובתי הדין לסוגיהם

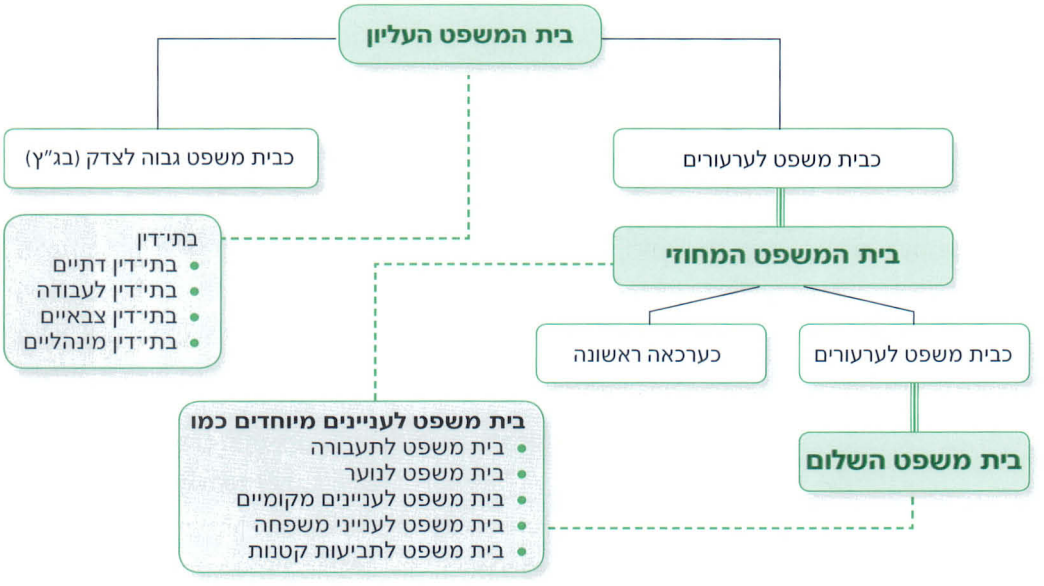

ניסן נוה, **אזרחות – האתגר: פרקי אזרחות לחטיבה העליונה – ידע עם ומדינה**, מטח 2001

©כל הזכויות שמורות למטח – המרכז לטכנולוגיה חינוכית

שאלות הבנה [איתור מידע – 2א; פרשנות והיסק – 1, 2ב, 3; הערכה וביקורת – 4]

1. בחרו אפשרות אחת מארבע האפשרויות שלהלן.
על פי תרשימים **א** ו־**ב**, מה היחס בין שלושת בתי המשפט: העליון, המחוזי, השלום?
- יחס של הקבלה;
- יחס מדרגי (היירכי);
- יחס של ניגוד;
- אין כל יחס.

2. אריאל קרא באתר אינטרנט שבית המשפט המחוזי דן בעברות פליליות שדינן מאסר העולה על שבע שנים, ובתביעות אזרחיות בסכום העולה על 2.5 מיליון ש"ח, והסיק שתרשים **א** אינו מעודכן.
א. כמה מסגרות בתרשים **א** יש לעדכן?
ב. מה יכולה להיות הסיבה לשינויים בין המידע שבאינטרנט למידע שבתרשים?
כתבו סיבה משוערת לשינוי בתחום העברות הפליליות, וסיבה משוערת לשינוי בתחום התביעות האזרחיות.

3. לפניכם שלושה מקרים שבהם אדם רוצה שעניינו יידון בבית משפט.
כתבו לגבי כל מקרה לאיזה בית משפט עליו לפנות, וציינו לצד כל תשובה היכן איתרתם אותה – בתרשים **א** או בתרשים **ב** או בשני התרשימים.
(א) אדם חויב בקנס על נהיגה במהירות מופרזת, ואולם לטענתו הוא נסע כחוק.
(ב) בית משפט השלום הרשיע אדם על עברה מסוימת, והוא רוצה לערער על כך.
(ג) על נאשם נגזרו עשר שנות מאסר, והוא רוצה לערער על חומרת העונש.

4. דנה טענה שתרשים **ב** הוא נוח ו"ידידותי", והיא מעדיפה אותו על תרשים **א**. מה יכולים להיות נימוקיה לטענה זו?

הבעה

5. בבית ספרכם מוצע לקיים פרויקט של גישור־עמיתים ("משכיני שלום"), ובמסגרתו תלמידים ישמשו מגשרים בסכסוכים בין תלמידים, ויסייעו להם לפתור את הסכסוך בדרכי שלום.
כתבו מה מטרותיו של פרויקט זה בבית הספר, ומה יכולים להיות היתרונות בפתרון סכסוכים בידי בני הגיל ולא בידי מבוגרים. תוכלו לתת דוגמאות לסכסוכים שעשויים להיות מטופלים במסגרת פרויקט זה.

6. הייתם עדים לסכסוך בין חברים או בין שכנים. תארו את הסכסוך והעלו הצעה לפתרונו שלדעתכם עשויה להתקבל על דעת הצדדים המעורבים.

גידול אוכלוסיית העולם

א. גידול האוכלוסייה משנת 1000 ועד שנת 2030

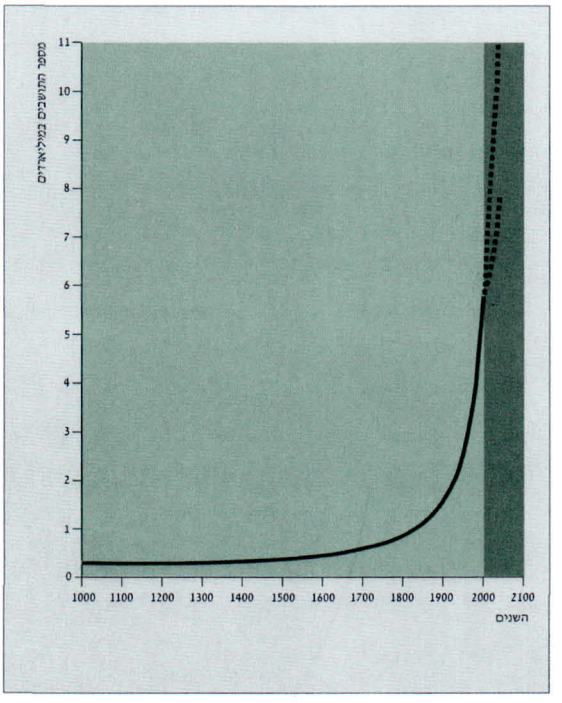

ב. גידול האוכלוסייה מ־1 מיליארד ל־6 מיליארד, 1800 – 1998

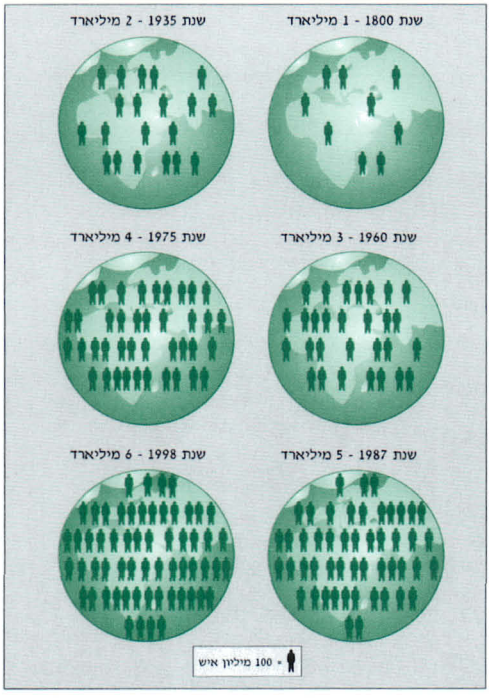

ג. גידול האוכלוסייה באלג׳יריה (אפריקה) ובבלגיה (אירופה), 1950-1995

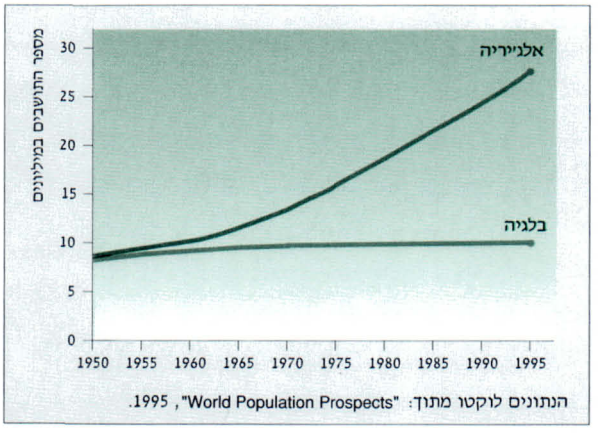

ד.

גידול אוכלוסייה מהיר מתרחש דווקא במדינות העניות של העולם – מדינות שרמתן הכלכלית והטכנולוגית נמוכה, והגידול המהיר מחמיר את מצבן עוד יותר. כאשר מדברים על התפוצצות האוכלוסייה בעולם מתכוונים בעיקר למתרחש במדינות אלו, המכונות "מדינות מתפתחות". גידול אטי של האוכלוסייה מתרחש במדינות שרמתן הכלכלית והטכנולוגית גבוהה והן מכונות "מדינות מפותחות", ובהן חיים רק כ־25% מתושבי העולם.

אסתר רפ וצביה פיין, **אנשים במרחב – פרקים בגיאוגרפיה של אוכלוסיית העולם**,
המרכז לטכנולוגיה חינוכית תשנ"ו, עמ' 63

שאלות הבנה [פרשנות והיסק – 1, 2, 4, 5; הערכה וביקורת – 3]

1. בהסבר לתרשים **א** נכתב בספר, בין היתר, כך: "צופים שבשנת 2030 יחיו על פני כדור הארץ בין 8 ל־11 מיליארד בני אדם".
איך לומדים זאת מן התרשים? הסבירו.

2. א. בחרו באפשרות הנכונה: בתרשים **ב** טווח השנים בין עיגול גלובוס אחד למשנהו הוא –
קבוע / הולך ופוחת / הולך וגדל / אינו שיטתי.
ב. על איזו מגמה בגידול אוכלוסיית העולם ניתן ללמוד מכך?
ג. איך מיוצגת מגמה זו בתרשים **א**?

3. ליאת אמרה שהיא מעדיפה את דרך ההיצג של תרשים **א**, ואילו רונן העדיף את דרך ההיצג של תרשים **ב**.
מה יכול להיות הנימוק של כל אחד מהם?

4. ליאת אמרה שתרשים **ג** הוא **דוגמה** למידע שבתרשימים **א** ו־**ב**.
רונן אמר שתרשים **ג** מתייחס ל**היבט אחר** הקשור לגידול האוכלוסייה, שאינו בא לידי ביטוי בתרשימים **א** ו־**ב**.
מי מהם צודק? נמקו את קביעתכם.

5. כיום מקובל לראות בגידול אוכלוסיית העולם תופעה בלתי רצויה.
האם אפשר ללמוד על כך ממקורות המידע א-ד? הסבירו ופרטו.

הבעה ואוצר מילים

5. **משפחה קטנה, משפחה גדולה**
רָאיינו שני אנשים – אחד ממשפחה גדולה ואחד ממשפחה קטנה – על הרגשותיהם, על חוויותיהם ועל תנאי החיים במשפחתם.
תוכלו להכין רשימה של שאלות לקראת הריאיון. ערכו את דבריהם; תוכלו לנסח את הדברים בגוף ראשון או להביאם כשאלות ותשובות.
אפשר להכין פרויקט כיתתי בנושא זה, ובעקבותיו לערוך דיון בסוגיה "משפחה קטנה, משפחה גדולה".

6. אנשים לא מעטים המתגוררים בערים גדולות חולמים לעבור למקום הרחוק מיישוב צפוף.
כתבו מאמר ובו דונו ביתרונות ובחסרונות שבכל אחד מסגנונות החיים האלה, והביעו את העדפתכם.

7. בקטע ד נזכר המונח "מדינות מתפתחות". בעבר נהגו להשתמש במונח "מדינות נחשלות". השוו בין שני המונחים מבחינת המשמעות היסודית של המילים 'מתפתח' ו'נחשל', ומבחינת הקונוטציה; הסבירו מדוע הומר שם התואר ששימש בעבר ('נחשלות') בשם התואר 'מתפתחות'.

8. לְמה הכוונה במונח "התפוצצות האוכלוסייה" (קטע ד)?
מהו האפקט הריגושי של מונח זה בהתחשב בשדה הסמנטי שממנו הוא לקוח? פרטו.

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

על כתבות בעיתון

בעיתון נוכל למצוא טקסטים מסוגים שונים: ידיעה, כתבה, מאמר עמדה, מודעה, מכתב למערכת ועוד. קשה להגדיר כתבה, מפני שהיא כוללת כתיבות מגוונות למטרות מגוונות – מתן מידע, תיאור וסיפור, דיון בסוגיה מהיבטים שונים, הצגת עמדות שונות בסוגיה מסוימת, והצגת עמדה מסוימת על בסיס תחקיר.

לכתיבת הכתבה יש בדרך כלל מניע אקטואלי: אירוע שהתרחש, פרסום מרעיש, נושא שעלה בחדשות או שיש לו ערך חדשותי, עניין רלוונטי ללוח השנה.

אפשר להבחין בין כתבות רחבות היקף הנדפסות במוסף של העיתון ובין כתבות המשולבות בעמודים הראשיים של עיתון יומי והיקפן מוגבל יחסית. הכתבות מן הקבוצה הראשונה נפרסות על כמה מפתחים מלוות באמצעים חזותיים כמו תצלומים וגריינים (טיזרים). הכתבות מן הקבוצה השנייה קרובות אל הידיעה החדשותית אך חורגות מתחום החדשות במובן הצר והמידי של המושג (אירועים שהתרחשו ביממה האחרונה). בקבוצה זו אפשר למצוא כתבות על דמויות מן החדשות ועל אנשים מפורסמים וכתבות שעוסקות בנושאים חברתיים, תרבותיים, כלכליים, מדעיים וכדומה – שיש בהם עניין לקוראים, שיש בהם כדי להרחיב את ידיעתם ואת השכלתם הכללית או שיש בהם היבטים מעשיים. הכתבות הללו פורסות יריעה רחבה־יחסית בנושא הנדון.

עוד אפשר להשוות בין כתבות שעניינן הצגת עמדות שונות וניתוח תופעה חברתית ובין מאמרי עמדה המתפרסמים בעיתון. ההבדל העיקרי הוא במוען. את המאמר כותב בעל העמדה עצמו, ואילו את הכתבה מכין כתב העיתון על סמך מקורות מידע – טקסטים שהתפרסמו, ראיונות עם מומחים, תחקיר וכדומה. לרוב הכתב מביא כמה עמדות בנושא, או פונה אל גורמים שנמתחה עליהם ביקורת בכתבה ומביא את תגובתם. כותב מאמר העמדה מעוניין לשכנע את הקוראים בעמדתו, ואילו הכתב מעוניין להציג תמונה רחבה של הנושא מהיבטים שונים ולתת ביטוי לחילוקי דעות ולעמדות סותרות. עם זאת לא מן הנמנע שהכתבה תהיה מגמתית ותיתן משקל רב יותר לעמדה מסוימת.

דיווח על מחקר

אחד מסוגי הכתבות, הרווח למדיי בעיתונים היומיים, הוא דיווח על מחקר מדעי שהתפרסם בכתב עת מדעי, לעתים קרובות בחוץ לארץ. הכתבה מביאה לידיעת הציבור הרחב את הממצאים הבולטים והמעניינים של המחקר ומדגישה את המסקנות ואת ההשתמעויות המעשיות שעולות ממנו. לעתים הכתב מסתפק בקריאת המחקר בכתב העת המדעי או בקריאת כתבה שהתפרסמה עליו בעיתוני חוץ, ולעתים הוא אף מראיין את החוקר ומביא מדבריו.

לעתים קרובות מצורף לכתבה היצג גרפי – תרשים, טבלה ואף איור, ומובאים בו ממצאים מן המחקר. ההיצג הגרפי מקל על הקוראים לקלוט את נתוני המחקר.

כשקוראים בעיתון יומי דיווח על מחקר צריך לזכור שמוסר המידע – הכתב – אינו איש המקצוע שעסק במחקר, אלא הוא המתווך בין מקור המידע ובין הקוראים. המידע מובא אפוא מִכְּלי שני ולעתים מכלי שלישי תוך דלייה ותמצות של פרטים שנראו בעיני הכתב מושכים ומעניינים. יש

אפוא לקרוא את הדברים בזהירות, ולהביא בחשבון שדברים לא מובנים או פערים במחקר כפי שהוא מוצג בעיתון אינם בהכרח כך במחקר המקורי. בהכנת עבודת חקר אין די בהסתמכות על כתבות מן הסוג הזה, אלא רצוי להגיע אל הפרסום המקורי של המחקר.

המשימות הכלולות בחטיבה זו:

דיווח על מחקר

24. מי יכול להרשות לעצמו להיות חולה	איתור מידע
25. עישון פסיבי פוגע בחתולים	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת
26. הרופא המושלם	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת
27. דמות המתנדב	איתור מידע; פרשנות והיסק

תיאור וביקורת

28. נתב"ג 2000	שלושת הממדים
29. ארץ הצרכנים הבלתי מוגבלים	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת

פעילות מקדימה

הביאו מן העיתונים שתי כתבות המדווחות על מחקר.

א. ציינו את תחום הידע שהמחקר משתייך אליו.

ב. דלו מן הכתבה פרטים על המחקר: שם החוקר או החוקרים / הגוף המחקרי / מקור הפרסום.

ג. אילו ממצאים במחקר הכתב מבליט? למה לפי דעתכם הוא מבליט דווקא את הממצאים האלה?

ד. ציינו עניינים שאינם ברורים לכם מן הכתבה. נסחו אותם כשאלות שיופנו אל החוקרים שערכו את המחקר.

כלכלה עולמית

עוד כלכלה עולמית בעמוד 8ג

מי יכול להרשות לעצמו להיות חולה

מנתונים של מחקר חדש עולה כי בצפון אירופה לוקחים יותר חופשות מחלה מאשר בדרום וגברים לוקחים יותר ימי מחלה מנשים

מאת תומס פולר

אינטרנשונל הראלד טריביון

כל אחד מאתנו מציב לעצמו את הסף שלו לפני שהוא מרים טלפון למשרד מוקדם בבוקר כדי לבקש יום מחלה. עבור חלקנו, גרון כואב הוא סיבה מספיק טובה; אחרים צריכים לשבור כמה איברים לפני שיחד ליטו להפסיד יום עבודה. ואולם הסבירות שעובד/ת ת/יקח יום מחלה עשויה להיות תלויה גם באזור בו הם חיים, לפי מחקר חדש שנעשה במדינות האיחוד האירופי.

מומחים רבים מתאמצים להסביר את ההבדלים המשמעותיים: 6.7% מהיוונים אומרים כי הם לקחו לפחות יום מחלה אחד בשנה, לעומת 24% מהפינים. בקרב האיטלקים, רק 8.5% לקחו יום מחלה, לעומת 18.3% מהגרמנים.

מסקנות המחקר הן שלמעט כמה יוצאי דופן, הצפון־אירופאים לקחו הרבה יותר ימי מחלה מאשר הדרום־אירופאים, וגברים לקחו יותר חופשות מחלה מנשים.

"אין לזה הסבר אחיד", אומר דיוויד ג'ימנו, מומחה לנושאי בריאות במקום העבודה ואחד מכותבי המחקר. ג'ימנו דוחה על הסף את הרעיון שה"צפוניים" חולים ביתר קלות בגלל האקלים הקשה של ימות החורף במדינות אלה. "לא מדובר רק על הצטננות", הוא אמר. "מדובר גם בתאונות עבודה ובמחלות קשורות מתח".

ההסבר הבסיסי של כותבי המחקר הוא ששיעור ההיעדרות בשל מחלה גבוה במדינות בהן קל יותר לקחת יום מחלה – מדינות בהן העובדים יקבלו תשלום על יום מחלה ולא יאבדו את מקום עבודתם. "לקיחת יום חופש בשל בעיה בריאותית לא נחשבת יוצאת דופן בצפון אירופה", אומר בן אמיק, גם הוא מכותבי המחקר.

בספרד, לעומת זאת, עובדים עשויים להסס יותר לפני לקיחת יום מחלה, כיוון שיש יותר סיכוי שהם מועסקים בחוזים זמניים. 11.8% מהספרדים שנסקרו אמרו כי הם לקחו יום חופש, לעומת 14.3% בצרפת ו-21.8% בהולנד.

המחקר הוא הראשון המשווה היעדרויות בשל מחלה ברחבי האיחוד האירופי, לטענת הכותבים. במסגרת המחקר, שנערך ב-2000, רואיינו 21,703 אנשים עובדים ב-15 מדינות האיחוד דאז.

נשארים בבית

היעדרות בשל ימי מחלה*

*אחת האוכלוסייה שדיווח על יום מחלה אחד לפחות בשנת 2000

אם כי ההבדל הבולט הוא בין צפון אירופה לדרומה, יש גם הבדלים ניכרים בין מדינות שכנות. בדנמרק, למשל, 12.4% מהעובדים לקחו לפחות יום מחלה אחד, לעומת 17% בשוודיה. ההבדל מאושר גם על ידי מחקרים אחרים המראים שימי מחלה מהווים כ-8% מסך ימי העבודה בשוודיה, לעומת 4%-5% בדנמרק, לפי ריינר רוגוליס מהמכון הלאומי לבריאות תעסוקתית בדנמרק. רוגוליס אומר כי לא ניתן להסביר מדוע שיעורי ההיעדרות בשל מחלה כה שונים בשתי המדינות.

> **ההסבר הבסיסי של כותבי המחקר הוא ששיעור ההיעדרות בשל מחלה גבוה במדינות בהן קל יותר לקחת יום מחלה - מדינות בהן העובדים יקבלו תשלום על יום מחלה ולא יאבדו את מקום עבודתם**

"ימי המחלה נחשבים לבעיה עצומה", אומר רוגוליס, "מדובר במדינות סעד ורווחה נדיבות, והתשלום על ימי מחלה מכביד על הכלכלה". מחקר של המכון בו עובד רוגוליס העריך כי ימי המחלה עלו לכלכלה השוודית 4.2 מיליארד יורו (5.2 מיליארד דולר) ב-2002.

שוודיה מתבלטת גם במחקר של ג'ימנו ואמיק בשל היותה אחת משלוש מדינות בלבד באיחוד, יחד עם פינלנד ובלגיה, בהן יותר נשים מאשר גברים דיווחו על ימי מחלה. בכל שאר 12 המדינות, גברים נטו יותר לקחת ימי מחלה, לעתים באופן מובהק.

באוסטריה היה ההבדל בין הנשים לגברים הגדול ביותר – 20.4% מהגברים דיווחו על ימי מחלה, לעומת 12.1% מהנשים. בבריטניה, 13.3% מהגברים לקחו ימי מחלה ו-10% מהנשים. בפורטוגל היה הנתון 10.1% אצל הגברים ו-6.8% אצל הנשים.

מה עשוי להסביר הבדלים אלה? אולי המין הנשי הוא המין החסון יותר? כותבי המחקר אומרים כי הם לא באמת יודעים. "זה דורש מחקר מעמיק יותר", אמר ג'ימנו.

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון "הארץ" בע"מ

שאלות הבנה [איתור מידע – 1-5, 7; פרשנות והיסק – 6]

1. הדיאגרמה "נשארים בבית" אינה מכילה את שמות כל המדינות שהשתתפו במחקר.
ציינו, על פי הטקסט, ארבע מדינות נוספות שהשתתפו במחקר ואת מקומה של כל אחת מהן בדיאגרמה (לפני איזו מדינה או אחרי איזו מדינה היא אמורה להופיע).

2. על פי המחקר, מי מן המועסקים הבאים ייעדר מן העבודה בְּשל מחלה – ימים רבים יותר?
בחרו באפשרות המתאימה:
- עובד על פי חוזה זמני;
- עובדת־אישה;
- עובד בצפון אירופה;
- עובד יווני.

3. על פי כותבי המחקר, מאילו סיבות עובד לא יכול להרשות לעצמו להיות חולה?

4. א. השלימו את הטבלה "נשארים בבית" שלהלן על פי נתונים מן הטקסט (באחוזים).
ב. איזה ממצא מבסיס הנתונים שבטבלה שהשלמתם?

המדינה / המין	גברים	נשים
אוסטריה		12.1
פורטוגל		
בריטניה		

5. המחקר העלה ממצאים אחדים שהחוקרים לא הצליחו להסביר. ציינו אחד מהם.

6. מדוע אין במחקר נתונים על היעדרות בְּשל מחלה בישראל?

7. לאילו מן ההבדלים שלהלן יש התייחסות בטקסט?
- הבדלים בין צעירים למבוגרים;
- הבדלים בין גברים לנשים;
- הבדלים במצב המשפחתי;
- הבדלים בין מדינות.

הבעה

8. בבית הספר הועלתה הצעה להגביל את ימי ההיעדרות של התלמידים, לרבות היעדרות עקב מחלה.
כתבו תגובה על הצעה זו. התייחסו לסיבות אפשריות להעלאת ההצעה, הציגו את חסרונותיה ויתרונותיה, והביעו את דעתכם עליה.

9. **העסקת בני נוער**
נסחו רשימת הנחיות והוראות – "עשה" ו"לא תעשה" – למי שמעסיקים בני נוער בתקופת חופשת הקיץ.

חשיפה 25

עישון פסיבי פוגע בחתולים

לפניכם שתי כתבות שהתפרסמו בשני עיתונים שונים המדווחות על אותו המחקר.

טקסט 1

ידיעות אחרונות | מדע וטכנולוגיה

מדענים גילו קשר בין עישון פסיבי לגידול בסרטן הריאה אצל חתולים

2.4 פי גדל הסיכון לחלות בסרטן הריאה אצל חתולים שמשפחותיהם מעשנות

מאת: ד"ר מיכל אלון

מדענים מארצות הברית גילו קשר בין עישון פסיבי לבין סרטן הריאה אצל חתולים. המחקר, שנערך בין 1993 ל-2000, בדק 10 בתי חולים וכלל 33 חתולים שאובחנו עם סרטן הריאה. מתוכם נמצאו 24 חתולים שבבעלים שלהם עישנו לפחות שלושה סיגריות ביום. בקרב 9 חתולים בלבד מתוך 33 לא נמצא עישון בבית.

"ממצאי המחקר מראים שחתולים נחשפים לעשן הסיגריות בדרך דומה לבני אדם, ואולי אף יותר", אמרה פרופ' רבקה שטרן מאוניברסיטת ניו יורק, שהובילה את המחקר. לדבריה, חתול שמבלה רוב שעות היום בבית נחשף לעשן הרבה יותר מבן אדם ממוצע, שיוצא מהבית לעבודה ולבילוי.

המחקר פורסם בכתב העת "American Journal of Epidemology" ונקרא בעניין רב בקרב רופאי חתולים. פרופ' שטרן הדגישה כי אין עדיין הוכחה לכך שעישון גורם לסרטן, אך הוסיפה: "אם אנחנו יודעים שעישון פסיבי פוגע בילדים ובמבוגרים, אין סיבה לחשוב שחתולים לא נפגעים מאותו דבר".

מספר החתולים לפי מספר שעות העישון ביום

מספר שעות העישון ביום	חתולים
0-5	9
5 ומעלה	24
1-9	16
20 ומעלה	17

3.3

מנהל המחקר, ד"ר יהודה בן-עמי, הדגיש כי הממצאים אינם מאפשרים לקבוע מי מהם הגורם המזיק – עישון הבעלים, אבקת הסיגריות בבית, או חומרים אחרים. הוא הוסיף כי בדומה לבני אדם, חתולים שמבלים שעות רבות בבית שבו מעשנים נוטים לפתח בעיות נשימה, כולל דלקת כרונית בסמפונות.

עמ' 24 "ידיעות אחרונות" © כל הזכויות שמורות לעיתון ידיעות אחרונות 5.8.2004

טקסט 2

בריאות / יעל בר

עישון פסיבי פוגע בבעלי חיים

עישון פסיבי פוגע גם בחיות המחמד, כך עולה ממחקר שנערך באוניברסיטת טאפט במסצ'וסטס. במחקר נמצא שסי־כוייהם של חתולים שחיים בבית בו מעשנים לחלות בסרטן הלימפומה גבוהים כמעט פי שניים מאשר אלה שגדלו בבית בו לא מעשנים. הסיכון של חתולים שהיו בבית בו עישנו לפ־חות חפיסת סיג־ריות ביום היה גדול פי שלושה וה־סיכון של חתולים שגדלו בבית בו היו שני מעשנים היה גדול פי ארבעה.

איור: אמי רובינגר

כ־75% מהחתולים שחולים בסרטן הלימפומה, הסרטן הנפוץ ביותר בקרב חתולים, מתים בשנה הראשונה למחלה. במחקר נבדקו 180 חתולים בין השנים 1993־2000. „ממצאי המחקר יכולים לעזור לאוהבי חיות להפסיק לעשן. אם לא אכפת להם מהבריאות שלהם, אולי הם יעשו את זה עבור חיות המחמד שלהם", אומר הווטרינר ד"ר אנטוני מור, עורך המחקר.

ידיעות אחרונות, 20.10.04

שאלות הבנה [פרשנות והיסק – 1, 2, 3, 4א, ב; הערכה וביקורת 4ג, 5, 6]

1. "עישון פסיבי" – מהי התופעה ומה מקור שמה?
2. ממצאי המחקר ומסקנותיו חשובים לא רק לבעלי חתולים.
   הוכיחו קביעה זו על פי טקסט 1.
3. כל אחד מן הטקסטים מלווה באמצעי חזותי.
   במה שונים זה מזה שני האמצעים החזותיים, ומה התפקיד של כל אחד מהם?
4. א. ציינו שני עניינים הנוגעים למחקר המופיעים בטקסט 1 ואינם בטקסט 2.
   ב. בשני הטקסטים מובאים נתונים בנוגע לסיכוייו של חתול לחלות בלימפומה.
   ציינו הבדל אחד בהצגת הנתונים.
   ג. יש אי־התאמה בין שני הטקסטים בנוגע למספר החתולים שנבדקו במחקר.
   הביאו את הנתונים המעידים על כך משני הטקסטים, ושערו את הסיבה או הסיבות לאי־ההתאמה.
5. העלו היבטים נוספים (על אלו שעלו בשאלות 3, 4) – שבהם יש שוני בין הטקסטים.
6. מה הן המסקנות הנובעות מן ההשוואה בין שתי הכתבות משני העיתונים?

אוצר מילים

7. יש "עישון פסיבי" ויש אנשים פסיביים. המילון מציע כמה תכונות המאפיינות אנשים כאלה: חדל אישים / נרפה / חסר אונים / הססן / נגרר / כנוע / חולמני / אדיש / חסר תושייה / חסר יוזמה.
   ערכו רשימה, כדוגמת רשימה זו, לתכונות המאפיינות אנשים אקטיביים. (תוכלו להיעזר ברשימה הנתונה על ידי כתיבת הפכים לתכונות המנויות בה.)

מקצוען, סבלני ומעודכן: החולים מתארים את הרופא המושלם

סקר שנעשה בבית החולים "קפלן" מברר אילו תכונות חולים רוצים למצוא ברופאיהם

מאת יובל אזולאי

מה מטופלים רוצים מהרופאים שלהם? מתברר שהתשובה לשאלה הזאת מורכבת. מתוצאות של סקר שערך לאחרונה בית החולים "קפלן" ברחובות, עולה שהחולים מצפים שהרופא שלהם יהיה כל יכול: קצת רגשן, מאוד מקצוען, כזה שידע להילחם בשבילם וייצג את האינטרסים שלהם מול קופות החולים, הומאני, שומר על זכויות החולים ואפילו קצת ברחן.

הסקר – שנערך על ידי מנהל המחלקה פנימית א' בבית החולים ומרצה בבית הספר לרפואה בהדסה בירושלים, הפרופ' עמיחי שטנר והד"ר דן רודין – הקיף 450 מטופלים, חלקם מאושפזים בבית החולים ואחרים מטופלים במרפאות החוץ של המרכז הרפואי "קפלן". הפרופ' שטנר חשב על הסקר כשהיה בשנת שבתון באוניברסיטת הרווארד בבוסטון: "כשהייתי שם הסוגיה הזאת החלה להעסיק אותי. התייעצתי עם עמית למקצוע סביב השאלה אילו תכונות באמת היה רוצה החולה למצוא ברופא שלו", סיפר שטנר.

בתום עיון מעמיק בספרות מקצועית, שיחות והתיעצויות ארוכות עם רופאים, עלו 21 תכונות עיקריות שמאפיינות התנהגות של רופאים, משלוש קטגוריות שונות: מקצוענות, הומאניות וזכויות החולה. בכל אחת מהקטגוריות נבחרו שבע תכונות.

מטופלים שהגיעו לבית החולים קיבלו שאלונים, שבהם התבקשו לסמן את ארבע התכונות שהיו מעדיפים למצוא ברופא החלומות שלהם. "במהלך ניתוח השאלונים בלט מאוד לעין שכמעט אין שתי תשובות שהן אותו הדבר. על פניו התברר שהמטופלים רוצים שלרופאים שלהם יהיו כל התכונות ובצדק רב: שהרופא יהיה מקצוען אך גם אנושי, גם שומר על זכויותיו של החולה וגם מגן על פרטיותו. הרופא פשוט צריך לספק לחולה את כל הסחורה", הסביר הפרופ' שטנר.

הנתונים שנאספו בסקר הועברו לעיבודה של סטטיסקאית בכירה ב"שירותי בריאות כללית", נאוה ילין. כשעובדו הנתונים התברר ש-50% מהמטופלים דירגו במקום הראשון את מקצוענות הרופאים. מקום גבוה בדירוג תפסה גם הסבלנות. פרט לכך מחפשים החולים גם יחס אנושי וחם, כיבוד זכויות, שיתוף מלא באופן קבלת ההחלטות הנרגעות למהלכים טיפוליים עתידיים וחשיפת כל המידע הרפואי הרלוונטי בפניהם.

אחת המסקנות המרכזיות של הפרופ' שטנר מתוצאות הסקר היא שלרופאים פשוט אין מספיק זמן: "הרופא צריך להספיק הרבה בזמן קצר. המפגש בין חולה לבין רופא נמשך בין 15 ל-20 דקות. זה חולי שקיים לא רק אצלנו, אלא גם בחו"ל. נחשפתי לבעיה הזאת גם בבוסטון. במגבלות הזמן האלה, הרופא צריך להיות גם הומאניסט, גם מקצוען בצורה בלתי רגילה, גם רגשן וזה הרבה מאוד בזמן מאוד קצר", אומר.

ומה הסקר מלמד על החולה הישראלי? לדעת פרופ' שטנר, החולה הישראלי אינטיליגנטי, שדורש שהרופא שלו יכבד את זכויותיו, רוצה להיות שותף מלא לאבחנות הרפואיות הקשורות אליו וגם להחלטות על המשך הטיפולים הרפואיים שלו: "מהסקר אנו למדים שרבים מהמטופלים רוצים שרופאיהם יהיו קפדניים, מעודכנים בהתפתחויות החדשות ביותר בתחום התמחותם וגם כאלה ששוקלים היטב את האופציות השונות בטרם יקבלו החלטה רפואית. לפיכך, המקצוענות של הרופאים דורגה במקום גבוה מאוד בסקר", הסביר שטנר.

התכונות הרצויות ברופאים*

התכונות המובילות מבין 21 שניתנו לדירוג

*מתוך סקר בקרב 450 מטופלים בביה"ח "קפלן"

תצלום ארכיון: מוטי מילרוד / באובאו

חדר ניתוח בבית החולים קפלן. החולים רוצים להשתתף בהחלטות

עמודה 1 עמודה 2 עמודה 3 עמודה 4 עמודה 5 עמודה 6

הארץ, 24.12.2004 © כל הזכויות שמורות לעיתון "הארץ" בע"מ

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - 1, 2א; הערכה וביקורת - שאר השאלות]

1. בסקר נבדקו תכונות של רופאים משלוש קטגוריות: **מקצוענות, הומניות, זכויות החולה** (עמודה 2, פסקה שנייה).

קוראים תהו לאיזו קטגוריה שייכת כל אחת מן התכונות שנזכרו בתרשים ובכתבה.

א. כתבו מה, לפי הבנתכם, הקטגוריה שאליה שייכת כל אחת משמונה התכונות המופיעות בתרשים. במקרה של ספק הסבירו את התלבטותכם.

ב. מצאו שלוש תכונות נוספות מתוך הכתבה וכתבו מהי, לפי הבנתכם, הקטגוריה שאליה שייכת כל אחת מהן.

2. לכותרת הכתבה נבחרו שלוש תכונות: "מקצוען, סבלני, מעודכן".

א. איזו קטגוריה (מהקטגוריות שנזכרו בשאלה 1) אינה מיוצגת בשלוש התכונות הללו?

ב. התכונה 'מעודכן' מוצבת במקום השביעי בתרשים. מה יכול להיות השיקול של העורך להביא תכונה זו בכותרת?

3. "אחת המסקנות... מתוצאות הסקר היא שלרופאים פשוט אין מספיק זמן" (עמודה 4, פסקה שנייה).

נועם טען שלא ברור איך מסקנה זו עולה מן הסקר.

האם אתם מסכימים אתו? נמקו את דבריכם.

4. לביטוי "הרופא המושלם" שבכותרת יש כמה חלופות בכתבה:

- "הרופא יהיה כל יכול" (עמודה 1, פסקה ראשונה);
- "רופא החלומות" (עמודה 2, פסקה שלישית);
- "הרופא צריך לספק לחולה את כל הסחורה" (עמודה 3, פסקה ראשונה).

א. ציינו מאפיינים סגנוניים־רטוריים של הביטויים הללו (של כולם או חלקם).

ב. איך המאפיינים האלה משרתים לדעתכם את כוונת הכותב?

5. "זה חולי שקיים לא רק אצלנו, אלא גם בחו"ל" (עמודה 5, שורה ראשונה).

באיזו מילה אחרת יכול היה הדובר להשתמש במקום "חולי", ולמה לפי דעתכם הוא בחר דווקא במילה הזאת?

6. מה לדעתכם צריכות להיות המסקנות המעשיות מן הסקר בנוגע להכשרת רופאים?

הבעה

7. כתבו מאמר המתאר את "המורה המושלם" בעיניכם.

הצעה: כל תלמיד ירשום ארבע תכונות של המורה האידאלי. כל התכונות שכתבו כל התלמידים יירשמו על הלוח וישמשו בסיס לכתיבה.

דמות המתנדב

דמות המתנדב: אישה צעירה ואקדמאית

מאת רותי סיני

המתנדב הישראלי החדש הוא אשה, צעירה, אקדמאית, עוסקת במקצוע חופשי ותושבת מרכז הארץ. כך מתברר מניתוח המאפיינים של 3,500 מתנדבים שנרשמו בשנה האחרונה ב"רוח טובה", עמותה שמשדכת בין מתנדבים לארגונים שזקוקים למתנדבים.

מפילוח הנתונים מתברר כי 76% מהמתנדבים הם נשים. הנתונים מפריכים את ההנחה שאנשים מתנדבים בדרך כלל אחרי שפרשו מהעבודה והם מחפשים תעסוקה: יותר מ־52% מהמתנדבים הם בני נוער ואנשים בשנות ה־20 לחייהם ורק 23% הם מעל גיל 50. כמעט 70% הם תושבי המרכז.

כ־57% הם בעלי תארים אקדמיים. רבים מהמתנדבים עוסקים במקצועות חופשיים. 3% הם עורכי דין, 11% עוסקים בחינוך, 5% בהיי־טק, 4% ברפואה קונוונציונלית ואלטרנטיווית, 8% באמנות, 13% הם פקידים ו־5% הם מקצועניים בתחום הבניין, השרברבות וכו'. 9% מהמתנדבים הם עקרות בית, 9% פנסיונרים ומובטלים, כ־14% סטודנטים, 6% תלמידים ו־2% חיילים.

לכ־40% לא חשוב למי יעזרו. מקרב היתר, הרוב מעדיפים להתנדב לטובת תלמידי בתי ספר יסודיים. קבוצה נוספת מעדיפה להתנדב בגני ילדים. רק 12% מבקשים לעזור לקשישים.

גיל המתנדב הישראלי

באחוזים

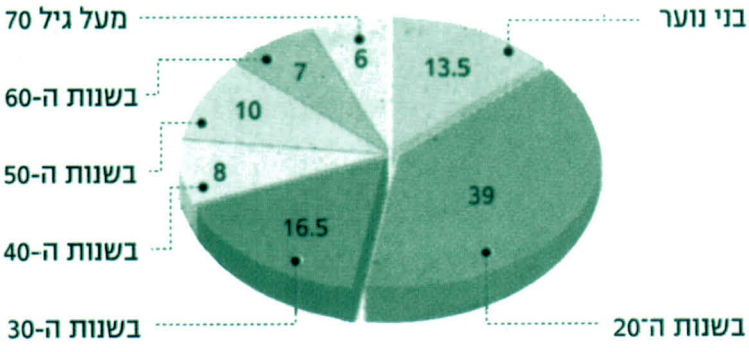

מקור: רוח טובה

הארץ, 22.5.2005 © כל הזכויות שמורות לעיתון "הארץ" בע"מ

שאלות הבנה [איתור מידע – 1, 2א; פרשנות והיסק – 2ב, 3, 4]

1. הביאו שלושה נתונים מן הטקסט המבססים את האמור בכותרת.
2. א. הנתונים המובאים בידיעה על "דמות המתנדב" בישראל משתייכים לכמה היבטים. מה הם?

   ב. הציעו היבט נוסף שאפשר היה לבדוק בסקר על דמות המתנדב בישראל.

3. בועז תהה מדוע בתרשים מובאים שבעה נתונים על גיל המתנדב, ואילו בטקסט מובאים שני נתונים בלבד.

   מה ההסבר להבדל זה? כדי להשיב היעזרו בשתי השאלות האלה:

   א. מה העיקרון שעל פיו מאורגנים נתוני הגיל בתרשים?

   ב. מה העיקרון שעל פיו מאורגנים נתוני הגיל בטקסט?

4. שרה הסיקה מן הטקסט שרוב המתנדבים מסרבים לסייע לזקנים.

   האם מסקנתה נכונה? בססו את קביעתכם.

הבעה

5. מערכת עיתון בית הספר מקדישה את הגיליון הבא לנושא **התנדבות**.

אפשרות א: כתבו מאמר לגיליון הזה על התנדבותכם: מה הביא אתכם להתנדב בכלל, ובתחום שבו אתם מתנדבים בפרט, מה אתם עושים במסגרת ההתנדבות, מה הקשיים ומה "השכר" לפועלכם.

אפשרות ב: כתבו כתבה בנושא המבוססת על ראיונות עם תלמידים מתנדבים. הכינו חמש־שש שאלות והציגו אותן לכמה תלמידים ותלמידות הפועלים בהתנדבות בתחומים שונים. ערכו את הכתבה על בסיס התשובות שתקבלו.

6. בבית הספר מתארגנת ועדה לתיאום פעולות ההתנדבות של תלמידים.

   כתבו תכנית עבודה לוועדה זו.

7. יש הטוענים שבמדינה מתוקנת אין מקום לארגוני מתנדבים למיניהם, כיוון שעל המדינה מוטל למלא את צורכיהם של כל תושביה.

   כתבו חיבור ובו דונו בטענה זו והביעו את דעתכם המנומקת בנושא.

נתב"ג 2000

נתב"ג 2000 / הישראלים יצטרכו לשנות את הרגלי ההגעה לנמל התעופה

הנוסעים יתבקשו להגיע לנמל התעופה 4 שעות לפני הטיסה – במקום 3 שעות

מאת זוהר בלומנקרנץ

זמן היציאה מישראל בנתב"ג 2000 החדש לא רק שלא יתקצר, אלא דווקא יהיה ארוך יותר לער־מת הטרמינל הישן: הנוסעים יתבקשו להגיע ארבע שעות לפני מועד ההמראה במקום שלוש שעות כיום: זאת ועוד: חברות התעופה יסגרו את דלפקי הצ'ק אין שעה לפני ההמראה ולכן הישראלים לא יוכלו, בני־גור להרגליהם כיום, להגיע לנמל זמן קצר לפני ההמראה – כך עולה מיום עיון סגור של חברות התעופה הזרות שנערך בסוף השבוע בתל אביב. ביום העיון שערכה חברת לאופר שירותי תעופה ותיירות, המספ־קת שירותי קרקע לחברות זרות, השתתפו מנהלי אייר פראנס, אולימפיק, טורקיש איירליינס, אליטליה, מאלב, סמרה הרוסית בריסל איירליינס וק.ל.מ.

מנהלי החברות הזרות הצביעו על כמה בעיות בנתב"ג 2000 – שייפתח על פי המתוכנן ב-2 בנו־במבר – אשר יחייבו את הנוסעים להקדים את מועד הגעתם לנמל התעופה. ראשית, המרחק משער הכניסה לנמל ועד לטרמינל החדש ארוך יותר לעומת המרחק מהשערים עד לטרמינל הישן. הנסיעה תימשך, אם כן, זמן רב יותר.

בתוך הטרמינל החדש ייאלצו הנוסעים לעבור מרחקים גדולים. בשלב הראשון ייכנסו הנוסעים למבואה – אולם רחב ידיים בחלק היבשתי של הטרמינל. באולם הם יעברו תחילה בידוק ביטחוני, לאחר מכן יצעדו לצדו האחר אל דלפקי הצ'ק אין של חברות התעופה ובהמשך לביקורת הדר־כונים. כיום מערכות אלה סמו־כות זו לזו. המרחק ביניהן בטרמינל החדש ידרוש זמן נוסף.

בשלב השני יעברו הנוסעים לחלק האווירי של הטרמינל. בנתב"ג הישן כל שהיה עליהם לעשות הוא לעלות בגרם מדר־גות קומה אחת. בנתב"ג 2000, כדי להגיע לחלק האווירי הם יעברו בשדרה – גשר פנימי ארוך. משם יצעדו אל אולם גדול, המכונה הכיכר. ממנו יפנו לאחת משלוש שלוחות, ואז אל שער היציאה שבו ימתין להם המטוס בקצה "שרוול". המרחק בין הצ'ק אין עד לשערי היציאה הוא כ-900 מטר. אמנם בשדרה יעמוד לרשות הנוסעים דרכנוע – סרט נע – אבל המעבר כולו יימשך זמן רב לעומת המעבר בנמל התעופה הישן.

בעיה אחרת שנחשפה ביום העיון היא הדלפקים המיועדים לנוסעים האוספים את כרטיסי הטיסה שלהם בנתב"ג במקום אצל סוכני הנסיעות. מכיוון שרשות שדות התעופה לא הקצתה מקום מראש לדלפקים אלה, היא נאלצה להציב אותם במסדרון צר בקצה החלק היבשתי שבו ממוקמים משרדים של חברות התעופה.

מדובר במסדרון צר שבו המר־חק בין עמדותיהם של נציגי חברות התעופה הזרות הוא 80 ס"מ בלבד. מנהלי החברות חוששים כי במקרה של עומס יהיה קשה לתת שירות ראוי לנר־סעים. כמו כן חוששים בחברות כי הנוסעים יתקשו למצוא את הדלפקים. בנוסף, ציינו, לאחר שהנוסעים אלה יקבלו את הכר־טיסים יהיה עליהם לחזור אל דלפקי הצ'ק אין כדי לעבור את הקליטה. תהליך זה עלול אף הוא לגרום לעיכובים.

גם מעבר נכים, בעלי מוגב־לויות ואוכלוסייה מבוגרת ייאט את זמן היציאה. בטרמינל הישן הובלו נכים בכסאות גלגלים על ידי דיילות במעלית מיוחדת אל מחוץ למבנה ומשם במכונית אל המטוס. בנתב"ג 2000 ייאלצו חברות התעופה להצטייד בטרק־טורון שיסיע כל אחד מנוסעים אלה בנפרד בתוך הטרמינל אל שערי היציאה. הטיפול בהם עלול לגרום לדחייה בזמן ההמראה.

עוד סיבה לזמן הארוך יחסית שיהיה דרוש ליציאת הנוסעים מישראל הוא מיקום חניית המטו־סים. אמנם 24 מטוסים יחנו בנתב"ג 2000 בצמוד לטרמינל החדש, אבל בתקופות של עומס יוצבו כמה מהם ברחבות מרוחק קות. כדי להעביר אליהם את הנוסעים ייעשה שימוש באוטובו־סים, ולשם כך יידרש זמן.

יתרה מכך, טענו בחברות הזרות, המרחב בין המטוסים שיחנו בצמוד לטרמינל מצומצם יחסית. כלי רכב שיובילו למטר־סים את מזוודות הנוסעים, מזון ודלק ייאלצו להמתין או שינועו באיטיות, ולכן ייתכנו עיכובים. "משום כך יצטרכו הישראלים לשנות את הרגלי ההגעה שלהם לנמל התעופה", אמרו.

בתגובה נמסר מלשכת דוברת רשות שדות התעופה: "נכון לעכשיו הנושא נבדק בניסויים ובהרצה ולא מתוכנן שינוי במר־עד סגירת דלפקי הצ'ק אין. מועד סגירת הדלפקים נמצא בשילוב ושיתוף עם חברות התעופה. למרות המרחקים, התגובה וההת־מצאות בטרמינל החדש בנתב"ג 2000 קלה יותר, הנוסעים הול־כים במגמת ירידה (שיפוע יורד – ז"ב) ובקווים ישרים, לכיוון שערי היציאה; רוב המטוס מחוב־רים ל'שרוולים' ולכן לא נדרשת הסעה של אוטובוס למטוס. בנר־סף, כדי לזרז ולהקל על הנוס־עים, תוכננו מסועי הליכה (דרכנועים) אשר באמצעותם ניתן להגיע לכל השערים".

הדרך למטוס בנתב"ג 2000

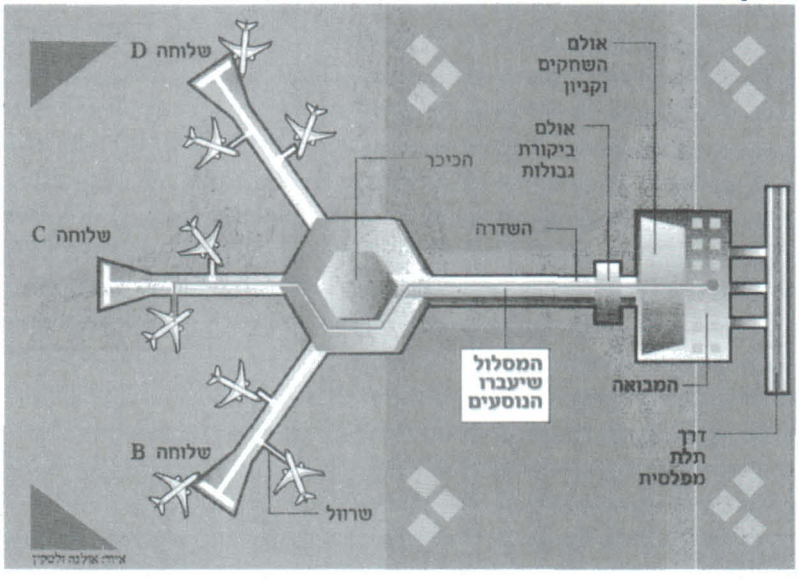

איור: אלונה ולסקין

 © כל הזכויות שמורות לעיתון "הארץ" בע"מ

שאלות הבנה

[איתור מידע – 1, 2א, 3, 4, 6; פרשנות והיסק – 2ב, 5; הערכה וביקורת – 7, 8]

1. בכתבה מפורטים כמה קשיים ובעיות בטרמינל החדש.
   א. מניין שאב העיתונאי את רשימת הבעיות והקשיים?
   ב. ציינו בקצרה שלושה מהם.
   ג. מה התגובה של רשות שדות התעופה בנוגע לבעיות ולקשיים הללו?

2. בפסקה האחרונה בטקסט כתוב בסוגריים: **(שיפוע יורד – ז"ב).**
   א. המילים "שיפוע יורד" מפרשות את המילים ..... בטקסט.
   ב. מה פירוש ראשי התיבות ז"ב?

3. מדוע הכותרת מנוסחת בלשון עתיד?

4. א. הסבירו מהו "דרכנוע", לפי הטקסט.
   ב. איזה מונח נרדף יש ל"דרכנוע" בטקסט?
   ג. מה תפקיד ה"דרכנוע" בנמל התעופה החדש?

5. א. הסבירו מהו "שרוול", על פי שימושו בטקסט ועל פי הסרטוט.
   ב. הסבירו למה נקרא שמו "שרוול".
   ג. בחרו בהיגד הנכון לפי התרשים:
   - רק בשלוחה B יש "שרוול";
   - בכל שלוחה יש כמה "שרוולים";
   - אין לדעת מן התרשים.

6. ציינו שני חלקים במבנה הטרמינל החדש המופיעים בסרטוט ואינם נזכרים בקטע.

7. שערו מדוע נמל התעופה החדש מכונה "נתב"ג 2000".

8. יפעת אמרה שהכתבה מגמתית.
   האם אתם מסכימים אתה? הסבירו את תשובתכם ובססו אותה.

הבעה ואוצר מילים

9. נמל התעופה נקרא על שם דוד בן־גוריון.
   כתבו טקסט קצר (כ־100 מילים) על דוד בן־גוריון שיוצג באולם המבואה של נמל התעופה.
   הסתמכו על מקורות.

10. ערכו מילון כיתתי של ראשי תיבות הממוינים על פי תחומים, כגון שמות יישובים, ארגונים ומוסדות, הצבא ומסגרותיו, דת ומסורת, משרדאות, בנקאות.
    היעזרו במילונים.

ארץ הצרכנים הבלתי מוגבלים

אמריקה: ארץ הצרכנים הבלתי מוגבלים

אומרים שבאמריקה נותנים יחס טוב יותר ללקוחות מתלוננים.
לרגל 4 ביולי, מקרה של תלונה על רכב שלא התניע בגלל גלידת וניל

הסיפור הבא מדבר בעד עצמו. הנה תלונה שהתקבלה במחלקת פונטיאק בחברת ג'נרל מוטורס: "זוהי הפעם השנייה שאני כותב לכם, אני לא מאשים אתכם על אי־התייחסותכם, כי תלונתי נשמעת מטורפת. במשפחתנו יש מסורת משפחתית של אכילת גלידה כל יום אחרי ארוחת ערב. סוג הגלידה משתנה, ואחרי הארוחה כל המשפחה מצביעה איזה סוג גלידה נאכל, ואני יורד לרכב ונוהג עד חנות הגלידה לרכוש אותה. לאחרונה רכשתי פונטיאק חדשה ומאז שקיבלתי את הרכב הנסיעה לחנות הגלידה יוצרת בעיה. בכל פעם שאני קונה גלידת וניל, כשאני חוזר לרכב, הרכב לא מתניע. אם אני קונה גלידה מסוג אחר, הרכב כן מתניע.

אני רוצה שתדעו שאני רציני, לא משנה כמה השאלה נשמעת מטורפת. אני לא מבין מה יש לפונטיאק שגורם לה לא להתניע כשאני קונה גלידת וניל ולעומת זאת אין שום בעיה בהתנעה כשזו גלידה מסוג אחר".

מנהל פונטיאק היה סקפטי, אבל החליט לשלוח מהנדס לבדוק את העניין. המתלונן נפגש עם המהנדס אחרי ארוחת הערב. הם נכנסו יחד לרכב ונסעו לחנות לקנות גלידת וניל. לאחר שקנו את הגלידה וחזרו לרכב – הרכב לא התניע. הם נפגשו במשך שלושה לילות. בלילה הראשון הם קנו גלידת שוקולד – הרכב התניע, בלילה השני קנו גלידת תות – הרכב התניע, בלילה השלישי קנו גלידת וניל והרכב לא התניע. המהנדס ההמום החליט להמשיך ולבקר את המתלונן עד שהבעיה תיפתר. הוא הכין טבלה ורשם בה את כל הנתונים – יום, שעה, סוג הדלק, זמן נסיעה.

תוך זמן קצר מצא את הפתרון – קניית גלידת וניל ארכה פחות זמן מקניית גלידות מטעמים אחרים. מדוע? גלידת הוניל, שהיא הגלידה הכי פופולרית, היתה מונחת במכל נפרד בקדמת החנות כדי לאפשר שירות יותר מהיר. כל שאר הגלידות היו מונחות מאחור במְכלים אחרים, ולכן באופן טבעי לקח יותר זמן להכין למכירה גלידות אלה מאשר את גלידת הוניל.

אם כן, למה כשזמן הקנייה היה קצר, הרכב לא התניע? כמובן שזו לא היתה בעיית הגלידה. הבעיה היתה בסתימת אדים. וזה קרה כל ערב. הזמן הארוך שלקח לקבל את הגלידות בטעמים האחרים אִפשר למנוע להתקרר ולפתוח את סתימת האדים ואז ניתן היה להתניע את הרכב. כשקנו גלידת וניל, בגלל מיקומה בקדמת החנות זמן החזרה לרכב התקצר וסתימת האדים לא השתחררה.

בעקבות הבדיקה של המהנדס שונתה מערכת הדלק, והרכב של המתלונן תוקן. ג'נרל מוטורס הנחתה את עובדיה להתייחס ברצינות לכל תלונה גם אם היא נשמעת מוזרה. הנה מקרה שיכול ללמד את החברות הישראליות על שירות ויחס ללקוח.

תומר קרן

TheMarker (מוסף הכלכלה של **הארץ**), 4.7.2005 © כל הזכויות שמורות לעיתון "הארץ" בע"מ

שאלות הבנה

[איתור מידע – 4א; פרשנות והיסק – 1, 2, 3, 4ב; הערכה וביקורת – 5]

1. "לרגל 4 ביולי..." (כותרת המשנה) – מה הקשר בין הכתבה ובין תאריך זה? פרטו.

2. "אני לא מאשים אתכם על אי־התייחסותכם, כי תלונתי נשמעת מטורפת".
מדוע התלונה נשמעת "מטורפת"?

3. בדרכו של מהנדס חברת המכוניות למציאת פתרון ה"תעלומה" אפשר להצביע על שני שלבים. מה הם?

4. עינת אמרה שמן המקרה המסופר בכתבה היא למדה לקח אחר לגמרי מן הלקח שלמד העיתונאי תומר קורן.
   א. מה הלקח שלמד העיתונאי מן המקרה?
   ב. איזה מן המשפטים הבאים יכול להיות הלקח האחר (בחרו באפשרות המתאימה ביותר):
   - תמיד יש טעם לחפש הסבר רציונלי (הגיוני) לתופעות מוזרות;
   - סבלנות, אדיבות ואורך רוח משתלמים בכל מקרה;
   - תלונותיהם של הצרכנים תמיד מוצדקות;
   - כל בעיה בעולם ניתנת לפתרון אם יימצא האדם הנכון במקום הנכון.

5. האם לדעתכם הכותרת מתאימה לכתבה?
נמקו את תשובתכם.

הבעה ואוצר מילים

6. **הלקוח תמיד צודק... עד ששילם.**
כתבו מכתב תלונה על מוצר פגום שקניתם או על שירות לקוי שקיבלתם.
נסחו גם את מכתב התשובה המשוער.

7. בכותרת הראשית ובכותרת המשנה נזכרים **צרכנים** ו**לקוחות**.
   א. עמדו על הדומה והשונה בין שני המונחים האלה מבחינת המשמעות.
   הסבירו כיצד קשורים השורש **צר"ך** והשורש **לק"ח** לתחום הקניות.
   ציינו באיזו תקופת לשון נוצר כל אחד מהם.
   ב. ערכו רשימת מילים וצירופים מתחום הקניות מן השורשים צר"ך, לק"ח, קנ"ה, רכ"ש.
   אם תמצאו מילים נרדפות ציינו זאת.
   ג. רשמו שלושה ניבים המכילים את הפועל **קָנָה** ואינם שייכים לתחום הקניות.
   פרשו כל אחד מהם.

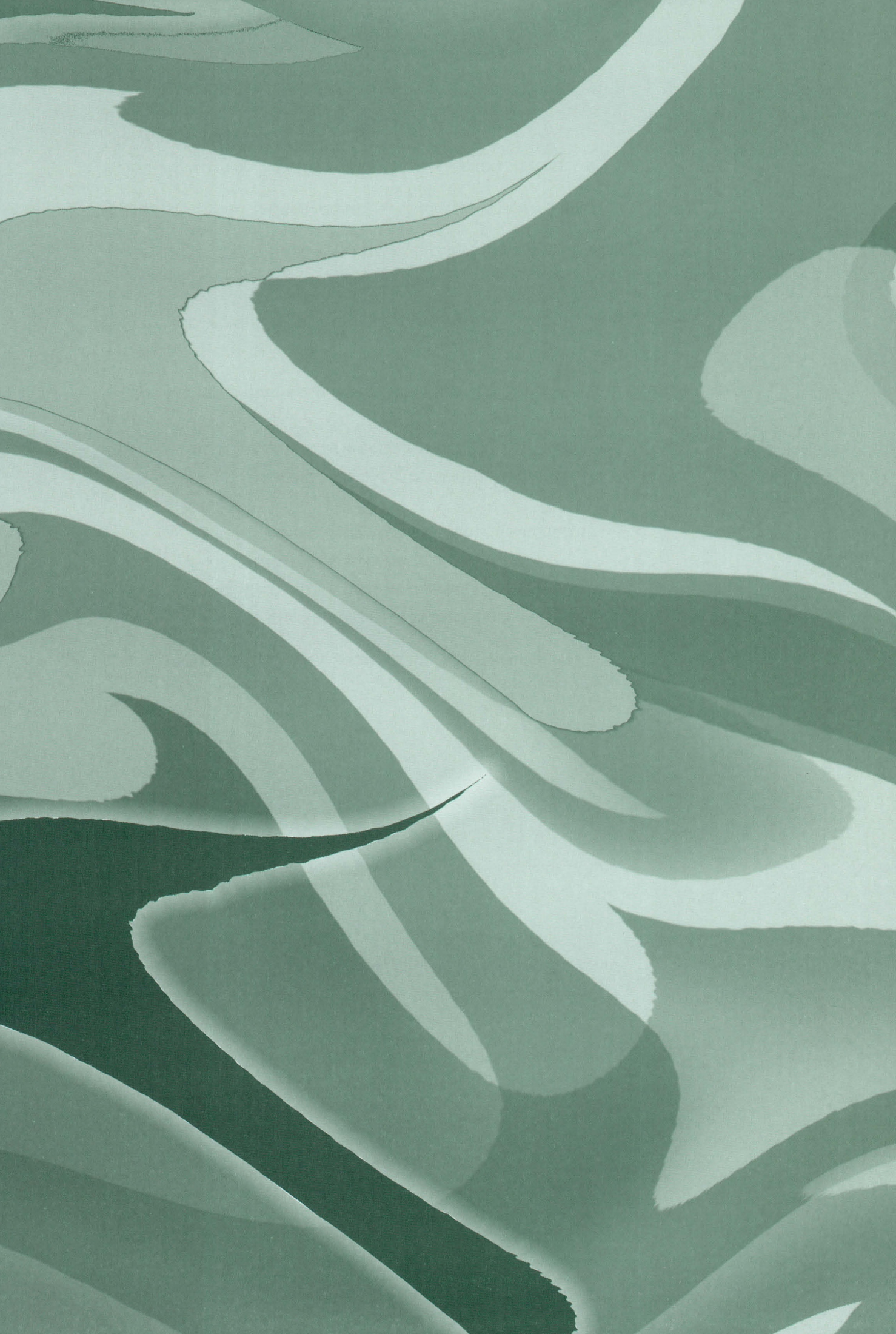

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

על טפסים

טופס הוא תבנית שתוכננה מראש לצקת בה תכנים. הטופס משמש בנסיבות רשמיות. יש בו משבצות ושורות ריקות שצריך למלאן לפי הוראות מדויקות. בדרך זו מתאפשר עיבוד נתונים יעיל ומהיר לצרכים מנהליים, מסחריים ושלטוניים, וכך מושגת מטרת הטופס.

לטופס הממולא יש שני שותפים: מנפיק הטופס והממלא אותו. בדרך כלל מנפיק הטופס הוא גוף מוסדי־סמכותי: רשות ממשלתית, רשות עירונית, משטרה, מקום עבודה או מוסד לימודים, חברות ביטוח, סוכנויות תיווך ועוד; ממלא הטופס הוא אדם פרטי, אזרח, או גוף כלשהו, הנזקקים לשירות או הנדרשים למלא את הטופס על פי דין. הן מנפיק הטופס הן הממלא אותו משמשים גם מוען וגם נמען של הטופס. מנפיק הטופס שולט בטקסט שייכתב בידי ממלא הטופס ומצמצם למינימום את חופש הכתיבה שלו: הוא קובע בדיוק אילו פרטים ייכתבו, באיזו רמת פירוט, היכן הם ייכתבו ובאיזו לשון.

לעתים הטופס הוא טקסט בעל תוקף משפטי ומטרתו הצהרתית; ממלא הטופס מקבל עליו את האמור בטופס בחתימת ידו, לאחר שמילא פרטים על עצמו והתחייב שהם נכונים, מעודכנים ומגובים במסמכים.

בדרך כלל אנשים אינם אוהבים למלא טפסים, אף על פי שהם מכירים ביעילותם, ולעתים אף בנוחיותם. זוהי פעולה טכנית פורמלית המחייבת דיוק וקריאה של אותיות קטנות ורישום המידע בתבניות ובנוסחאות קבועות וסגורות. פעולה זו כרוכה לא פעם בעמל ובמאמץ: איתור מידע שצריך לטרוח להשיגו, לעתים על ידי נבירה במסמכים ישנים. ויש מי שבעת מילוי הטופס מתמלא חששות מן הנזק שייגרם לו אם טעה, וחש את קטנותו מול הממסד.

המשימה הכלולה בחטיבה זו:

30. דואר עוקב — איתור מידע; פרשנות והיסק

ראו גם משימה 5: תעודת זהות ודרכון.

פעילות מקדימה

הביאו מן הבית, ממזכירות בית הספר או ממוסדות ציבור אחרים דוגמאות לטפסים.

עבדו בקבוצות.

א. ציינו נסיבות שבהן ממלאים טפסים.

ב. בחרו באחד הטפסים ודונו בשאלות האלה:

- מה מאפיין את צורתו של הטופס? מי מנפיק את הטופס? מי אמור למלא אותו?
- ציינו קשיים אפשריים במילוי הטופס.

משימה 30

דואר עוקב

לפניכם שני עמודים מטופס של **דואר ישראל** המודפסים במקור על שני צדיו של דף אחד.

תנאי השירות

שירות "דואר עוקב" לדברי דואר, נועד להפנות אל מענך החדש את דברי הדואר אשר נשלחו אל מענך הקודם. השירות כרוך בטיפול נוסף, המאריך את משך העברת דברי הדואר. על כן, מומלץ מאוד להודיע על שינוי מענך לכל המתכתבים עמך ולא להסתפק בקבלת שירות זה בלבד.

1. הגשת טופס זה מהווה בקשה לקבלת שירות "דואר עוקב". **חברת דואר ישראל בע"מ** תבחן את פרטי הבקשה ותודיע לך האם ביכולתה לספק לך את השירות, באמצעות הודעה שתשלח אל מענך החדש.

2. ניתן לבקש שירות "דואר עוקב" עבור בני המשפחה, אשר גילם מעל 18, אם הם מתגוררים באותו מען ונושאים את שם המשפחה שלך. במקרה זה, יש לרשום, במקום המיועד את שמם הפרטי ומספר תעודת הזהות שלהם.

3. שירות "דואר עוקב" מיועד ללקוחות אשר שינו את מענם באורח קבוע. השירות אינו מיועד לנמענים המבקשים להפנות את דברי הדואר שלהם ממענם הקבוע למען אחר באופן זמני (לדוגמא: לרגל היעדרות זמנית מביתם). השירות ניתן לחידוש לתקופות קצובות בנות שישה (6) חודשים כל אחת. מחיר השירות משתנה בהתאם לתקופה.

4. שירות "דואר עוקב" להפניית דברי דואר מתא דואר אל מען חדש, יבוצע רק לדברי דואר הנושאים את שם המבקש כנמען, ולא לדברי דואר הנושאים את מספר תא הדואר בלבד, ללא שם הנמען.

5. אין **לחברת דואר ישראל בע"מ** אפשרות למלא בקשה לשירות "דואר עוקב" מדיירים במוסדות או מקומות בהם נמסרים דברי דואר במרוכז, כמו: בתי מלון, בתי אבות, יישובים שיתופיים, קיבוצים וכד'. על כן, אין להגיש בקשות כאלה.

6. בקשה לקבלת שירות "דואר עוקב" לצורך הפניית דברי דואר הממוענים אל אדם שנפטר, אל מען אחר מזה בו התגורר לאחרונה, תתקבל בצרוף צו שיפוטי (במקור או בהעתק מאושר כדין), המעיד כי המבקש זכאי לקבל לידיו את דברי הדואר.

7. ביטול בקשה לשירות "דואר עוקב" אינו כרוך בתשלום, ויתקבל בכתב, תוך ציון מספר הקוד האישי של הלקוח.

8. עם הפעלת שירות "דואר עוקב", תהיה **חברת דואר ישראל בע"מ** רשאית להשתמש במידע על המען החדש לצורך עדכון מאגרי מענים של גורמים הנמצאים עמך בקשר, **אלא אם הבעת התנגדות לכך באמצעות סימון ✖ במשבצת המתאימה בעת מילוי טופס הבקשה (בכל מקרה יעודכנו רק מאגרי המענים אשר פרטיך כבר מצויים בהם).**

9. שירות "דואר עוקב" אינו כולל הפניית חבילות.

הפניית חבילה בתוך הארץ, מיחידת הדואר הסמוכה למענך הקודם, אל יחידת דואר הסמוכה למענך החדש, טעונה תשלום בכל תקופות ההפנייה.

התשלום ייגבה בעת מסירת החבילה. גובה התשלום יהיה זהה למחיר ששולם עבור משלוח החבילה.

הפניית חבילות תבוצע רק אם שירות זה נתבקש מראש באמצעות סימון הדבר במקום המתאים בטופס הבקשה.

10. שירות "דואר עוקב" לתא דואר אינו כולל הפניית דברי דואר שנשלחו בשירות "רשום משולב". דבר דואר בשירות "רשום משולב" יימסר במען הרשום על דבר הדואר.

11. לא תבוצע הפנייה לדברי דואר אשר נשלחו בשירות "חלוקה לפי מען בלבד" ונרשם עליהם בידי שולחיהם "לחלוקה על פי המען בלבד" (במקרים כאלה מועברים דברי הדואר אל המען הרשום עליהם, גם אם הנמען אשר פרטיו נקובים על דבר הדואר אינו מתגורר במען זה וזאת על פי בקשת השולח).

לשון זכר כולל לשון נקבה

דואר ישראל
חברת דואר ישראל בע"מ
www.israelpost.co.il

עותק שני
ללקוח

בקשה להפניית דברי דואר בארץ

1 אנא קרא תנאי השירות בגב הטופס.
2 מלא את כל הפרטים בכתב יד ברור, פרטים חסרים או בלתי ברורים עלולים לעכב את השירות.

שירות "דואר עוקב"

2099755

קבלת הבקשה טעונה זיהוי באמצעות תעודה מזהה

אבקש להפנות את דברי הדואר הממוענים אל:

☐ כל בני משפחתי: (מלא פרטי בני משפחתך בשדה פרטי המבקש להלן).
☐ אלי בלבד
☐ בית העסק ששמו _____ מספר: _____ לשון זכר כולל לשון נקבה

לענין בית עסק שהוא תאגיד, מצורף לזה אישור מ: ☐ עורך דין ☐ רואה חשבון, המאשר את שם התאגיד, שמות המוסמכים לחתום ולהתחייב בשם התאגיד ומספרי הזהות שלהם.

פרטי המבקש:

שם משפחה	שם פרטי	מספר תעודת הזהות

פרטי בת/בן הזוג

חתימת בת/בן הזוג _____

בבקשת ההפנייה של דברי דואר הממוענים לבני משפחה נוספים מעל גיל 18, שהתגוררו במען הקודם הרשום מטה, יש לרשום את שמם הפרטי.

ציין מען אחד בלבד בכל משבצת: רחוב או תא דואר | **מספר טלפון** _____ / _____ **נייד** _____ / _____

	רחוב או מספר תא דואר	מס' בית	כניסה	מספר דירה	יישוב	מיקוד
מהמען הקודם						
אל המען החדש						

אצל _____

שירות "דואר עוקב" לדברי דואר ניתן להארכה בתשלום לתקופות נוספות בנות שישה חודשים כל אחת.

הבקשה לתקופה: ☐ **ראשונה** ☐ **שניה** ☐ **שלישית** ☐ **רביעית** ☐ **אחרת**

מתאריך _____ עד תאריך _____

כולל חבילות (ראה תנאי שירות בגב הטופס - סעיף 9 חבילות)

אני מתחייב לשלם דמי העברת חבילות אשר יידרשו ממני ☐ **כן**

הצהרת המבקש

אני מסכים שחברת דואר ישראל בע"מ תשתמש במידע שבטופס זה, לצורך עדכון מאגרי מענים של גורמים הנמצאים עמי בקשר.
אם הנך מתנגד/ת לכך אנא סמן ✖ בריבוע ☐ (תשומת לבך מופנית לסעיף 8 בתנאי השירות המפורטים בגב הטופס).
הנני מצהיר כי פרטי בקשה זו נכונים, וכי ידועים לי תנאי קבלת השירות ואני מסכים להם. בקשתי זו נעשית בידיעה, אישור והסכמה של הנמענים אשר פרטיהם נקובים לעיל ואשר עבורם מבוקש שירות "דואר עוקב". ידוע לי כי חתימה בשם אחר ללא סמכות כדין, או מסירת מידע כוזב מהווים עבירה לפי חוק העונשין.

תאריך _____ חתימה _____ חותמת _____

ייפוי כוח אם נדרש

אני מיפה את כוחו של _____ מספר זהות _____ להגיש בשמי בקשה להפניית דברי דואר בארץ הממוענים אלי, למלא כל טופס או מסמך שיידרשו לשם כך ולחתום עליהם, וכן להתחייב להסכים או להצהיר בשמי ובמקומי בבקשה כאמור. הבקשה תתקבל ממיופה כוח שיציג תעודה מזהה שלו ושלך, בנוסף לחתימתך כאן.

תאריך _____ חתימה _____ חותמת _____

חותמת קופה	נתקבל _____ ש"ח עבור הפניה לתקופה _____	הנני מאשר שזיהיתי את המבקש שם עובד הדואר _____ חתימה _____

(5.06/2749) 728-0005

"דואר עוקב"

דואר ישראל
חברת דואר ישראל בע"מ
www.israelpost.co.il

הודעת זיכוי
בקשה להפניית דברי דואר בארץ

(1) 2099755
מספר אסמכתא

(2) 532122-3
מספר חשבון בבנק הדואר

חותמת

המשלם

מהות התשלום: תקופה מס': ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 | ☐ ללקוח ☐ עסקי ☐ פרטי | ☐ הפרש

(3) נתקבל ₪ _____

הסכום במילים _____

שאלות הבנה [איתור מידע - 1-4; פרשנות והיסק - 5-7]

1. הסבירו בקצרה מהו השירות שמספק "דואר עוקב".

2. א. מי מן הרשומים מטה זכאי לשירות "דואר עוקב"? (סמנו **כן** או **לא** בכל אחד מחמשת המקרים.)

   ב. ציינו מראה מקום שעל פיו קבעתם את התשובה בכל מקרה ומקרה.

(1) אדם המתגורר בבית אבות	כן / לא
(2) משפחה העוברת לגור בדירה אחרת לחודש לרגל שיפוץ דירתה	כן / לא
(3) משפחה העוברת לתקופה של שנה ליישוב אחר	כן / לא
(4) בני זוג שיצאו לשליחות של שנה בפריס	כן / לא
(5) גבר המתגורר אצל הורי אשתו (ההורים הם מגישי הבקשה)	כן / לא

3. אדם שעבר דירה מעוניין שגם חבילות יגיעו לכתובתו החדשה. מה עליו לעשות?

4. האם דואר ישראל רשאי להשתמש במידע על הכתובת החדשה לצורך עדכון מאגרי כתובות? בססו תשובתכם על הכתוב.

5. דניאל אמר כי שירות "דואר עוקב" אינו כרוך בתשלום במהלך ששת החודשים הראשונים. עיינו ב"הודעת הזיכוי" שבתחתית הטופס, והביאו ממנה סיוע לדבריו.

6. ההערה "לשון זכר כולל לשון נקבה" רשומה בטופס בחלקו השמאלי העליון ובשורה האחרונה ב"תנאי השירות".
   הסבירו מה כוונתה של הערה זו.

7. בראש הטופס כתוב "עותק שני / ללקוח". לְמה או למי נועד העותק הראשון?

הבעה ואוצר מילים

8. **דואר של מעטפה ובול לעומת דואר אלקטרוני**
   כתבו מאמר קצר ובו השוו בין שתי דרכי התכתובת האלה ועמדו על היתרונות והחסרונות שבכל אחת מהן.

9. **"דואר עוקב"**
   א. הפועל **עָקַב** נגזר משם איבר בגוף: עָקֵב. הסבירו את הקשר בין השם ובין הפועל.
   ב. הביאו שתי מילות קישור או יחס מן השורש עק"ב, והסבירו את הקשר ביניהן ובין הפועל.
   ג. הביאו שלושה פעלים שנגזרו משמות איברי גוף אחרים.
   ד. מצאו שלושה ניבים וצירופים שמופיעה בהם המילה עָקֵב או עֲקֵבוֹת, ופרשו אותם.

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

על ספרי מדע ועיון

מדענים, חוקרים והוגים בתחומים שונים – מדעי הטבע, מדעי החברה והרוח, המדעים המדויקים והטכנולוגיה – מקדישים לעתים מזמנם לכתיבת ספר שבו הם מגישים לציבור הרחב מפרי עבודתם, וחולקים עמו מן הידע שצברו ומן הרעיונות שגיבשו בתחומם.

לרוב, ניכר בכותבים שהם עושים מאמץ לקרב את הציבור הכללי אל התחום שבו הם עוסקים הן בלשון הכתיבה הן בתכנים: הטקסטים כתובים בלשון שווה לכל נפש, "ידידותית" ומזמינה לקריאה. הכותבים מקפידים להבליט את הרלוונטיות של נושא כתיבתם ולהדגיש את המסקרן והמרתק שבו. מונחים מקצועיים שהכותב נזקק להם מלווים בהסברים ובהגדרות, ונעשה שימוש רחב בדוגמאות, בהשוואות ובהקבלות. אף כאשר הלשון היא ייצוגית, היא מתובלת לעתים קרובות בפניות לקורא, במטפורות ממחישות ובביטויים ציוריים. יש שנוספים איורים ותצלומים המושכים את העין ומקלים על הבנת התכנים.

הספרים מחולקים לפרקים לא ארוכים, ומבנה זה מקל על הקוראים להתקדם בקריאה ולהתמצא בספר. הפרקים זוכים לא אחת בכותרות מושכות ופיקנטיות.

עם זאת הכותב אינו מוותר על אמות מידה מדעיות. בספר מן הסוג הזה צפוי שנמצא רשימת מקורות, ביבליוגרפיה ואזכורים ביבליוגרפיים, הערות שוליים או הערות בסוף הספר, אמצעי עזר כמו טבלאות ולוחות ותרשימי נתונים.

המשימות הכלולות בחטיבה זו:

31. שפת הנמלים	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת
32. השפעת הדפוס	פרשנות והיסק
33. האם מצלמה יכולה לשקר	פרשנות והיסק
34. מנהיגים ומנהיגות	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת
35. דרכי החיסכון המתמטי	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת
36. זכויות של ילדים	שלושת הממדים

פעילות מקדימה

א. עיינו בטקסטים שבשש המשימות שלהלן.

1. ציינו מה התחום או התחומים המדעיים שכל אחד מן הטקסטים עוסק בו או בהם.
2. בררו פרטים על המחבר (תוכלו להיעזר באינטרנט), ועל הקשר שלו לתחום ולנושא של הספר.

ב. מצאו בביתכם או בספרייה ספר מדעי־פופולרי בתחום כלשהו.

עיינו בעטיפה ובכיתוב הגב, בתוכן העניינים, בהקדמה ובמבוא, וערכו לספר "תעודת זהות":

- לאיזה תחום מדעי הספר שייך, ומה הנושא המדויק שלו?
- מיהו הכותב? מה ידוע עליו? מה המומחיות שלו בתחום?
- מיהו קהל היעד של הספר? ציינו כיצד קבעתם זאת.
- איזו דרך או אילו דרכים ננקטות כדי למשוך את הקוראים אל הספר? (עיצוב, כותרות, מבנה, לשון וכדומה.)
- האם יש בספר הערות שוליים, מפתחות, רשימה ביבליוגרפית ואזכורים ביבליוגרפיים? מה אפשר ללמוד על הספר מהימצאותם או מהיעדרם?

שפת הנמלים

שפת הנמלים חבויה בגופן

מושבת נמלים, כחברה בת מאות ואלפי פרטים, מתקיימת כגוף אחד המקיים קשר הדוק בין הפרטים הודות לחישת מגוון רחב של ריחות וטעמים. לכן מקובל לכנות מושבת נמלים בכינוי אורגניזם־על (superorganism). החומרים הכימיים היוצרים את הריחות והטעמים מכונים בשם **פֵּרומונים**. הם נוצרים בבלוטות ומופרשים מחוץ לגוף בצורת נוזל או גז. הם מעוררים תגובות מסוימות אצל הנמלים באותה מושבה ומשפיעים על התפתחותן. תפקיד הפרומונים לשמש אותות תקשורת בין הנמלים למען ארגונה וקיומה של המושבה לאורך זמן ובתנאים משתנים. במילים אחרות אפשר להגדיר את הפרומונים כ"מילים" ו"משפטים" בשפה כימית, שפה המובנת בעיקר לפרטים של המושבה.

קיימים הבדלי "שפה" אפילו בין המושבות מאותו מין. לכל נמלה מספר בלוטות המייצרות כמויות קטנות של פרומונים. אלה מופרשים לפי הצורך, בכמות זעירה ביותר – לעתים רק עשרות ומאות מולקולות. לכל פרומון משמעות שונה. כך, למשל, אחד משמש לסימון שביל המוליך אל מקור מזון או לקן חדש; שני גורם לאזעקת המושבה כדי להגן עליה מפני אויב חוץ. לא כל הבלוטות מצויות בכל הנמלים. לבנאית – שש בלוטות, לנמלת הקציר – שמונה, ולנמלה האורגת – תשע בלוטות פרומונליות. מספר הבלוטות אינו משפיע על תפקוד המין. עושר השפה אצל כל המינים נקבע על ידי שילוב בהפרשת מספר פרומונים או בכמות המופרשת. כך גדל ה"מילון" בכל מין ומין. יתרה מזו, בלוטה מסוימת מפרישה במין אחד של נמלים פרומון בעל משמעות אחת, ואצל מין שני אותה בלוטה מפרישה פרומון המעורר תגובה אחרת. השוני הזה נובע גם מהמרכיבים הכימיים של הפרומונים.

למרות ההבדלים קיים דמיון בין התפקידים שהפרומונים ממלאים אצל כל הנמלים. להלן התפקידים:

1. משיכה בין הפרטים המיניים
2. זיהוי חברי הקבוצה
3. בקשה להאכלה הדדית
4. גירוי לטיפול הדדי
5. סימון סביבת המחיה (קן)
6. סימון שביל
7. גיוס פרטים בקבוצה לאיתור מקור מזון או סביבת מחיה חדשה (קן)
8. אזעקה להגנה מפני אויב או פגעי טבע
9. ויסות גודל הכת במושבה – מלכות, פועלות, חיילות וזכרים
10. דיכוי הפוריות של הפועלות על ידי המלכה
11. בקשת עזרה של פרט המצוי במצוקה
12. גילוי פרט מת כדי להרחיקו מן הקן.

יעקב עֹפר, **נלך אל נמלה: מדריך נמלים בישראל – בטבע ובמשכנות האדם**,
הוצאת יובל עופר תש"ס, עמ' 34

שאלות הבנה

[איתור מידע – 1א; פרשנות והיסק – 2, 3א, 4; הערכה וביקורת – 1ב, 3ב]

1. תלמיד שקרא את הטקסט, חיפש ומצא הגדרה למונח "פרומון" במילון:

פרומון, פֶּרוֹמוֹן – [phero – לשאת (מיוונית) + (הור)מון] חומר כימי המופרש על ידי אורגניזם והמעורר תגובה פיזיולוגית או התנהגותית אצל פרטים אחרים השייכים לאותו מין ביולוגי. הפרומונים הם חומרי הפרשה חיצונית (בניגוד להורמונים שהם חומרי הפרשה פנימית).

על פי י' שויקה, **רב־מילים**, סיטמצקי, מטח, ידיעות אחרונות וספרי חמד תשנ"ז

א. ציינו פריט מידע חדש אחד שנוסף לתלמיד מן המילון.

ב. עמדו על ההבדלים בין הדרך שבה המונח "פֶּרומון" מוסבר במילון לדרך שבה הוא מוסבר בטקסט. מה ההצדקה להבדלים אלו?

2. איזה מן המשפטים שלפניכם יכול לשמש רעיון מרכזי של הטקסט (כל המשפטים מן הפסקה הראשונה)?

- מקובל לכנות מושבת נמלים בכינוי אורגניזם־על (superorganism).
- החומרים הכימיים היוצרים את הריחות והטעמים מכונים בשם פֶּרוֹמונים.
- תפקיד הפרומונים לשמש אותות תקשורת בין הנמלים למען ארגונה וקיומה של המושבה לאורך זמן ובתנאים משתנים.
- אפשר להגדיר את הפרומונים כ"מילים" ו"משפטים" בשפה כימית, שפה המובנת בעיקר לפרטים של המושבה.

3. הכותב משתמש בטקסט באנלוגיה, הקבלה.

א. מהי ההקבלה?

ב. מה תפקידה בטקסט מדעי פופולרי זה?

4. לפניכם רשימה של שבע קבוצות אנושיות שיש בין פרטיהן קשרים בדרגות שונות (מבחינת התפקוד):

כיתה בבית הספר / לוחמי סיירת / נוסעים באוטובוס ציבורי / קבוצת מטפסי הרים / מלצרים בחתונה / שכנים בבית משותף / משתתפים בחוג שבועי במתנ"ס.

א. ציינו מן הרשימה לעיל –

- קבוצה שמקיימת קשר הדוק ביותר;
- קבוצה שמקיימת קשר רופף ביותר;
- קבוצה שאפשר למקמה בין שתי הקבוצות הקודמות.

ב. ציינו שלושה תפקידים – מתוך שנים עשר התפקידים בטקסט – שעשויים להתממש בקבוצה האנושית המקיימת את הקשר ההדוק ביותר (סעיף א).

הבעה

5. תארו מקרה שבו עמד למבחן הקשר בין תלמידי הכיתה, הסבירו את מהלך המקרה, נתחו את התנהגות החברים, וחוו את דעתכם על שהתרחש ועל התוצאות.

6. ערכו רשימה של שנים עשר תפקידים של תקשורת מילולית בין בני אדם, כגון למסור מידע, להטיף מוסר.

השפעת הדפוס

שינויים מרחיקי־לכת אצל היחיד והחברה בהשפעת הדפוס

יש חוקרים והוגי דעות הסבורים כי המצאת הדפוס עולה בחשיבותה על כל מאורע אחר בתולדות תרבות האדם. ייתכן שסברה זו מוגזמת. המצאת הכתב לפני אלפי שנים, ערכה אינו פחות, בוודאי, ממנה. אבל הכול מסכימים שהמצאת הדפוס מילאה תפקיד נכבד ביותר בקורות האדם ב־500 השנים האחרונות. במשך דורות היו הלימוד והדעת בהישג ידה של שכבה חברתית דקה בלבד, שכבה המורכבת ברובה מהמיעוט השליט, החילוני והדתי, רב־האמצעים. ואילו עם המצאת הדפוס והתפשטותו המהירה פתחו מוצריו – הספר, ואחר כך גם העיתון – בבת־אחת את שערי ההשכלה והדעת בפני כול. וככל שהִרבה האדם לקנות דעת, כן נשתחררה רוחו יותר ויותר מכבלי בערוּת ואמונות תפלות: נכסי הרוח היו לנחלת רבים ולקניין ההמונים, נתרבו לא רק הנהנים מהתרבות אלא גם יוצריה, והשפעתם של אנשי ההגות והמדע, המשוררים והסופרים בחברה נתרחבה והלכה.

הספר המודפס שימש גורם חשוב גם בגיבוש השפות הלאומיות ועיצובן מתוך תוהו ובוהו של ניבים ובנות־לשון ובהפיכתן לכלים משוכללים, אשר בהם נוצרו יצירות נשגבות שערכן עצום לא רק לתרבותן של האומות השונות אלא גם לאנושות כולה. לא למותר לציין כאן כי דבר זה נעשה בראש וראשונה תודות לתרגומי התנ״ך, שהיו למעשה היצירות הספרותיות הראשונות בפרוזה של כל השפות החדשות. כך למשל קאלווין, מְתקן פרוטסטנטי נוצרי (1509–1564), שכתב פירושים לתנ״ך, מקובל כאבי השפה הצרפתית החדשה. תרגומי התנ״ך בכל השפות נפוצו עד־מהרה בקרב העמים, וככל שרבו קוראיהם, כן הושפעו מהם גם שפת דיבורם וסגנון כתיבתם.

תודות לדפוס נשתמרו שפות של עמים שלאומיותם וספרותם היו צפויות לשכחה ולאבדון, כגון האסטונית, הלטבית והליטאית, שעלולות היו להיטמע במאה ה־16 בשפות כובשיהם – הפולנית, הגרמנית או השוודית, כמו שאירע לשפות הפומארנים, הקורלאנדים ועמים אחרים שלא נשתמרו בדפוס.

סיבות שונות צוינו על ידי חוקרי תולדות העמים למיעוט התקדמותם של המדע והטכנולוגיה בימי קדם ובימי הביניים. ואולם אחת מהן, ואולי החשובה ביותר, היא ללא ספק – היעדר האיור הגרפי (האילוסטרציה), כלומר אי־היכולת למסור צורתם של עצמים ומכשירים וכלים בתמונה, ללוות את החומר המילולי בתרשימים, בדגמים, במפות. מכאן נובע אותו פיגור במדעים, אשר הגיעו לפריחה כה גדולה מאז המצאת האמצעים למסירת חומר איורי בדפוס, כמו מדעי הטבע, טכנולוגיה וארכאולוגיה.

ואם ב־150 השנים האחרונות נתחוללה מהפכה גדולה ביותר במדעים השימושיים, הרי זה בא לא במעט הודות לאיורים הגרפיים, המלווים את הטקסטים בספרים המודפסים. כל מי שלמד לקרוא ולהבין איורים פשוטים, היה יכול לעמוד על סודותיהן של אומנויות שונות. ועוד: הופעתם של ספרים מקצועיים כאלה שהיו גם בהישג ידו של האומן, הם שנתנו בידי האומן את האפשרות לקנות דעת, לרכוש ידע, ואף עודדו אותו לכך.

הזיקה המוגברת לספר הניעה חוגים שונים – אגודות אומנים, מוסדות חינוך וכד׳ – לייסוד ספריות לשימוש חבריהם, ובעקבות חוגים כאלה הלכו עיריות שהקימו – לראשונה במאה ה־18 – ספריות לשימוש תושביהן בתנאים נוחים ביותר („ספריות ציבוריות").

על פי אליעזר תיבון, **התרבות בהתחדשותה – פרקים בתולדות אירופה בימי הביניים**, הוצאת עמיחי, עמ׳ 87–88

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - כל השאלות]

1. בחרו באפשרות הנכונה: לדעת הכותב –
   - המצאת הדפוס חשובה הרבה יותר מהמצאת הכתב;
   - המצאת הכתב חשובה הרבה יותר מהמצאת הדפוס;
   - המצאת הדפוס והמצאת הכתב חשובות במידה דומה.

2. על פי הטקסט, המצאת הדפוס פתחה את שערי ההשכלה והדעת בפני הציבור. כיצד?

3. לפניכם רשימה של תהליכים. לפי הטקסט – אילו מהם התחוללו בעקבות המצאת הדפוס?
   (א) הרחבת שכבת המשכילים;
   (ב) זניחת האמונות התפלות;
   (ג) התגברות החילוניות;
   (ד) השפעה גוברת של הוגים ואנשי ספרות;
   (ה) עליית הדמוקרטיה כשיטת שלטון;
   (ו) שימור שפות של עמים שנכבשו.

4. איזו מן האפשרויות שלפניכם היא החוליה המקשרת בין המצאת הדפוס ובין גיבושן ועיצובן של השפות הלאומיות?
   - עיתונים וכתבי עת;
   - תרגומי התנ"ך;
   - הרפורמה בדת הנוצרית;
   - האיורים.

5. "ככל שרבו קוראיהם [של תרגומי התנ"ך], כן הושפעה מהם גם שפת דיבורם..." (סוף הפסקה השנייה).
   אילו מן התהליכים הבאים נכללים, לדעתכם, באותה ההשפעה:
   - האחדת הלשון;
   - חדירת ביטויים גסים;
   - התפצלות לתת־לשונות;
   - העשרת הלשון;
   - דלדול הלשון;
   - עידון הלשון.

6. הסבירו מדוע גדולה חשיבותם של איורים וסרטוטים בספרי מדע וטכנולוגיה מחשיבותם בתחומים אחרים.

הבעה

7. מהפכת המידע ובראשה האינטרנט היא מדרגה נוספת בהנגשת מידע לציבור הרחב.
   השוו בין כתיבת עבודה עיונית של תלמיד תיכון במאה העשרים ואחת, המשתמש באינטרנט ובמאגרי מידע, ובין כתיבת עבודה של תלמיד תיכון בדור הקודם.
   לצורך ההשוואה תוכלו לראיין את הוריכם ואת סביכם או בני משפחה אחרים.

8. כתבו כתבה על הנושא: "מתי כותבים כיום בכתב יד?"
   לצורך הכתבה ערכו משאל בקרב כעשרה בני אדם בגילים שונים ובעיסוקים שונים – בשאלה באילו נסיבות הם כותבים בכתב יד, ובאילו נסיבות הם כותבים במחשב.
   בכתבתכם התבססו על נתונים ומסקנות שעלו מן המשאל.

משימה 33

האם מצלמה יכולה לשקר?

האם אנו יכולים לסמוך על תצלום ש"יאמר" לנו את האמת רק משום שהוא תוצאה של תהליך טכני? אנו בוטחים בדבר שביכולתנו לראותו תמיד, ומטילים ספק בזיכרון או בתיאורים מילוליים. אנו נוטים לראות בתצלומים הוכחה מוצקה לאירועים שהתרחשו ותיעוד אמין של ההיסטוריה. תצלומים קבילים אף בבית המשפט בלוויית עדות מילולית תומכת.

אולם תצלומים אינם משקפים את המציאות באופן מלא ומדויק, ואין להם משמעות מוחלטת אחת. תצלום יכול לעוות את המציאות בגלל הצמצום שבו או בגלל כוונת הצַלם או בגלל איכותה הירודה של המצלמה או בגלל חוסר מיומנות של הצַלם. יתרה מזו, בקלות רבה ניתן לשנות ולעוות תצלומים מתוך כוונת זדון: אולי תצלומים אינם משקרים, אבל שקרנים עשויים לצלם. ואכן תצלומים משמשים בתעמולה ובפרסומת שכן קל לבצע מניפולציה בצילום: להסתיר את האמת או לסלפה. המצלמה, בדומה למכשירים טכנולוגיים אחרים, יכולה לשמש את מטרות האדם בדרך ישרה או בדרך בלתי ישרה – על פי כוונותיו של המשתמש.

היבט אחר הוא ממד הזמן. אין אפשרות לצלם כל רגע וכל מהלך; אי אפשר לצלם את כל שלבי גדילתו של האדם. לכן הצילום הוא סלקטיבי (בררני) מעצם מהותו; הוא סלקטיבי מכיוון שיש לו מסגרת. החיים בסרט־הצילום ממוסגרים, מוגבלים, בעלי קצוות, בעוד שלעולם האמיתי אין קצוות, הוא אין־סופי. הצילום משלב מגבלות טכניות אלו עם הדעות הקדומות ועם הבחירה האנושית.

בימי הצילום הראשונים דחקו במשתמשי המצלמה לצלם רק בשמש, לעולם לא בצל. אנחנו המשכנו – וממשיכים – לעמוד בשמש ולחייך אל המצלמה; בכך אנו יוצרים תמונה חד־צדדית, של הטוב והשמח.

גישתו של הצַלם, מודעת או בלתי מודעת, גם היא חייבת להילקח בחשבון. הצַלם, כמו כל אדם, הוא בעל ראייה סובייקטיבית של העולם ושל האנשים. ראייה זו תשפיע מן הסתם על התוצאה הסופית. אולם לעתים קרובות אי אפשר לגלות בתצלום מהי הגישה שהנחתה את הצלם ומה הייתה מערכת היחסים בין הצלם למצולם. אנו יכולים לקלוט מאפיינים שונים ולהניח שהם מרמזים משהו על כוונת הצלם, אולם מאפיינים אלו עשויים להיות השלכה שלנו, המתבוננים, על הצַלם ועל מיומנות הצילום שלו.

על פי לינדה ברמן, **מאחורי החיוך – שימוש תרפויטי בתצלומים**,
תרגמה בת־שבע מנס, הוצאת אח 1997, עמ' 38-41

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - כל השאלות]

1. הטקסט מפריך דעה מסוימת הרווחת בציבור.
מהי דעה זו, ומה גורם לציבור להחזיק בה?

2. "טובה תמונה מאלף מילים" – הסבירו מאיזו בחינה ובשביל מי התמונה "טובה מאלף מילים" בכל אחד מן המקרים האלה:
תצלום בבית משפט / תצלום בפרסומת / תצלום באירוע משפחתי.

3. כותרת הטקסט מציבה שאלה.
א. מה התשובה שניתנת לה בטקסט?
ב. ציינו שני נימוקים לתשובה זו מתוך הטקסט.

4. מחברת הספר טוענת שיש מרחק בין התצלום ובין המציאות כפי שהיא.
איזה מן ההיגדים הבאים אינו תומך בטענה זו.
- הצלם מצלם אובייקט קיים.
- בין הצלם למצולם יש מערכת יחסים מסוימת.
- הצלם מחליט על זווית הצילום.
- המתבונן בתצלום מפרש אותו על פי תפיסתו.

5. לפניכם משפטים אחדים ממאמר שעניינו סרט הקולנוע, ובהם משפט אחד מודגש.
ציינו לאיזו פסקה בטקסט שלעיל אפשר למצוא חיזוק במשפט המודגש? הסבירו את דבריכם.
"בדומה לעינו של כותב הרומן לוקחת המצלמה חלק בגישה של המְספר בסרט הקולנוע. היא יודעת כול ומצויה בכול. **יש לה יכולת שלא לראות בחיי גיבורי העלילה כל מה שאינו מגוף הסיפור.**"

על פי אירוינג פיצ'ל, "ראיה במצלמה", **עולם בדים**, עם עובד 1975, עמ' 241

הבעה ואוצר מילים

6. אפשרות א: בחרו תצלום שלכם שצולם בנסיבות הזכורות לכם היטב. העלו את הזיכרון שלכם מאותו אירוע או מצב והשוו אותו למתואר בתצלום. האם המצלמה שיקרה?
אפשרות ב: בחרו כמה תצלומים מאלבום התמונות שלכם המציינים תחנות משמעותיות בחייכם. ערכו מעין תולדות חיים של עצמכם המשלבים תמונות וטקסט.

7. **צילום בטיול**
דונו בשאלה מה יתרונותיו של הצילום במהלך טיול, ובמה הוא עלול לפגום בחוויית הטיול ולסלף אותה.

8. בשדה הסמנטי של הפועל "לשקר" מצויים גם הפעלים האלה:
לרמות / להעמיד פנים / לסלף / לזייף / לְכַזֵּב / לבדות / להגזים / להתחזות.
בחרו ארבעה פעלים ועמדו על רכיבי המשמעות המבדילים כל אחד מהם מן הפועל "לשקר".

מנהיגים ומנהיגות

קטע 1

ההבדלים העיקריים בין מנהיגים כריזמטיים אישיים למנהיגים כריזמטיים חברתיים

מנהיגות כריזמטית אישית	מנהיגות כריזמטית חברתית
מניעים ודחפים	
מניעיו של מנהיג זה הם לשרת את האינטרס העצמי שלו ואת "האדרתו העצמית".	המנהיג משרת את האינטרס הציבורי ואינו מונָע על ידי האינטרס האישי.
צרכים	
המנהיג מבטא מטרות שמקורן בצרכיו האישיים ומזהה את צורכי המונהגים על מנת לעשות בהם שימוש לתועלתו.	המנהיג מבטא מטרות המתבססות על צורכי המונהגים ומזהה אותם כדי לפתח את המונהגים עצמם.
מקור כוח	
מקור כוח אישי	מקור כוח חברתי
יחסי מנהיג – מונהגים	
המנהיג מפגין מידה ניכרת של התעלמות מזכויות ומרגשות של אחרים.	המנהיג אינו מתעלם מרגשות, מזכויות ומ"כללי משחק" מקובלים. התייחסותו למונהגיו שוויונית.
המנהיג מאופיין בחוסר סובלנות לעמימות, ובהתנהגויות נצלניות. לעתים קרובות הוא מפגין תוקפנות בלתי נשלטת תוך שהוא מתכחש לה – דבר המאפיין את סגנון מנהיגותו האוטוריטטיבי.	המנהיג מפתח ומעצים את מונהגיו. השפעתו כוללת האצלת כוח. הוא מגרה את מונהגיו מבחינה אינטלקטואלית.
המנהיג מעורר אצל מונהגיו רגשות של צייתנות וכניעה ואף יוצר תלות כלפיו.	המנהיג משפיע מבחינה חברתית באמצעות מנגנון ההפנמה, כלומר שילוב של ערכי המנהיג כעקרונות מנחים אל תוך התפיסה העצמית של המונהגים.
המנהיג מפעיל אצל מונהגיו מנגנון של הזדהות אישית: רצון לפייס, לחקות ולקבל את תכונותיו, תוך כדי הערצתו. המונהגים חברים בארגון מכוח ההרגל, לאחר שהמנהיג השיג ציות מרצון.	המונהגים חברים בארגון חברות אוטונומית, כלומר לאחר שהפנימו את חזונו – הופכים המונהגים לאוטונומים.

מקורות: האוס והאוול 1992; נאמן 1998

קטע 2

מנהיגות מעצבת מגבירה את מודעות המונהגים למה שנכון וחשוב, ובעיקר מעניקה משמעות למה שהם עושים. המנהיג מתייחס לכל מונהג כפרט ייחודי ולא רק כ"בורג במערכת". הוא לומד להכיר את אנשיו, מסייע להם להתפתח ולהתקדם ומעודד אותם להיות יצירתיים. הוא מציב סימני שאלה ומציג דרכים חדשות ומאתגרות של תפיסת המציאות. המנהיג מניע את מונהגיו להישגים מעל ומעבר לציפיותיהם מעצמם, ומהווה בעבורם דוגמה אישית באמות המידה המוסריות שלו ובהתנהגותו.

א' גונן וא' זכאי (עורכים), **מנהיגות ופיתוח מנהיגות – מההלכה למעשה**, משרד הביטחון 1999, עמ' 28, עמ' 108-109

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - 2, 4; הערכה וביקורת - 1, 3]

שאלות 1-3 מתייחסות רק לקטע 1; שאלה 4 מתייחסת לשני הקטעים.

1. קורא טען שהטבלה מציגה את שני סוגי המנהיגים ב"שחור־לבן".
האם אתם מסכימים עם טענה זו? הביאו הוכחות לתשובתכם מן הטבלה.

2. במשדר בנושא מנהיגות בחברת ילדים הובאו סיפוריהם של עומר ותמר.
לאיזה סוג של מנהיג מתאים כל סיפור, ואילו תכונות המופיעות בטבלה באות לידי ביטוי בכל אחד מן הסיפורים?

> עומר: נורא רציתי שערן, שהיה "מלך הכיתה", יקרב אותי אליו. הייתי קונה לו מתנות קטנות, והוא תמיד קיבל אותן במין חיוך כזה. באיזשהו שלב התחלתי להרכיב משקפי שמש במשך כל היום בגלל שערן נהג לעשות זאת, ועוד קבוצה של בנים הלכה בעקבותיו. במשך כמה שבועות לא החלפתי מילה עם יונתן, שהיה חבר טוב שלי, כי ערן לא סבל אותו.

> תמר: הגעתי מעיר אחרת לבית הספר, ובהתחלת השנה הייתי ילדה לא מקובלת. ואז כשהגיע יום ההולדת של מיכל – הילדה הכי מקובלת בכיתה – הופתעתי. בפעם הראשונה הוזמנתי למסיבת יום הולדת. בהזמנה היא ביקשה להביא רק מתנות קטנטנות, סמליות. הבנתי שזה היה בעקבות מסיבות יום הולדת אחרות שבהן התחרו ביניהם הילדים מי מביא את המתנה הכי יקרה. בזמן המסיבה התארגנו קבוצות למשחק, ושתי חברות של מיכל ניגשו אליי והזמינו אותי להצטרף לקבוצה שלהן.

3. אחד הקוראים טען שעדיף לארגן את המידע במבנה של טבלה רגילה.
בנו את הטבלה הזאת (כללו בה את התבחינים בלבד).

4. בקטע 2 מתואר מנהיג מְעצב.
באילו מתכונותיו הוא דומה למנהיג הכריזמטי החברתי (המתואר בטבלה)? הסבירו את דבריכם על בסיס שלוש תכונות.

הבעה

5. בסביבתכם יש צעירים וצעירות בעמדות מנהיגות – במועצת התלמידים, בוועד הכיתה, בתנועת נוער, בצבא ועוד.
בחרו במנהיג או במנהיגה שכאלה, תארו את תכונותיהם שבאות לידי ביטוי במנהיגותם ואפיינו את דרך מנהיגותם. היעזרו בטבלה ובטקסט לעיל.

6. בקרב בני נוער נפוצה התופעה של הערצת דמויות בולטות.
כתבו מאמר ביקורתי על התופעה, ובו עמדו על סיבותיה והצביעו על הבעיות הכרוכות בה.

משימה 35

דרכי החיסכון המתמטי

לפניכם חלק מפרק בספר **חשבון להורים** שכתב פרופסור למתמטיקה בטכניון לאחר שהשתתף בפרויקט לקידום החינוך המתמטי בעיר מעלות. מתוך שלושת חלקי הפרק – "סדר" "כלליות" ו"ייצוג מקוצר" – מובא החלק "סדר".

שלוש דרכי החיסכון המתמטי

לא היה לי זמן לכתוב מכתב קצר, אז אני כותב לך מכתב ארוך. בלז פסקל, מתמטיקאי

מתמטיקה היא עצלות. פירושה לתת לעקרונות לעבוד במקומך. גיאורג פויה, מתמטיקאי

לא רבים יודעים: **מעלתה האמיתית של המתמטיקה היא חיסכון במאמץ.** כל הפשטה, כאמור, חוסכת מאמץ, אבל המתמטיקה מביאה זאת למעלת אמנות. שלוש דרכים יש לה להשיג את החיסכון: סדר, כלליות וייצוג מקוצר.

סדר

קרל פרידריך גאוס היה גדול המתמטיקאים של המאה התשע עשרה, הדרך שבה התגלה כישרונו בגיל 7 הוא מן הסיפורים הידועים בתולדות המתמטיקה. למורה שלו התחשק יום אחד לקרוא עיתון בזמן השיעור, או סתם לנוח, וכדי שהילדים לא יפריעו את מנוחתו, הטיל עליהם לסכם את כל המספרים מ־1 עד 100. להפתעתו חזר אליו קרל פרידריך הקטן כעבור כמה דקות, או אולי אפילו שניות, עם התשובה: 5050.

כיצד עשה זאת הילד בן השבע?

הוא הסתכל בסכום שהיה צריך לחשב $1 + 2 + 3 + \ldots + 98 + 99 + 100$, וחיבר את האיבר הראשון עם האחרון – 1 עם 100 וקיבל 101. את האיבר השני חיבר עם האיבר הלפני האחרון, כלומר 2 עם 99, שוב 101. אחר כך 3 עם 98 – שוב 101. כך סיכם את המספרים בזוגות, כשכל זוג נותן 101. כמה זוגות יש? 100 המספרים מסתדרים ב־50 זוגות. אם כן, סכום המספרים הוא 50 פעמים 101, שהם 5050.

גאוס הקטן גילה כאן סדר. במצב שנראה כאילו הוא סכום סתמי של מספרים התגלתה תבנית, וזה שינה את כל המצב – לפתע הדברים נעשים פשוטים.

דמו לעצמכם שספר הטלפונים היה ערוך על פי סדר מקרי או סדר לא ידוע. כדי למצוא את מבוקשכם, הייתם נאלצים אז לעבור על הספר שֵם אחר שֵם. הסדר שהוכנס לספר הטלפונים, והעובדה שאנו מכירים את הסדר הזה, חוסכים מאמץ גדול. עבודה לא רבה יחסית שהושקעה בסידור האלפביתי משתלמת אחר כך אלפי מונים.

או חִשבו עד כמה קל יותר לחיות בעיר מוכרת מאשר בעיר זרה. בן המקום יודע היכן הסופרמרקט, והיכן המכבסה. הכרת סדרו של העולם מקילה על ההתמצאות בו. המדע, והמתמטיקה בפרט, נטלו על עצמם לגלות את הסדר ביקום, כדי שנוכל להתאים לו את פעולותינו.

רון אהרוני, **חשבון להורים**, הוצאת שוקן תשס"ד, עמ' 18

שאלות הבנה [פרשנות והיסק – 1, 3, 5; הערכה וביקורת – 2, 4]

1. "הכרת סדרו של העולם מקילה את ההתמצאות בו" (שורה לפני הסוף).
הציעו דוגמה אחרת לחשיבותו של הסדר בתחום חיים אחד לפי בחירתכם.

2. בכיתוב הגב של הספר כתוב שהוא "מתאר בצורה בהירה ובסגנון קולח את עקרונות החשבון המהווים שער לחשיבה המופשטת".
   א. האם אתם מסכימים שהקטע המובא לעיל כתוב "בצורה בהירה ובסגנון קולח"? נמקו את תשובתכם.
   ב. מדוע "צורה בהירה וסגנון קולח" חשובים במיוחד בספר הזה?

3. "לא היה לי זמן לכתוב מכתב קצר, אז אני כותב לך מכתב ארוך" (המוטו הראשון).
קוראים רבים הגיבו בפליאה על היגד זה של פסקל.
מה לא צפוי במשפט זה, ומה בכל זאת ההיגיון שלו?

4. "מתמטיקה היא עצלות. פירושה לתת לעקרונות לעבוד במקומך" (המוטו השני).
"מעלתה האמיתית של המתמטיקה היא חיסכון במאמץ" (מן הפסקה הראשונה).
אייל טען: המובאה והמשפט מהפסקה הראשונה אומרים דברים זהים, ולפיכך המובאה מיותרת.
אורית טענה: יש הבדלים סגנוניים־רטוריים בין שני המשפטים, ונוסף על כך עצם הבאת אמרות כנף של אנשי שם מוסיפה לטקסט.
   א. כתבו הבדל אחד מבחינה סגנונית־רטורית בין שני המשפטים.
   ב. מה לדעתכם תורמת אמרת כנף כגון זו, הבאה בראש פרק בספר?

5. מה יחסו של מחבר הספר אל המתמטיקה כמקצוע? בחרו מן האפשרויות האלה:
   - נלהב ממנה;
   - ביקורתי כלפי החשיבות שמייחסים לה;
   - מתייחס אליה באובייקטיביות;
   - חושש ממנה.

   הביאו תימוכים לבחירתכם.

הבעה

6. מה היתרונות ומה החסרונות בהקפדה על סדר, תכנון ושיטתיות?
דונו בנושא זה והביאו דוגמאות לדבריכם.

7. כתבו דף עצות לתלמיד המפוזר.

8. כתבו על יחסכם לאחד המקצועות העיוניים הנלמדים בבית הספר – יחס חיובי, יחס שלילי או יחס דו־ערכי. נתחו את הסיבות ליחס זה.

משימה 36

זכויות של ילדים

לפניכם חלקים מתוך המבוא לספר "זכויות של ילדים" מאת שולמית אלמוג.

מבוא

במדינה אחת נתגלגלו הדברים כך שילד עלה על כס המלוכה. היו לו לאותו ילד־מלך תמיהות ומחשבות על סדרי שלטון מתוקנים. למשל, הוא לא יכול היה להבין מדוע מבוגרים מחליטים בענייניהם של ילדים. הילדים, חשב, הם עם בפני עצמו. ילדים מבינים טוב יותר ממבוגרים מה ילדים צריכים. לכן החליט להקים כנסת אחת של מבוגרים וכנסת שנייה של ילדים. בראשונה יחליטו חברי כנסת מבוגרים כיצד לנהל את ענייניהם, ובכנסת הילדים יחליטו חברי כנסת ילדים בכל הקשור לענייני הילדים.

במהרה הוקמה במצוות המלך הכנסת הנוספת, כנסת הילדים. אולם הסתבר שלא היה בכך די כדי שענייני המדינה יתנהלו כסדרם וכולם יהיו מרוצים. פרצו ויכוחים עזים בין החברים בכנסת הילדים בקשר לעניינים שונים, ולא היה אפשר להחליט דבר. למשל, התלבטו בשאלה אם לילדים גדולים יותר יש זכות להחליט עבור ילדים קטנים יותר, ובשאלה אם צריך לתת זכויות שוות לילדים ולילדות. היו ילדים שאמרו שלא צריך לשתף בכנסת ילדות משום שהן בכייניות, מרכלות, מתלוננות כל הזמן, גאוותניות ונוחות להיעלב. היו ילדות שהשיבו מנה אחת אפיים, וטענו שלא צריך לשתף בכנסת ילדים משום שהם גסים, מפריעים בכל דבר ומכים כל הזמן. אלה טענו כך ואלה אחרת, והצעקות בכנסת הילדים עלו עד לב השמים, והמלך כמעט שנואש מכל תכניותיו החדשניות.

מדינה כזו אינה קיימת, כמובן, במציאות. בדה אותה מלבו המחנך וסופר הילדים הנודע יאנוש קורצ׳אק שנספה בשואה. את השתלשלות הדברים באותה מדינה דמיונית הוא מתאר בספרו "המלך מתיא הראשון". קורצ׳אק ראה בזכויות הילדים ובחובה להגן עליהן נושא בעל חשיבות עליונה והקדים בכך דורות של מחנכים.

מה משמעות האמירה "לילדים יש זכויות"? הפרק הראשון בספר יוקדש כולו לעניין זה. זכויות הילדים נחלקות לשתי קבוצות: האחת, המכונה "זכויות אדם" או "זכויות יסוד", מתייחסת לזכויות המוקנות לכל אדם בהיותו אדם, וכשם שבני אדם מבוגרים זכאים להן כך גם ילדים. סוג אחר של זכויות מוקנה לילדים בתוקף היותם ילדים, ומבוגרים אינם זכאים ליהנות מהן. הסיבה לכך היא שילדים הם קבוצת אוכלוסייה פגיעה במיוחד; הם אינם מסוגלים לעבוד ולפרנס את עצמם כמו מבוגרים, אין להם היכולת שיש למבוגרים להחליט החלטות הנוגעות לחייהם באופן אחראי. הם חלשים יותר ממבוגרים וחשופים לסכנות רבות יותר. לכן הם זקוקים לזכויות מיוחדות.

מטרתו העיקרית של ספר זה היא לחזק את ההכרה בקיומן של זכויות הילדים הן בקרב מבוגרים הן בקרב הילדים עצמם. מימוש מטרה זו חייב אותי לוותר על פריסת תאוריות משפטיות או על תיאור הדיון המשפטי הקשור לילדים על כל מורכבותו והיבטיו ולהתרכז

בציורה של תמונה כללית, רחבה ומפורטת ככל הניתן, של זכויות הילדים בישראל, באופן שיאפשר לקהל רחב של נזקקים למידע על הזכויות להבין את הדברים ולעשות בהם שימוש.

ארבעה מפרקי הספר מתייחסים למסגרות העיקריות שבתוכן מתנהלים חיי הילדים: המסגרת המשפחתית, מסגרת בית הספר והמסגרת החברתית הרחבה. רוב החומר מובא במתכונת של שאלות ותשובות לשם הצגה בהירה של הדברים ומיקודם. הפרק הראשון, הדן בזכויות האדם בכלל ובזכויות האדם של הילד בפרט, אינו ערוך במתכונת זו מאחר שלא התאימה לתכניו.

קיים מכלול גדול של דברי חקיקה ופסקי דין המתייחסים לנושאים שבהם דן הספר. מטבע הדברים ספר זה אינו מתכוון להקיף את כל המכלול הזה. לשם כך קיימת ספרות מקצועית ענפה ונרחבת. בסוף הספר מופיעה רשימה ביבליוגרפית קצרה המיועדת למבקשים להעמיק את ידיעותיהם בעניינים המוזכרים בספר.

מעובד על פי שולמית אלמוג, **זכויות של ילדים**, הוצאת שוקן 1997, המבוא, עמ' 13-17.

שאלות הבנה [איתור מידע - 2; פרשנות והיסק - 3, 4; הערכה וביקורת - 1]

1. יאיר טען שהמסר המשתמע מן הסיפור של קורצ'אק מנוגד להמשך הטקסט.
   האם אתם מסכימים אתו? נמקו.

2. המחברת מעוניינת לאפשר לקהל הרחב להבין את נושא "זכויות הילדים" ולעשות בהן שימוש.
   ציינו שתי החלטות שלה על דרך כתיבת הספר ועל תכניו המשרתות מטרה זו.

3. במבוא כתוב: "סוג אחר של זכויות מוקנה לילדים בתוקף היותם ילדים, ומבוגרים אינם זכאים ליהנות מהן [...] לכן הם זקוקים לזכויות מיוחדות."
   השלימו: למשל הזכות .....

4. לפניכם ארבע שאלות. לאיזו מהן לא סביר שתהיה תשובה בספר?
   - אילו אמצעים מותר למורים לנקוט בתגובה על הפרות משמעת?
   - מה הוא מקצוע הלימוד המועדף על ילדות בישראל?
   - מאיזה גיל נושאים ילדים באחריות משפטית למעשיהם?
   - מהי ההגדרה של "טובת הילד"?

הבעה

5. **"לא רק זכויות"**
   בעת האחרונה מתנהל ויכוח אם יש להדגיש רק את "זכויות הילד" או חשוב לתת ביטוי גם לחובותיו. כתבו מאמר דיון בנושא זה והביעו בו את דעתכם.

6. כתבו "מגילת זכויות" של אנשים קשישים.

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

על הדרכה והוראות

מכל עבר "ממטירים" עלינו עצות והדרכות: בעיתונים ובשבועונים יש מדורי הדרכה קבועים בתחומי הפסיכולוגיה, החינוך, הבריאות, האופנה, הבישול, הנימוסים. כמו כן מייעצים לנו כיצד לקנות בתבונה, איך לחסוך בחשמל, איך לשמור על הבית או על המכונית, באילו אתרים לבקר ולטייל, מתי לחדש את צמחי הגינה, ואיך להיות מקובל בחברה.

ייעוץ והדרכה בכתב ובעל פה באמצעי התקשורת השונים (עלונים, ספרים, מודעות, כתבי עת ועיתונים) חשובים לצרכן, ואין להקל בהם ראש. אך לפני שנמהר לאמץ את דעת המומחים רצוי לברר: מי הוא המומחה? האם הוא כותב מטעם גוף בעל עניין, בעל אינטרס, ואם כן מהו האינטרס? האם יש הסכמה בין מומחים בתחום, או שהוצגה רק דעתו של צד אחד בנושא השנוי במחלוקת?

אל הטקסטים ה"מדריכים" מצטרף גם טקסט **ההוראות**. כותב ההוראות הוא בעל ידע וסמכות בתחום, והוא פונה אל קהל שאמור ללמוד ממנו (כיצד להפעיל מכונת כביסה, מה הם חוקי משחק המונופול, כיצד להתקין תוכנה במחשב או איך מכינים חביתיות) ולפעול על פי הנחיותיו. טקסט ההוראות כולל לרוב גם אזהרות.

טקסט ההוראות הוא לרוב בלתי רציף, וכל הוראה באה בסעיף נפרד; לעתים לפני ההוראות באה פתיחה ובה פנייה לנמען וציון הנסיבות הרלוונטיות להוראות; כמו כן עשוי לבוא בסוף ההוראות סיום מכליל ואזכור של המוען. לשונו של טקסט ההוראות היא בהירה וחד־משמעית. ניסוח ההוראות תמציתי ומדויק. יש בו שימוש בפעלים בציווי או בהווה־רבים או במבנים מודליים. נבחין בין הוראות חד־משמעיות, כגון יש ל־, אין ל־, צריך, אסור, ובין כאלו הנותנות מרחב־מה לשיקול דעתו של הנמען: רצוי ל־, כדאי ל־, מומלץ ל־.

ההוראות יבואו בסדר הגיוני כלשהו: מן הקל אל הכבד, מן התדיר אל הנדיר, "עשה" ו"לא תעשה", לפי תת־נושאים, לפי סדר זמנים.

מקצת ההוראות וההדרכות מגיעות אלינו ב**עלוני מידע**. ראו עוד על סוג זה בחטיבה א.

המשימות הכלולות בחטיבה זו:

37.	רובע לוקסמבורג	איתור מידע; פרשנות והיסק
38.	כמו מניפה	שלושת הממדים
39.	חוק היובש	איתור מידע; פרשנות והיסק
40.	מדורות ל"ג בעומר	שלושת הממדים

מדריכי טיולים

בחטיבה זו שני טקסטים המדריכים במסלולי טיולים.

טקסטים במדריכי טיולים נועדו לתת לתייר ולמטייל מידע על המקום – נתונים גאוגרפיים והיסטוריים; להדריך אותו כיצד ומתי להגיע למקום (כולל עונה מומלצת, זמני פתיחה, מחירים, שירותים נלווים), להמליץ לפניו על אתרים חשובים ומעניינים באזור. ההצעה או ההמלצה יכולות להיכתב מנקודת מבט אישית. בלשון הטקסט יש שימוש במבנים מודליים, כגון אפשר ל־, מומלץ, אסור להחמיץ.

פעילות מקדימה

הביאו טקסטים של הדרכה והוראות ממקורות שונים: ספרים, עיתונים, כתבי עת, עלונים המצורפים למוצרים ועוד.

א. מהו תחום החיים שכל אחד מן הטקסטים עוסק בו? האם ההדרכה וההוראות עניינן בתחום שימושי־טכני או בתחום ההתנהגות?

ב. האם הכותב מנמק את הוראותיו ואת המלצותיו? האם נימוקיו מתקבלים על דעתכם?

ג. באיזו מידה ההוראות מחייבות במלואן ואין לסטות מהן (כמו כללים לבטיחות אש) או שמותר לנהוג בהן גמישות (כמו במסלול טיול בעיר)?

ד. מי המוען של טקסט ההדרכה? האם ברור מהו מקור הסמכות שלו בתחום?

פעילות מסכמת (לאחר קריאת ארבעת הטקסטים שבמשימות)

א. מה ההבדל בין שלושת הטקסטים במשימות "רובע לוקסמבורג", "כמו מניפה", "חוק היובש" ובין הטקסט במשימה "מדורות ל"ג בעומר"? הסבירו את דבריכם.

ב. הטקסט "חוק היובש" נכלל בחטיבה "הדרכה והוראות". הצדיקו מיון זה.

ג. עמדו על המשותף ועל השונה בין הטקסטים "כמו מניפה" ו"רובע לוקסמבורג". (שימו לב לנסיבות אפשריות של קריאת הטקסט: בעת תכנון המסלול או בעת השהייה באתר עצמו.)

רובע לוקסמבורג

רובע לוקסמבורג

פאריסאים רבים חולמים לגור בקרבת מקום לגני לוקסמבורג, אזור שקט, ירוק ושלו יותר מאלה הסמוכים אליו. לוקסמבורג הוא אחד האזורים הנעימים ביותר בבירה וקסמו נובע מהרחובות הישנים והסמטאות הצרות, חנויות הספרים וכמובן — הגנים המפוארים האינטימיים והמזמינים הנמצאים בלבו. אמנם, סופרים כמו ורלן ואנדרה ז'יד כבר לא מטיילים בין העצים אך השבילים, השדרות וכרי הדשא עדיין מלאי קסם ומושכים אליהם סטודנטים ותלמידים רבים מן האוניברסיטאות ובתי הספר הסמוכים. בימים חמים אפשר לפגוש את הזקנים המתכנסים מתחת לעצי הערמון ומשחקים בשח או במשחק הכדור המסורתי - ה"בולי" (Boules).

במערבו של האזור נמצאים בתי ציבור וממשל ובמזרח נחים הבתים בצל הערמונים של בולבאר סן-מישל.

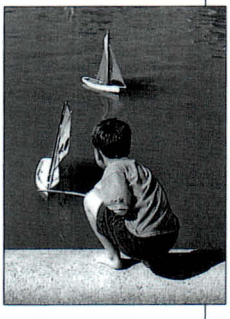

ספינות מפרש
אפשר לשכור ולהשיט בבריכה הגדולה בגני לוקסמבורג.

אתרים במבט חטוף

מוזיאונים
מוזיאון חיל הרפואה ⑩
ביה"ס הלאומי הגבוה למכרות ⑪

מבנים היסטוריים
ארמון לוקסמבורג ③
המכון הקתולי של פאריס ⑥

כנסיות
סן-סולפיס ②
סן-ז'וזף-דה-קַארם ⑦
וַאל-דֶה-גְרַאס ⑨

כיכרות וגנים
כיכר סן-סולפיס ①
גן לוקסמבורג ⑤

מזרקות
מזרקת מדיצ'י ④
מזרקת מצפה הכוכבים ⑧

איך מגיעים
תחנות המטרו באיזור הן Mabillon ו-St-Sulpice ותחנת ה-RER - Luxembourg. מספר קווי אוטובוס משרתים את האזור: קו 38 נוסע לאורך בולבאר סן-מישל בחלק המזרחי של גן לוקסמבורג וקווים 58 ו-89 עוברים לאורך רח' רן (Rue de Rennes) בצידו הצפוני. קו 82 עובר בצידו הדרומי של הרובע.

מקרא
- מפת הרחובות המוגדלת
- תחנת מטרו
- תחנת RER
- חנייה

ראו גם
- ***מפת הרחובות***, *מפה 12, 16*
- ***בתי מלון*** *עמ' 278*
- ***מסעדות*** *עמ' 290-292*

מדריכי כתר: פאריס
כותב ראשי: אלן טיילייה
תרגום ועריכה: רותי קינן
כתר הוצאה לאור 1999

שאלות הבנה [איתור מידע – 1א, 2-5; פרשנות והיסק – 6, 7; הערכה וביקורת – 1ב]

1. א. רשמו שלוש עובדות הנזכרות בקטע הכתוב ואינן במפה.
   ב. ציינו שלושה היבטים מבניים ורטוריים המצויים בקטע־הכתוב ואין להם ביטוי במפה.

2. א. בחרו את האפשרות הנכונה:
   - התצלום (והכיתוב שלצדו) מוסיפים מידע חדש על הנאמר בקטע הכתוב.
   - התצלום (והכיתוב שלצדו) ממחישים מידע הנזכר בקטע הכתוב.

   ב. לאיזה מן האתרים המפורטים במפה שייך התצלום?

3. ציינו ארבעה סוגים של אתרים ברובע לוקסמבורג.

4. בחרו באפשרות הנכונה:
   האתר ואל־דה־גראס הוא –
   כנסייה / מוזאון / ארמון / אוניברסיטה.

5. עיינו במפה והשלימו את המשפטים הבאים:
   א. מספר 11 במפה הוא .....
   ב. מזרקת ..... סמוכה לארמון לוקסמבורג.
   ג. מספר תחנות המטרו ברובע לוקסמבורג הוא .....
   ד. מגרש החניה הצפוני נמצא ליד האתרים ..... ו .....

6. האם אי־ידיעת השפה הצרפתית חוסמת מידע כלשהו מן המעיין בעמוד זה במדריך? פרטו.

7. במה המפה יכולה לסייע לתייר בטיולו?

הבעה

8. **דף למטייל**
כתבו תיאור של מקום שטיילתם בו – כולל מיקומו, מראהו, תולדותיו, ייחודו וכדומה, והוסיפו המלצות, אזהרות ועצות למטייל. תוכלו לצרף מפה (ומקרא) ותצלום.

משימה 38

כמו מניפה

ברבות מערי איטליה דוברת ההיסטוריה מקירות הבתים, מהחומות, מחזיתות הארמונות והכנסיות ומיצירות האמנות המעטרות אותם. בסיינה (Siena) ההיסטוריה דוברת אפילו מהרצפה: לבה וסמלה של סיינה הוא הכיכר המרכזת דמוית המניפה, כיכר הקאמפו (Piazza del Campo), שתשע הגזרות המרכיבות אותה מייצגות את מועצת התשעה אשר ניהלה את העיר בתור הזהב שלה, במאות ה־12–14. הכיכר, המרוצפת בלבנים אדומות, נוטה במתינות לעבר ארמון העיר החיינני ומגדל השעון המתנשא מעליו.

בימי שמש חורפיים, הכיכר (הסגורה לתנועת מכוניות) מלאה בצעירים ומבוגרים המתחרדנים בשמש, נהנים מן החום והשלווה. באביב ובסתיו הומים בתי הקפה והמסעדות שסביב הקאמפו תיירים המתפעלים מיופייה. אבל בשיא הקיץ משנה הכיכר את פניה והופכת לזירה שבה נערך מרוץ הסוסים המסורתי (Corsa del Palio), שהוא גם חגיגה דתית ותחרות סוערת בין שכונות העיר.

חוץ מימי הפאליו, סיינה הקטנה יחסית (כ־55 אלף תושבים) מציעה שילוב נעים של אתרים מעניינים, יצירות אמנות מן המעלה הראשונה, תפאורה ימי־ביניימית מרהיבה, ובסיס נוח לביקורים באתרים שבסביבה. לכל אלה ראוי להקדיש יומיים־שלושה.

בדומה לרומא, המיתוס מספר כי גם סיינה נוסדה בידי רמוס, אחד מצמד התינוקות שגודלו על ידי זאבה. למעשה, ראשיתה של סיינה בכפר אטרוסקי (האטרוסקים נחשבים לאבות המייסדים של איטליה, ושיא תרבותם בסביבות המאה השישית לפני הספירה), שהפך לעיר הרומית סנה ג׳וליה (Saena Julia) בימי הקיסר אוגוסטוס (המאה הראשונה לפני הספירה). במאה ה־12 הפכה העיר לרפובליקה עצמאית, שהייתה לאחת מיריבותיה העיקריות של פירנצה.

מועצה של תשעה מראשי הסוחרים וחברי הגילדות הנהיגה את העיר להישגים כלכליים ותרבותיים, שהם מקור עושרה וייחודה עד היום. בתנופת בנייה חסרת תקדים נבנו בתקופה זו מבני ציבור מרשימים ביותר, המתאפיינים בשילוב ייחודי של יסודות איטלקיים־רומנסקיים וסגנון גותי.

אסכולת הציור של סיינה, שגישתה הייתה ״אמנות שמחה לעם שמח״, העמידה ציירים חשובים שאת יצירות המופת שלהם ניתן לראות בעיר. אבי האסכולה היה דוצ׳ו די בואונינסניה, שהשפיע מאוד על אמני הרנסנס המוקדם. בין ממשיכיו בולטים סימונה מרטיני, ליפו מֶמי והאחים פייטרו ואמברוג׳ו לורנצטי.

״המגפה השחורה״ (מגפת הדֶבר) שפשתה בסיינה באמצע המאה ה־14, הביאה לצמצום ניכר באוכלוסיית העיר, ושמה קץ לתור הזהב שלה. ערים אחרות וצבאות זרים שלטו בה בזה אחר זה במשך כמאתיים שנה. באמצע המאה ה־16 הפכה סיינה לחלק מדוכסות טוסקנה, שבראשה עמדה משפחת מדיצ׳י המהוללת מפירנצה. ב־1860 הצטרפה טוסקנה, וסיינה בתוכה, לממלכת איטליה — הורתה של איטליה המודרנית. עד היום מתנהלים ענייני העיר בהתאם לחלוקה המסורתית לשכונות (״קונטראדות״, contrade), שלכל אחת מהן מועצה, מוזאון קטן, אתרי תפילה וטבילה מרכזיים ומערכת משותפת של הכנות לפאליו ולחגיגות הבאות בעקבותיו. כיום יש בסיינה 17 קונטראדות, לעומת 42 במאה ה־14.

על פי דיצה קמפלר, **מסע אחר: טוסקנה**, גיליון 75 (מאי 2004), עמ' 22-23

שאלות הבנה [איתור מידע – 2, 3א; פרשנות והיסק – 1, 3ב, 4; הערכה וביקורת – 5]

1. "...בסיינה ההיסטוריה דוברת אפילו מהרצפה." (שורה שנייה)
איזו עובדה היסטורית לומדים על סיינה מ"הרצפה"?

2. לפניכם רשימה של חמישה שלבים בתולדות העיר סיינה:
- חלק מממלכת איטליה
- כפר אטרוסקי
- רפובליקה עצמאית
- עיר רומית
- חלק מדוכסות טוסקנה.

רשמו אותם לפי סדר כרונולוגי מן המוקדם למאוחר, והוסיפו ציון זמן לכל שלב.

3. "תור הזהב" (פסקה 1)
א. איזה מן השלבים שבשאלה 2 לעיל נחשב לתור הזהב של סיינה?
ב. רשמו צירופים ומשפטים מהמשך הטקסט המצדיקים את השימוש בכינוי 'תור הזהב' לציון התקופה. העתיקו שני משפטים או צירופים וציינו מראה מקום.

4. קוראים התרשמו שלכותבת יחס חיובי מאוד לעיר סיינה. הביאו שתי הוכחות לכך ממקומות שונים בטקסט.

5. עורך המכין מדריך תיירים לחבל טוסקנה באיטליה שקל לכלול את הטקסט במדריך.
חוו את דעתכם: האם הטקסט מתאים למדריך תיירים? מה חסר בו ומה יתר בו?

הבעה

6. סכמו את הטקסט בהיקף של כחצי עמוד כך שהסיכום יוכל להתאים לערך "העיר סיינה" בלקסיקון "ערים באירופה". לשון הסיכום תהיה עניינית ואובייקטיבית.

7. תארו עיר או יישוב בארץ במתכונת דומה לתיאור העיר בטקסט "כמו מניפה":
בתוך היישוב – בחרו אתר מרכזי בעל ערך היסטורי, תארו אותו ודרכו ספרו את ההיסטוריה של המקום.

חוק היובש

לפניכם קטע מכתבה שהתפרסמה בעיתון.

חוק היובש

איטום הבית מפני רטיבות מסייע גם לשמירת הטמפרטורה, ויכול לחסוך בהוצאות על חימום בימים הקרים

מאת דפנה לוצקי

בכל מה שקשור להכנת הבית לחורף, כולנו צרצרים עצלים. כתמי העובש שעל הקירות נדחים אל אחורי התודעה, וצפים בשנית רק עם הופעת הגשם הראשון: גם אם ב־70% ממשקי הבית בישראל ישנן בעיות לחות ורטיבות בחורף, כפי שמלמד סקר שערכה חברה למוצרי תחזוקת הבית, רק ב־10% מהם מנצלים את הקיץ להיערכות יסודית ולטיפול בבעיית הרטיבות. בכ־30% ממשקי הבית אמנם נערכים בתקופה שלפני הגשמים, אבל הרוב – כ־60% – מוצאים פתרונות של עזרה ראשונה כאשר הם נתקלים ברטיבות בעונת הגשמים עצמה.

מובן שטיפול במקורות הרטיבות לפני הגשמים יעיל ואפקטיווי הרבה יותר – ובכלל, איטום מסייע גם בשמירה על הטמפרטורה בתוך הבית וחוסך בהוצאות על חימום. בשנים האחרונות הולכת ומתחזקת המגמה של פתרונות עשה זאת בעצמך בכל הקשור לטיפול בבעיות רטיבות ואיטום, ושוק החומרים לטיפול ומניעה נאמד בכ־6.5 מיליון שקלים בשנה.

במכון התקנים ממליצים לרכוש מוצרי איטום רק מיצרנים מוכרים הנותנים אחריות ולדרוש תעודות בדיקה ותווי תקן המצביעים על התאמתם לתקנים הקיימים. כן מומלץ לבדוק אם חומרי האיטום עמידים בתנאי סביבה ובמיוחד בקרינת UV.

עם זאת אין די בבחירת חומר טוב. לפני העבודה יש להקפיד על הכנת התשתית (ניקוי, תיקון וייבוש), ואחריה יש לתחזק את המקום באופן שוטף. בעבודות איטום מורכבות רצוי להיעזר באנשי מקצוע בעלי תעודת "קבלן איטום מוסמך".

הארץ, 27.9.2004

© כל הזכויות שמורות לעיתון "הארץ" בע"מ

שאלות הבנה [איתור מידע – 2, 4; פרשנות והיסק – 1, 3, 5]

1. בחרו באפשרות הנכונה:
שיעור משקי הבית בישראל שאין בהם כלל בעיות רטיבות בחורף הוא –
10% / 30% / 60% / 70%.

2. ציינו שני יתרונות לאיטום דירה מפני רטיבות.

3. הכתבה נשענת על מידע שמקורו משני גופים.
מי הם הגופים והאם יש להם עניין בנושא הנדון? פרטו.

4. כתבו על סמך הטקסט שלוש המלצות לצרכן המתכנן איטום בביתו (נסחו כל המלצה במשפט).

5. הכותבת משתמשת בשני אזכורים: האחד היסטורי – "חוק היובש", והשני ספרותי – "צרצרים עצלים".
א. מה התרומה של האזכור הראשון לרטוריקה של הטקסט?
ב. מה הקשר ומה התרומה של האזכור השני לטיעון שבטקסט?
התבססו על הקטעים שלהלן: הערך "חוק היובש" והמשל "הצרצר והנמלה".

חוק היובש – חוק שנחקק בארצות הברית בשנת 1919 (בתיקון ה־18 לחוקה) ואסר ייצור ומכירה של משקאות אלכוהוליים (שייחסו להם את תופעות הפשע והעוני).

על פי יעקב שביט (עורך), **רב־ערך, לקסיקון סטמצקי**, 2001, עמ' 259

הצרצר והנמלה

עִם בּוֹא הַחֹרֶף גִּלָּה פִּתְאוֹם הַצְּרָצַר שֶׁאֵין לוֹ אֲפִלּוּ גַּרְגֵּר אֶחָד שֶׁל חִטָּה לַיָּמִים הַקָּרִים. אֶת בֵּיתוֹ הוּא לֹא הֵכִין לָקֹר, בְּקִצּוּר, עָלָיו לִמְצֹא מָקוֹם לָגוּר בּוֹ, וּמַהֵר!
"אוֹי לִי!" פָּנָה הַצְּרָצַר אֶל הַנְּמָלָה הַחְרוּצָה, שֶׁאַךְ זֶה גָּמְרָה לְהָכִין אֶת בֵּיתָהּ לַחֹרֶף:
"הִנֵּה יָבוֹאוּ יָמִים קָרִים, וְעִמָּם הַגֶּשֶׁם וְהָרוּחוֹת – וְלִי אֵין בַּיִת, אֵין מָזוֹן! עִזְרִי לִי, חֲבֵרָתִי! אָרְחִי אוֹתִי אֶצְלֵךְ, וְלֹא – אָמוּת!"
הִבִּיטָה בּוֹ הַנְּמָלָה וְשָׁאֲלָה: "מָה עָשִׂיתָ בַּקַּיִץ, צְרָצַר?"
"אֲנִי?" עָנָה הַצְּרָצַר, "שַׁרְתִּי וְנִגַּנְתִּי, הָיָה קַיִץ נֶהֱדָר!"
"אָה," אָמְרָה הַנְּמָלָה, שֶׁעָבְדָה כָּל הַקַּיִץ וְחָסְכָה לַיָּמִים הַקָּרִים. "שַׁרְתָּ כָּל הַקַּיִץ... אָז בַּחֹרֶף – בְּבַקָּשָׁה – תִּרְקֹד!"

על פי **משלי חיות: קרילוב, איסופוס ולה־פונטן**, תרגום ועיבוד עפרה דלמן ואהרן קהת, אלומות 1992

אוצר מילים

6. לפניכם כמה ביטויים מטפוריים שבמרכזם המילה "חוק":
חוק ברזל / חוק בעל שיניים / חוקי הג'ונגל / חוק הלב / החוק היבש.
א. הסבירו כל אחד מן הביטויים.
ב. בחרו ביטוי אחד וכתבו סיפור או תיאור מקרה שהביטוי ישמש לו כותרת.

מדורות ל"ג בעומר

היערכות מיוחדת לקראת מדורות ל"ג בעומר

מדורות ל"ג בעומר הן מקור שמחה לילדים ומבוגרים, אך עלולות לסכן את החוגגים ולזהם את הסביבה. שמירה על כללי בטיחות בסיסיים תבטיח הנאה שלמה והגנה על הסביבה.

מפקד שירות כבאות והצלה באזור חיפה והקריות, טפסר בכיר משה ריבק, הורה על כוננות מוגברת לקראת ערב ל"ג בעומר. הכוחות יתוגברו משמעותית וייערכו כדי להגיב במהירות על כל התלקחות של דלֵקה בעקבות הדלקת מדורות ל"ג בעומר.

ריבק קרא השבוע להורים ולילדים למלא אחר ההנחיות של שירותי הכבאות (ראה מסגרת).

ובתוך כך, גם המשרד לאיכות הסביבה הוציא השבוע הנחיות מיוחדות למדליקי מדורות ל"ג בעומר. מנתונים שהתקבלו בשנים האחרונות במרכז לניטור אוויר של המשרד, עולה כי מדורות ל"ג בעומר גורמות לעלייה חדה ברמות זיהום האוויר. בתהליכי השרֵפה נפלטים לאוויר ריכוזים גבוהים של חלקיקים נשימים, המהווים סכנה לבריאות האדם, ופחמן דו־חמצני, הגורם להתחממות כדור הארץ.

נוסף על כללי הבטיחות הכלליים, אנשי הסביבה הדגישו כי אין לזרוק לתוך המדורה עצים צבועים בצבע או לכה, ואין לשרוף תחליפי עץ מלא כמו מלמין, M.D.F ופורמייקה, מאחר שתהליך ייצורם כולל ערבוב בדבקים שונים הפולטים לאוויר בעת שרפתם חלקיקים המכילים חומרים מסוכנים.

נוסף על כך, אסור להשליך למדורה בקבוקי פלסטיק, פחיות משקה, שקיות ניילון, כוסות, צלחות וסכו"ם חד־פעמי מפלסטיק וכלים מקלקר. שרפת חומרים אלו גורמת לפליטה של חומרים מסרטנים ובנוסף מלווה בריחות רעים.

הנחיות בטיחות

עשה

- מיקום המדורה ייקבע בשטח נקי מקוצים ומעשבים, במרחק ביטחון סביר ממבנים וממתקנים.
- יש לגדר באבנים מסביב למדורה.
- יש למנות בוגר אשר יהיה אחראי על הבערת המדורה וישגיח על הילדים.
- יש להרחיק כל חומר דליק מהמדורה.
- מומלץ לנעול נעליים שלמות, ללבוש מכנסיים ארוכים וחולצה מתאימה להגנה על הגוף מפני גצים וגחלים, וכן מעקיצות זוחלים ושרצים ארסיים.
- הדלקת המדורה תיעשה באמצעות לפיד מתאים על ידי בוגר.
- הוספת עצים וקרשים לליבוי המדורה תיעשה בזהירות מרבית.
- הבערת מדורות בחורשות וביערות מותרת רק במקומות מסומנים.
- יש להחזיק בקרבת המדורה שני דליי מים מלאים למקרה של התפשטות השרפה.

אל תעשה

- אין להתיז דלק על האש הבוערת. פעולה זו מסוכנת מאוד ועלולה לגרום לפגיעה בנפש.
- אסור בתכלית האיסור לזרוק למדורה הבוערת מכלי תרסיס, חזיזים או קליעי נשק העלולים להתפוצץ ולפגוע ביושבים סביב למדורה.
- אין להבעיר מדורה מתחת לקווי חשמל וטלפון, בקרבת עצים ושיחים, או מתקני דלק.

על פי קארין רוזקובסקי והילה גלר, **המקומון חיפה / קריות**, גיליון 40/66, 25.5.2005

שאלות הבנה [איתור מידע - 4; פרשנות והיסק - 1א, 2; הערכה וביקורת - 1ב,ג, 3]

1. א. רוב ההנחיות שבמסגרת מכוונות למניעת התפשטות אש המדורה.
ציינו הנחיה אחת יוצאת דופן – שמטרתה שונה.

ב. רק בשתי הנחיות ("אל תעשה") יש שימוש בביטויים ריגושיים: "מסוכנת מאוד"; "אסור בתכלית האיסור".
האם לדעתכם יש הצדקה לשימוש בביטויים מסוג זה דווקא בשתי ההנחיות הללו? נמקו.

ג. במקצת ההנחיות יש הנמקה ובאחרות אין. האם הייתם ממליצים להוסיף הנמקות להנחיות מסוימות; האם אתם סבורים שיש הנמקות מיותרות? הסבירו את תשובותיכם.

2. א. בחרו בנכון: "המרכז לניטור אוויר" (פסקה 4) נועד –
- למנוע זיהום אוויר;
- לטהר את האוויר המזוהם;
- למדוד את רמת זיהום האוויר;
- להקטין את זיהום האוויר.

ב. השלימו: "חלקיקים **נשימים**" (פסקה 4) הם חלקיקים ש.....

ג. בחרו בנכון: "**ליבוי** המדורה" (הנחיה שביעית) פירושו –
כיבוי האש / הגדלת האש / החלשת האש / שמירה על מוקד האש.

3. "יש להרחיק כל חומר דליק מהמדורה" (הנחיה רביעית).
א. מה לא הגיוני בהנחיה זו?
ב. הציעו ניסוח משופר ומדויק יותר להנחיה זו.

4. א. לפי הכתבה, איזה גוף או ארגון הכין את הנחיות הבטיחות שבמסגרת?
ב. בכתבה מצויות שתי הנחיות נוספות לאלו שבמסגרת.
מה הן ההנחיות, ואיזה גוף עומד מאחוריהן?

הבעה ואוצר מילים

5. כתבו "הנחיות בטיחות" במתכונת של "עשה" ו"אל תעשה" בתחום שתבחרו (כגון בילוי בשפת הים, זהירות בדרכים, טיול שנתי, הפעלת מכשיר חשמלי).

6. בשדה הסמנטי של **מדורה** יש גם **דלֵקה, שרֵפה, בעֵרה**.
אפשרות א: הסבירו את הדומה והשונה בשימוש בארבע המילים בעזרת דוגמאות־שימוש (של המילה בהקשר) ובעזרת מילונים.
אפשרות ב: בחרו שורש אחד מן השורשים דל"ק, שר"ף, בע"ר. ערכו רשימה של שמות ופעלים וכן של צירופים (שאחד מרכיביהם גזור מן השורש שבחרתם), ועמדו על תחומי המשמעות של השורש, על הרחבת המשמעות, על שימושים מושאלים (מטפוריים).
מומלץ לעשות את העבודה בקבוצות, ואף להשוות בין השורשים ותחולת המשמעות שלהם.

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

המשותף לטקסטים הקצרים בחטיבה זו הוא שכל אחד מהם מתייחס לטקסט אחר רחב היקף – מילולי או חזותי – שחיבורו קדם מבחינת סדר הזמנים: ספר, מגזין, סרט. הטקסטים הארוכים עשויים להגיע לקהל גם בלא הטקסטים המלווים הקצרים. אך לטקסטים המלווים – כיתוב גב לספר, פתח דבר במגזין, ביקורת קצרה על סרט – אין קיום עצמאי.

תפקידו של הטקסט הקצר לשמש מעין מתווך בין היצירה ובין הקהל הרחב, ולהוביל אותו אליה. בטקסט הקצר ימצא הקורא מידע על היצירה, על תכניה ועל יוצרה (או יוצריה), וכן דברי פרשנות והערכה. מבין השיטין – ולעתים בגלוי – עולה שבחה של היצירה. רטוריקה זו נועדה לעודד ולהמריץ את הנמענים לקרוא את היצירה או לצפות בה.

מבחינת המוען – היצירה השלמה הארוכה קודמת, אך מבחינת הנמען – הטקסט המתווך הקצר נקרא בדרך כלל לפני המפגש עם היצירה הארוכה.

אם נכנה באופן מטפורי את היצירה הארוכה "טרקלין", הרי הטקסט הקצר הנכתב עליה או בעקבותיה הוא מבחינת "פרוזדור". המונח "כניסה" עשוי להגדיר את תפקודו של טקסט מסוג זה – הוא מכיל הבהרות ומצהיר על כוונות ויוצר ציפיות אצל הקורא, ובכך מושך ומקרב אותו אל היצירה.

המשימות הכלולות בחטיבה זו:

41.	אליס בארץ המראה – כיתוב גב	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת
42.	כשהנערים שרים – סקירת סרט	הערכה וביקורת
43.	"מטיילים" מוסיקה – פתח דבר	שלושת הממדים

כיתוב גב

אדם עומד בחנות ספרים או בספרייה הציבורית, לוקח לידיו ספר חדש, בלתי מוכר, ומתבונן בו: בעטיפה, בשם הספר, בשם המחבר. לעתים הוא אף מדפדף בספר. בשלב כלשהו הוא הופך את הספר ומעיין בטקסט שבגב העטיפה; בו הוא מצפה למצוא מענה להתלבטותו.

ואולם הטקסט המופיע בכיתוב הגב אינו תקציר או סיכום, ואין כאן התחייבות לאובייקטיביות. כיתוב הגב מבליט את המרתק, החדשני והחשוב בספר – כדי שיירכש וייקרא – תוך כדי הבאת מידע, תיאורים ופרשנות. היסוד היציב המאפיין את הטקסט הוא הפונקצייה הפרסומית שלו. הפורמט שלו גמיש ומתגוון ואינו חייב להיות לכיד וממוקד בעניין אחד: הטקסט עשוי לעטות כסות סיפורית, לתפקד כמו מסת ביקורת, להידמות לרשימת פריטים או להתחזות למעין שאלון. הסגנון עשוי להיות רשמי – בגוף שלישי, או לחלופין בלתי רשמי – פניות בגוף שני לנמען, הממריצות (במישרין או בעקיפין) לקריאת הספר.

פתח דבר

"פתח דבר" מופיע בראש גיליון של כתב עת, בפתח אסופת מאמרים או בתחילת ספר שמחברים אחדים השתתפו בכתיבתו. העורך הוא שכותב ברוב המקרים את פתח הדבר וסוקר בו את תכניו של הפרסום. מבחינת סוגו הטקסט תלוי באופי הפרסום ובמטרת הכותב; אפשר למקמו על קו הרצף מן הטקסט המידעי ועד השכנועי. פתח דבר של מגזין או של כתב עת פופולרי יישא מן הסתם אופי של טקסט מדריך, בעל סממני פרסומת, ויובלטו בו החדשני, המרתק, המיוחד והרלוונטי שבגיליון. כאשר הגיליון דן בנושא מסוים הכותב עשוי לנמק את בחירת הנושא. בפתח דבר של ספר הכותב יכול להסביר את נסיבות כתיבת הספר, ואילו בפתח דבר של אסופה או קובץ הוא עשוי להבליט את המשותף למאמרים. לעתים יכיל פתח הדבר הצטדקויות, הסתייגויות, תודות.

מבחינת הסגנון אפשר לצפות לשימוש בסופרלטיבים, לתארים בעלי עומס ריגושי חיובי מבחינה סמנטית וללשון פיגורטיבית. לעתים פתח הדבר מנוסח כמכתב אישי אל הקורא. פורמט זה מכתיב פניות ישירות לנמען בגוף שני ("במאמר תמצאו..."), ונוסחת סיום המביעה תקווה ואיחולים להנאה בקריאה. חתימת השם במגזין באה לעתים לאחר הצהרת קרבה בנעימה אישית ("שלכם" / "חורף בריא" / "שנה טובה").

סקירת סרט

סקירות של סרטי השבוע (אין מדובר במאמר מעמיק של מבקר קולנוע מקצועי) המתפרסמות בעיתונים המקומיים, בעלוני הסינמטקים ובאתרים באינטרנט, מציגות בתמציתיות את עלילת הסרט (בלי לגלות את "הסוף"), את הדמויות הראשיות ולעתים אף את הרעיון או המסר. בסקירה מובאים פרטי מידע על הסרט (השנה, הבמאי, השחקנים, השפה ועוד). לעתים הסוקר מביע בקצרה את דעתו על טיב הסרט, ולעתים חוות הדעת מסומנת ב"כוכבים".

פעילות מקדימה (כיתוב גב)

הביאו לשיעור ארבעה־חמישה טקסטים המופיעים על גב העטיפה של ספרים מסוגים שונים: רומנים, ספרי הדרכה, ספרי עיון ומדע.

א. מה לומדים מכיתוב הגב על תוכן הספר ועל המחבר?

ב. באילו טענות ונימוקים הכותב מבקש לשכנע את הנמען לקנות את הספר?

ג. זַהו אמצעים רטוריים של שכנוע בכיתוב הגב: מילים וצירופים בעלי קונוטציה חיובית, פניות ישירות לנמען המופיעות בטקסט ועוד.

ד. אתרו בטקסט שימוש באמצעים גרפיים שונים: טיפוגרפיה, עימוד לא שגרתי, אלמנטים קישוטיים. פרטו אותם והסבירו את תפקידם בסוג טקסט זה.

ה. האם כיתוב הגב שקראתם משכנע אתכם לקנות את הספר ולקראו? נמקו.

משימה 41

אליס בארץ המראה – כיתוב גב

לפניכם שני כיתובי גב – שנדפסו על העטיפה האחורית של ספר מאת לואיס קרול, שיצא לאור בישראל בשני תרגומים, האחד בשנת 1972 והאחר בשנת 1999.

קטע 1

ספרי מופת לילדים ולנוער

עליזה בארץ המראה

מאת לואיס קרול

"עליזה בארץ המראה" הוא סיפור המשך הרפתקאותיה של עליזה בארץ הפלאות. לואיס קרול, המחבר, מוביל את גיבורת ספרו הצעירה במסע דמיוני נוסף, רב תמורות ומאורעות. שני הספרים, יצירות מופת של הספרות העולמית, נכתבו במטרה אחת – לגרום הנאה. ומטרה זו הושגה במלואה בעזרתה של ילדה סקרנית ואמיצה הפוסעת בקלילות במחוזות מופלאים ופוגשת ביצורים המוזרים ביותר.

הסופרת האנגלייה וירג'יניה וולף כתבה: "שתי ה'עליזות' אינן רק ספרים לילדים, הם הספרים היחידים המחזירים לקוראיהם את הילדות. בין שהקורא הוא נשיא ארצות הברית או מלכת אנגליה, זקן או צעיר – אין הבדל בן איזה גיל אתה או מידת החשיבות או אי־החשיבות שלך, אתה חוזר אל מחוז הילדות... להיות עליזה בארץ המראה משמעו לראות את העולם במהופך. סופרים רבים ניסו לעשות זאת, אך איש מהם לא הצליח להראותו כפי שילד רואה אותו. לואיס קרול הוא היחיד המביא אותנו, את כולנו, לצחוק בלי גבול, בחוסר מעצורים מוחלט."

מהדורה זו המלווה בציוריו המקוריים של ג'ון טיניאל, היא המהדורה השלמה היחידה בעברית.

תרגום אהרן אמיר

הוצאת מחברות לספרות בשיתוף הוצאת א. לוין־אפשטין 1972

קטע 2

לואיס קֶרול / מבעד למראָה ומה אֶליס מצאה שם

מאנגלית: רִנה ליטוין

עם הערות מאת מרטין גרדנר

'מבעד למראָה' – ספר ההמשך ל'הרפתקאות אֶליס בארץ הפלאות' – נחשב גולת הכותרת של יצירתו של לואיס קֶרול. זה הספר המצוטט ביותר אחרי התנ"ך ושקספיר, והוא מודרני להפתיע בתובנות שלו בתחומים רבים של החשיבה האנושית, מפיסיקה ובלשנות ועד תקשורת ופילוסופיה.

אך בראש וראשונה זוהי עלילה מיוחדת, שבה אֶליס – מבוגרת מעט מזו של 'ארץ הפלאות' – מסיירת בארץ שמבעד למראָה, שכללי הזמן והמרחק שונים בה מבעולמנו, ושם היא פוגשת יצורים שחלקם יצירי־אגדות מוכרים משירי חדר הילדים האנגלי, וחלקם פרי דמיונו המדהים של המחבר.

זהו גם מעֵין סיפור חֲנִיכָה, הערוך כמשחק שחמט, שבו אֶליס עוברת ממשבצת למשבצת, עד להכתרתה בסוף ל"מלכָּה" – אשה.

בטקסט המלא משובצים שירי האִיגָיון (נוֹנסֶנס) הנודעים של קֶרול, והוא מלווה בהערות של גרדנר ושל רנה ליטוין, המתרגמת. לספר נספחים פרק שקֶרול גנז בזמנו ונחשב אבוד, אך נתגלה לאחר שנים במכירה פומבית, וכן מסה פרשנית של המתרגמת.

הספריה החדשה

הוצאת הקיבוץ המאוחד / ספרי סימן קריאה

המועצה הציבורית לתרבות ואמנות, המפעל לתרגום ספרי מופת, 1999

שאלות הבנה [פרשנות והיסק – 1א, 2א, 3, 4, 5; הערכה וביקורת – 1ב, 2ב, 6]

1. כיתוב גב עשוי להכיל את הרכיבים האלה: מידע על תוכן הספר; מידע על המחבר; דברי הערכה.
   א. איזה רכיב מן הרכיבים האלה בולט בקטע 1? הביאו לו שלוש מובאות מן הקטע.
   ב. האם לדעתכם גם בקטע 2 יש רכיב אחד בולט? הסבירו ונמקו את דבריכם.

2. בכיתובי הגב הללו נכתב מעט על הדמות ועל העלילה.
   א. מה בכל זאת נודע לנו עליהן מן הקטעים?
   ב. מה, לדעתכם, יכולה להיות הסיבה שנכתב עליהן דווקא בספר זה כה מעט?

3. בסדנה לאמנות נתבקשתם להכין עטיפה לספר ולכלול בה משפט אחד שימשוך קוראים לסֵפר.
   בחרו מתוך הקטעים משפט אחד המתאים לדעתכם למטרה זו. נמקו את בחירתכם.

4. האם הספר מיועד לילדים או למבוגרים או גם לילדים וגם למבוגרים?
   השיבו תשובה מנומקת על סמך כל אחד מכיתובי הגב.

5. לאֵילו מן החברים שלהלן הייתם ממליצים על הספר – על סמך כיתובי הגב?
   בחרו באפשרות אחת הנראית לכם המתאימה ביותר ונמקו את בחירתכם.
   - למעוניינים בספר משעשע וקליל;
   - ללהוטים אחר ספרי הרפתקאות ומתח;
   - לאוהבים להתעמק ברעיונות;
   - למחפשים ספר שנון ומתוחכם.

6. כל אחד מכיתובי הגב מפליג בשבחים על הספר ועל מחברו.
   איזה מהם משכנע אתכם יותר לקנות את הספר? נמקו את תשובתכם.

הבעה

7. בחרו ספר שקראתם ומצא חן בעיניכם, וכתבו לו כיתוב גב משלכם שיכיל רמזי מידע על תוכן הספר (עלילה ודמויות), מידע על המחבר ודברי הערכה על הספר.

8. במרכז הקהילתי ייערך מפגש עם סופר או סופרת על יצירתם; המפגש מיועד לבני נוער ופתוח גם לציבור הרחב.
   כתבו את ההזמנה לערב זה. בהזמנה יהיו פרטי מידע על המפגש (כולל הנושא ופרטים על היוצר). נסחו את ההזמנה בדרך שתעודד להגיע למפגש.

9. "המראֶה הטובה ביותר היא עינו של החבר." (פתגם צרפתי)
   כתבו חיבור בהיקף של עמוד שהמשפט הפותח שלו הוא פתגם זה. בחיבור תוכלו להדגים את התופעה, לנתח אותה או להסתייג ממנה.

משימה 42

כשהנערים שרים – סקירת סרט

לפניכם שלושה קטעים העוסקים בסרט אחד: (1) סקירה שהתפרסמה בחוברת חודשית של הסינמטק (הכוללת מידע וסקירות על הסרטים הצפויים); (2) סקירה מתוך אתר במרשתת (אינטרנט); (3) תגובות של צופים שהתפרסמו באותו אתר.

קטע 1

יום א' 13.2
לבקשת הקהל
21:30

כשהנערים שרים (צרפת 2004)
LES CHORISTES
בימוי: כריסטוף בארטייה
dir.:CHRISTOPHE BARRATIER
משחק: ז'ראר ז'ונו, פרנסואה ברלן

צרפת, סוף שנות הארבעים. עקבות המלחמה עדיין ניכרים על החברה הצרפתית. למוסד המאכלס מתבגרים בעייתיים, מגיע מורה הססן, ההיפוך הגמור של מנהל המוסד הקשוח. בתחילה, יחסיו של המורה החדש עם צאן מרעיתו אינם עולים יפה, אך כאשר הוא מקים מקהלה, הוא נותן לבחורים הצעירים מקום לבטא את קולם, ובהדרגה מתחממים יחסיהם. עתה עליהם לשתף פעולה מול עריצותו של מנהל המוסד... מן החומרים הפשוטים האלה בנה כריסטוף בארטייה יצירה שמצליחה לגעת ללב בישירות מפתיעה, בלי להזדקק למניפולציות מיותרות. הישג זה נובע מן התסריט הצנוע, מן המשחק המצוין של אנסמבל [הרכב] שחקנים צעיר בעיקרו, ובעיקר מהעובדה שהמאבק בסרט, בין דיכוי לחופש, זוכה לפרשנות קולנועית שאינה יכולה שלא לזכות באהדת הצופה. (95 דקות, צרפתית, תרגום לעברית).

סינמטק, חיפה, פברואר 2005, עמ' 15

קטע 2

כשהנערים שרים **Les Choristes**
זר
95 דקות, צרפתית, 2004
במאי: כריסטוף בארטייה

שחקנים:
ג'ראר ג'וגנוט, פרנסואה ברלאן, ז'אן בפטיסט מונייה, ז'אק פרין, קאד מראד, מארי בונל

תקציר:
הבמאי כריסטוף בארטייה שהתמחה בעיקר בסרטי טבע כגון מיקרוקוסמוס, ציפורים נודדות והימלאיה, מביים סרט שהוא סוג של סרט טבע מאחר שההתרחשות שלו היא בבית גידול אנושי. העלילה מתרחשת בפנימייה צרפתית יוקרתית לבנים המנוהלת בקפדנות יתר על ידי מנהל קשוח השולט בבנים הסוררים ביד רמה. כאשר מגיע מורה חדש, תמים ואנושי הוא מצליח לשנות את הרגלי הלמידה ואת גישת התלמידים לחיים באמצעות מקהלת בנים שהוא מקים. באופן מאוד מפתיע המוזיקה משפיעה עליהם בצורה חיובית. הסרט היה לאחד הלהיטים הגדולים ביותר בקולנוע הצרפתי בשנה האחרונה. ארתור כהן המפיק האגדי וזוכה פרסי האוסקר כבר גיהץ את הטוקסידו.

מתוך האתר: seret.msn.co.il

קטע 3

ביקורות / תגובות / הערות הגולשים:

שם מבקר: רוית כ', גיל: 24
תאריך: 06/02/2005 17:18:37
ציון: 10 (מתוך 10)
לדעתי זהו הסרט בהה הידיעה. מקסים! מרגש עד דמעות! חובה לראות! סרט שובה את הלב בפשטותו. סרט בעל מסרים שכל אחד חייב לראות וללמוד מהם. ממזמן לא קרה לי שאני יושבת בסרט עם תחושה שברצוני להחזיק ביד שלט ולעצור את התמונה לרגע, להחזיר אחורנית כדי שאוכל לספוג את האווירה, המסרים. רוצו בהמוניכם לראות!

שם מבקר: עינת ו', גיל: 44
תאריך: 17/01/2005 20:42:25
ציון: 10 (מתוך 10)
הסרט הכי יפה שראיתי בשנים האחרונות. כל כך יפה מרגש ונוגע. סוף סוף הציל את כבודם של הסרטים הצרפתיים שהיכזיבו לאחרונה והחזיר עטרה ליושנה. לא להחמיץ בשום אופן!!! כדאי לראות בקולנוע.

שם מבקר: טל א', גיל: 31
תאריך: 12/01/2005 16:51:24
ציון: 10 (מתוך 10)
מקסים! אין מילים! למי שאוהב שירה - חובה. צרפתית יפה, מצולם יפה... בהחלט עובר מסך!! עוד סרט טוב של ארתור מפיק סרטים זרים/דקומנטארים מצויין!!! 10 ימים בספטמבר (על ספורטאי מינכן), תחנת רכבת ברזיל, שחור לבן...

מתוך האתר: seret.msn.co.il

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - 1ב; הערכה וביקורת - שאר השאלות]

1. שם הסרט בעברית הוא התחלה של משפט: "כשהנערים שרים...".
   א. מדוע לדעתכם נבחר לסרט שם שהוא משפט לא גמור?
   ב. הציעו השלמה לשם הסרט כך שיתאים למה שמסופר בקטעים על עלילת הסרט.
2. ראיתם את הסרט ואתם רוצים לתלות על לוח המודעות בבית הספר את אחד משני הקטעים – קטע 1 או קטע 2 – כדי שגם אחרים ידעו על הסרט ואולי יחליטו לצפות בו. איזה משני הקטעים מתאים יותר למטרתכם? נמקו את בחירתכם.
3. דוד אמר: "רואים שהתגובות של הגולשים כתובות בידי כותבים לא מיומנים". האם אתם מסכימים עם קביעה זו? נמקו את דבריכם.
4. אתם מתלבטים אם לצפות בסרט "כשהנערים שרים". איזה מסוגי הקטעים – סקירה (קטע 1 ו-2) או תגובות הצופים (קטע 3) – משכנע אתכם יותר שכדאי לצפות בסרט? נמקו.

הבעה

5. כתבו ביקורת על סרט שצפיתם בו לאחרונה. הביקורת תכלול מידע על תוכן הסרט, התרשמותכם ממנו והמלצה אם לצפות בו או לאו.
6. "מקומה של המוזיקה בחיי". כתבו חיבור קצר בנושא זה.

משימה 43

"מטיילים" מוסיקה – פתח דבר

קוראים יקרים

"במגדל בבל זה של עולמנו המוסיקה היא השפה הבין־לאומית היחידה המובנת לכול ומסוגלת להמס מחלוקות, לגשר בין יריבים, לקרב בין שתי גדות נהר, חופי אוקיינוסים, פסגות הרים ועמקים". כך כותב דובי לנץ בכתבת הפתיחה של גיליון זה המוקדש כולו למוסיקה: מוסיקה במערב ומוסיקה במזרח, מוסיקה בטבע ומוסיקה אלקטרונית, מוסיקה בארץ ובעולם כולו.

על מוסיקה אי אפשר רק לדבר ואי אפשר רק לקרוא. מוסיקה צריך גם לשמוע, ולכן הפיק "מסע אחר" במיוחד עבור גיליון זה את התקליטור המצורף "חלונות אל העולם" כחלק מחוויה כוללת של מילים, תמונות וצלילים המשלימים אלה את אלה. לכל כתבה בגיליון מוקדשת רצועה מקבילה בתקליטור הממחישה למה התכוונו המחברים במילים כמו "דִנדון של אורגן פעמונים" בכתבתו של דניאל שמיל על הקַריון בבלגייה, "רצף הצלילים ברגאה" בכתבתה של אסנת אל־כביר על המוסיקה ההודית הקלאסית, או "הזרימה המופלאה" שעליה מדבר אהוד בנאי בכתבתו על המוסיקאים הגליליים סאלם דרוויש וג'ורג' סמעאן. [...]

"אם אתה רוצה להכיר עם, תשמע את המוסיקה שלו", אומר ג'ורג' סמעאן לאהוד בנאי בכתבה "מוסיקה שנובעת כמו מעיין". "השטח הגאוגרפי משפיע על האמן ועל המוסיקה שהוא מנגן, ואני אוהב לחצות גבולות ולעשות מסעות בעולם דרך הקשבה למוסיקה". באמצעות הגיליון והתקליטור אנו מציעים לכם לצאת למסעות חדשים ולחצות גבולות בין סוגים שונים של נופים, תרבויות, דתות, טכנולוגיות ותופעות טבע, שבקרבם נוצרו סגנונות, מקצבים וזרמים שונים של מוסיקה.

כל הכתבות שבגיליון מנסות לעמוד על קשרים שבין מקומות שונים בעולם לסוגי המוסיקה שנוצרו בהם. איך מבטאת מוסיקת הרגאיי את ההיסטוריה של ג'מייקה? איך סייע שימור המוסיקה העממית האירית להתנגדות לשלטון הבריטי באי? מה הקשר בין מוסיקה אלקטרונית לטלפון הסלולרי ולמחשב? ובמילים אחרות: מהו סוד כוחה של המוסיקה?

לפי מיתוס סיני קדום, המוסיקה מכוֻונת לצליל של השמים והארץ, ולפיכך היא מבטאת את כל התדרים של השמים והארץ ומה שביניהם. לפי אגדה אחרת, קידשו כוהני מצרים הפרעונית שבעה קולות יסוד, כנגד שבעת כוכבי הלכת ושבעת צבעי הקשת בענן. היו שטענו כי הקולות הללו אומצו מאוחר יותר על ידי הנוצרים הראשונים והוכנסו לתוך המנונים טקסיים של הכנסיות. פילוסופים דיברו על "מוסיקת הספֵרות" ועל "התכוונות למוסיקה של מעגלי הבריאה"; היו אסטרונומים שהאמינו כי יש קשר בין המרווחים שבין כוכבי הלכת למרווחי הטונים שבאוקטבה, ולכן חשבו שמוסיקה יכולה לבטא את סדרי העולם בצורתם הטהורה ביותר. גם במאה ה־20 קמו מלחינים, כמו אלכסנדר סקריאבין וצזאר פראנק, שראו עצמם כפרשנים של עולמות אחרים, מעין גשר מוסיקלי בין מלאכים לבני אדם.

המשאלה שלנו צנועה הרבה יותר: לבנות גשר בין בני אדם לבני אדם. "כשאתה רוצה לקרוא לבני אדם, קרא להם במוסיקה. מוסיקה היא שמו השני של כל אדם. אם היא נכתבת מהלב, היא מגיעה לכל בעל לב", אומר סאליף קייטה, אחד מזמרי הנשמה הגדולים ביותר החיים באפריקה היום, ואחד מגיבורי כתבתם של דובי לנץ ויעקב רוזנבלט "ערש האדם, מקצב הלב". וזה בדיוק מה שרצינו לעשות בגיליון הזה: לקרוא לבני אדם להקשיב זה לזה ולעולם כולו, באמצעות צלילים, תמונות ומילים.

קריאה והאזנה נעימה

זהרה רון

מסע אחר: "מטיילים" מוסיקה, גיליון 90 (מרץ 1999)

שאלות הבנה [איתור מידע – 1, 2א; פרשנות והיסק – 3, 4, 5א; הערכה וביקורת – 2ב, 5ב]

1. בטקסט יש פרטי מידע על תוכן העניינים של הגיליון: שמות הכותבים, שמות הכתבות ונושאיהן.
כתבו את מרב פרטי המידע שאפשר לדלות מתוך הטקסט.
תוכלו להיעזר בדגם הטבלה הזה:

הכותב	שם הכתבה	הנושא

2. בטקסט יש שימוש רב במובאות.
   א. מניין לקוחות כל המובאות?
   ב. מה תרומתן לטקסט?

3. אפשר להבחין ב"פתח דבר" זה במאפיינים אחדים של טקסט פרסומי.
ציינו שני מאפיינים. הדגימו כל מאפיין במובאה מהטקסט.

4. בטקסט נקשרים רעיונות חברתיים לתחום המוסיקה.
הביאו דוגמה אחת לרעיון חברתי מתוך הטקסט, והסבירו אותו.

5. "המשאלה שלנו צנועה הרבה יותר: לבנות גשר בין בני אדם לבני אדם" (הפסקה האחרונה).
   א. צנועה הרבה יותר – ביחס לְמה?
   ב. האם משאלה זו אכן צנועה היא, לדעתכם? נמקו.

הבעה ואוצר מילים

6. כתבו "פתח דבר" לספר המחזור של כיתה המסיימת את חטיבת הביניים.

7. צעירים וצעירות רבים בוחרים אחרי שירותם הצבאי לצאת לטיול למקומות רחוקים בעולם.
מה מניע אותם לצאת למסע? מה הם מחפשים שם לדעתכם?
כתבו חיבור ובו תארו את התופעה, הסבירו אותה מנקודת הראות שלכם, וחוו עליה את דעתכם.

8. "באמצעות הגיליון והתקליטור אנו מציעים לכם לצאת למסעות חדשים ולחצות גבולות..."
לפניכם ניבים וביטויים שיש בהם המילה "גבול".
חוצה גבולות / בלי גבול / ביקורת גבולות / הבריח את הגבול / הסגת גבול / הציב גבול / השמים הם הגבול / משמר הגבול / עובר כל גבול / על גבול ה־ / תחנת גבול / יש גבול.
שבצו כל אחד מהם במשפט, וציינו אם המילה 'גבול' בביטוי (המשובץ במשפט שכתבתם) היא בעלת משמעות קונקרטית או מטפורית.

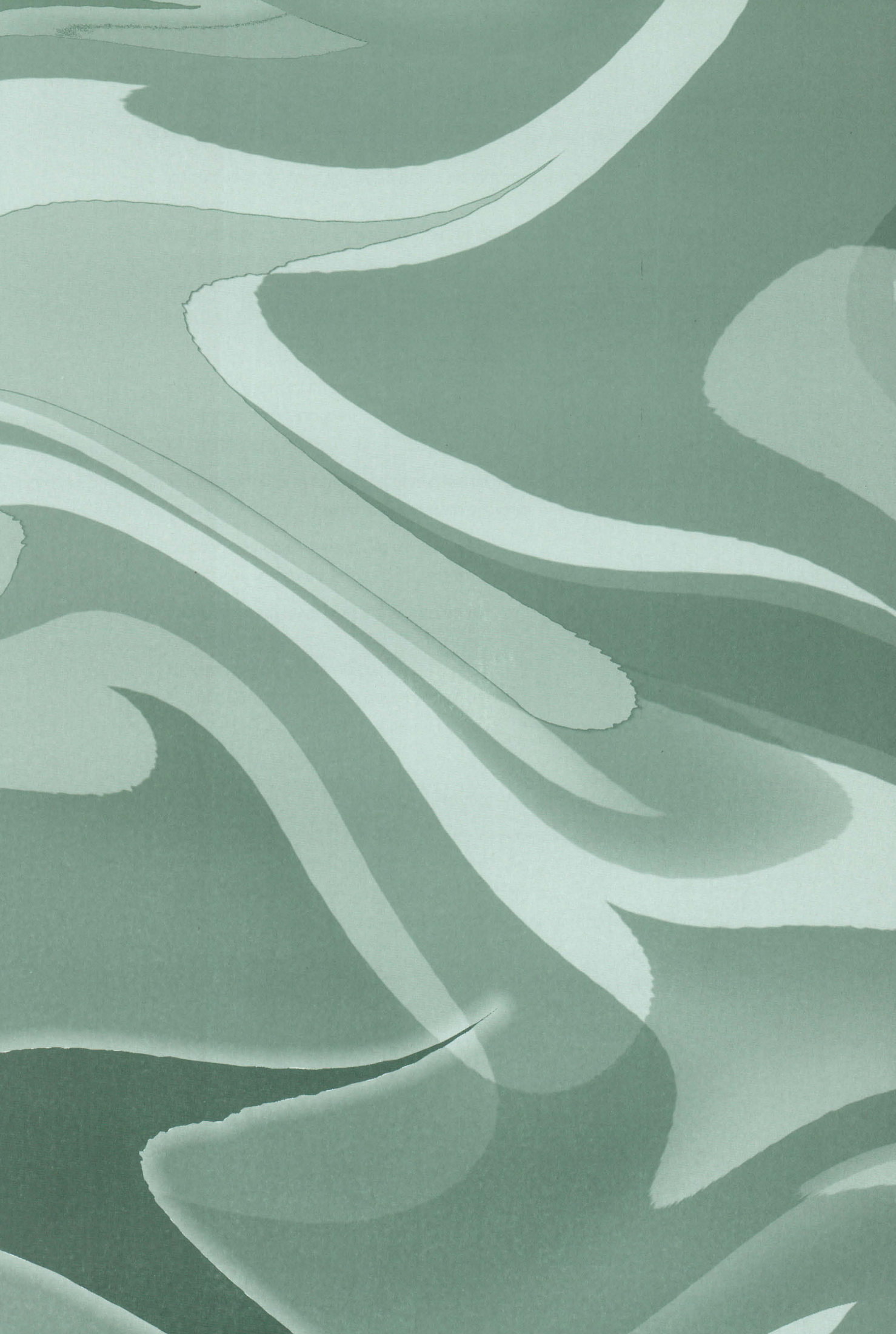

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

על מקבצי טקסטים

בחטיבה זו כונסו משימות שבמרכזן עומדים כמה טקסטים, אשר עוסקים בנושא אחד (זהה או דומה).

ריכוז מידע בנושא אחד ממקורות שונים הוא כלי במחקר המדעי וההגותי. באמצעותו אפשר להשוות בין גישות, לראות מה קיים בתחום ומה חסר, ולגלות מגוון הקשרים, ריבוי קולות ונקודות מבט.

במקבצים הכלולים בחטיבה זו והפזורים בחטיבות האחרות שבספר יש שהטקסטים כולם מסוג אחד, למשל טקסטי מידע או טיעון, ויש שהטקסטים הם מסוגים שונים, למשל מידע ביוגרפי בצד טקסט הערכה וביקורת וטקסט אישי־וידוּיִ. יש מקבצים שהטקסטים בהם בעלי תבנית זהה, כגון מכתבים למערכת או תרשימים. בדרך כלל כל אחד מן הטקסטים נכתב בידי אדם אחר. לעתים אפשר להבחין גם בקהל יעד שונה וב"במה" שונה.

מהי המטרה בהבאת טקסטים של מוענים שונים במקבץ נושאי אחד?

קריאה של טקסטים שונים בעלי מכנה משותף כלשהו מעניינת ומעשירה, מחדדת אפיונים והבחנות ומעוררת למחשבה ביקורתית. טקסטים שונים באותו נושא מזמינים להשוואה. אפשר לבדוק מה המידע שהובא בכל אחד מן הטקסטים שבמקבץ או לחלופין מה ההצעות העולות מכל אחד מהם בנושא הנדון. כבכל השוואה יש לבחון את השווה ואת השונה בין הטקסטים (אפשר אף לבנות טבלת השוואה).

בחיי היום יום המידע מגיע אלינו ממקורות שונים ובערוצים שונים. אינו דומה דיווח על אירוע פוליטי בעיתון מסוים לדיווח עליו בעיתון אחר או במדינה אחרת. לעתים העיתונאי המדווח על האירוע או כותב הערך בלקסיקון או באנציקלופדיה "מטפטף" למידע מעט מהשקפת עולמו או ממזגו. ואם כך הדבר בטקסט מידעי, קל וחומר בטקסט טיעוני. על הקורא לתמרן בין המקורות השונים, ולהעריך את מהימנותם. בסיטואציות לימוד מורכבות, כמו הכנת עבודה, על הלומד לרכז בעצמו מידע ממקורות שונים, לעבדו על פי עיקרון מארגן מתאים, לדלות את הרלוונטי בשבילו, למזג מידע, ולהציג בתמציתיות ובביקורתיות פסיפס של עובדות, מחקרים ונקודות מבט.

המשימות הכלולות בחטיבה זו:

44. זיהום אוויר: CO וגזים אחרים — פרשנות והיסק
45. לוח השנה העברי — פרשנות והיסק
46. פאבלו פיקאסו — פרשנות והיסק; הערכה וביקורת

נוסף על משימות אלו, יש עוד מקבצים בספר זה שהובאו בחטיבות אחרות:

משימה 4: אקמול

משימה 5: תעודת זהות ודרכון

משימה 10: שמות החודשים

משימה 11: הקשת (שאלה 10)

משימה 16: שני מכתבים בנושא אחד

משימה 19: שרשרת מזון, מארג מזון, פירמידת מזון

משימה 22: מערכת בתי המשפט בישראל

משימה 25: עישון פסיבי פוגע בחתולים

משימה 39: חוק היובש (שאלה 5).

פעילות מקדימה

הביאו לשיעור שניים־שלושה טקסטים (מילוליים וחזותיים) בנושא אחד.

א. הכינו תעודת זהות לכל טקסט: תחום החיים, הנושא, המוען, ה"במה", הערוץ, התבנית (הפורמט), תאריך הפרסום.

ב. מהי מטרתו העיקרית של הטקסט ומהו סוגו? האם עיקרו מידע או עמדה או הבעת רגשות?

ג. מה הן נקודות המגע בין הטקסטים? האם עניינם באותו הנושא בדיוק או בנושאים קרובים זה לזה? במידת הצורך, הגדירו את תת־הנושא של כל טקסט.

ד. האם הטקסטים מביאים נתונים זהים או עולות סתירות ביניהם?

ה. ציינו עניינים המופיעים בטקסט אחד ומתבהרים / מעובים / נעדרים בטקסטים האחרים.

ו. האם יש אפשרות לערוך השוואה בין הטקסטים שהבאתם? אם כן, קבעו אמות מידה להשוואה.

ז. איזה מן הטקסטים במקבץ מועדף עליכם לפי הקריטריונים האלה: אמינות, בהירות, עניין, חידוש. נמקו את העדפתכם.

ח. בחרו היבט (או תת־נושא) אחד שיש לו ביטוי בשני טקסטים, וסכמו אותו בקצרה בלשונכם.

זיהום אוויר – CO וגזים אחרים

לפניכם ארבעה קטעים ובהם מידע על מזהמי אוויר ועל זיהום אוויר.

קטע 1

פחמן חד־חמצני (CO)

זהו גז רעיל, חסר צבע וריח, הנוצר משרפה בלתי שלמה של הפחמן אשר בדלק ונפלט לאטמוספרה. מעריכים כי יותר משלושה רבעים מכלל פליטות הפחמן החד־חמצני לאטמוספרה מקורם במנועי שרפה פנימית בעיקר אלה המותקנים בכלי רכב לסוגיו.

איכות האוויר, ת"ל והמרכז הישראלי להוראת המדעים באוניברסיטה העברית, 1994, עמ' 44

קטע 2

מקורות הפחמן החד־חמצני

הפחמן החד־חמצני הוא אחד מהגזים המצויים באטמוספרה. כמויות נמוכות של פחמן חד־חמצני נפלטות בטבע באופן טבעי ע"י צמחים וכן כתוצאה מחמצון טבעי של מתאן (CH_4).
אך התרומה העיקרית לפליטת CO לאוויר באה מן הפעילות האנושית.
פעילות זו של האדם כוללת: שרֵפת עצים להסקה, שרפת דלק לתחבורה, תהליכים תעשייתיים, שרפת אשפה ועוד.
האיור שלפניכם מציג את המקורות השונים לפליטת פחמן חד־חמצני:

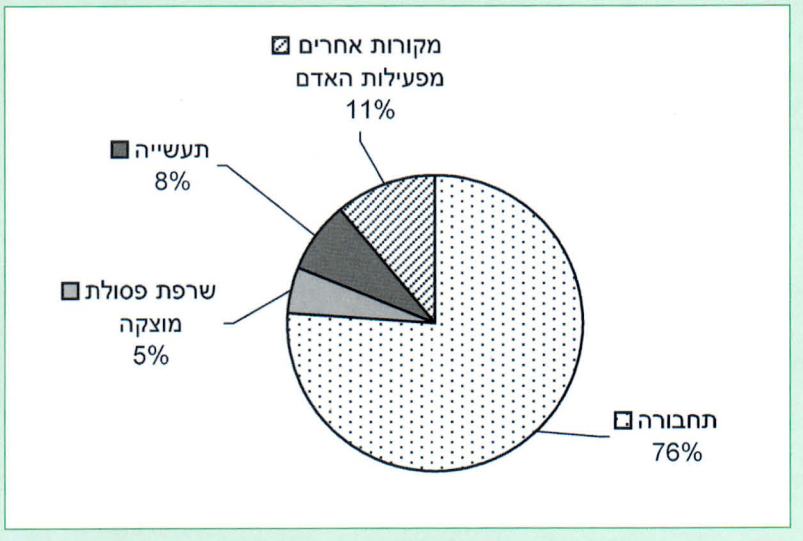

אורית הרשקוביץ, **איכות האוויר סביבנו**, מל"מ, הטכניון, 1996, עמ' 72

קטע 3

מזהמי האוויר העיקריים

מזהם	סימון מקוצר	תיאור	מקור	השפעה ונזק
פחמן חד־חמצני	CO	חסר צבע או ריח	שרפה בלתי שלמה (בעיקר ברכב ובחימום ביתי)	בבני אדם כאבי ראש, עייפות, סחרחורות, מחנק ואפילו מוות
גפרית דו־חמצנית	SO_2	ריח אופייני, חסר צבע	שרפת דלק עשיר בגפרית (בעיקר בתחנות כוח ובתעשייה כבדה)	קשיי נשימה בבני אדם, נזקים לצמחייה ובעיקר לעצי מחט, גשם חומצי
חנקן חד־חמצני	NO	חסר צבע או ריח	שרפה בטמפרטורה גבוהה (בעיקר בתחנות כוח וברכב)	מעט רעיל, מקור ליצירת NO_2
חנקן דו־חמצני	NO_2	ריח אופייני, צבע חום־צהבהב	חמצון חנקן חד־חמצני באטמוספרה	גירוי לכלי הנשימה בבני אדם, נזק לצמחייה, גשם חומצי

איכות האוויר (שם), עמ' 45

קטע 4

דרכי התמודדות עם זיהום האוויר

אנו מתמודדים עם בעיית זיהום האוויר באמצעות מכשור טכנולוגי מודרני. בין אמצעים אלו אפשר למנות ממירים קטליטיים לרכב, שימוש בדלק דל גפרית, מסננים בארובות, נטרול החלקיקים המזיקים בתהליכים כימיים שונים, ועוד. מתקני ניטור ובקרה מאפשרים לקבל התראה על החמרה ברמת הזיהום ולצמצם את פליטת העשן בטרם יוחמר הזיהום. אמצעים אלו הוכחו כמקטינים, ולעתים אף מונעים לחלוטין, את המשך פליטת הגורמים המזהמים לאוויר. מדינות רבות בעולם, ובכללן גם ישראל, מחייבות את השימוש באמצעים שונים להקטנת הפליטה של המזהמים לאוויר.

מן המרשתת (אינטרנט)

שאלות הבנה [פרשנות והיסק – כל השאלות]

1. האם כל המקורות של הפחמן החד־חמצני מוצגים בתרשים שבקטע 2? הסבירו.
2. התבקשתם להביא לכיתה קטע אחד ובו מידע מרבי על הפחמן החד־חמצני.
באיזה קטע מקטעים 1-4 תבחרו, ומדוע?
3. רשמו את שם הגז (או הגזים) אשר –
   א. מזיק/ים רק לאדם: .....
   ב. מזיק/ים לאדם ולצמחייה: .....
   ג. מזיק/ים אך לא ברור למי: .....

4. הטבלה שלפניכם נועדה להציג את חלקן של פעילויות אנושיות שונות ביצירת גזים מזהמים.
השלימו את הטבלה: סמנו + במשבצות המתאימות (לפי הדוגמה).

המקור	הגז המזהם		
	פחמן חד־חמצני, CO	גפרית חד־חמצנית, SO_2	חנקן חד־חמצני, NO
תעשייה		+	
רכב			
תחנות כוח			
חימום ביתי			

5. על פי קטע 3, מה הקשר בין ה"תיאור" של הפחמן החד־חמצני ובין הסכנה הטמונה בו לאדם?

6. בחרו באפשרות הנכונה:
אוורור של מקום סגור שנפלט בו פחמן חד־חמצני CO יכול למנוע את סכנת החנק, אולם דרך זו אינה נמנית באמצעים להתמודדות שבקטע 4 –
- כי היא אינה נעשית באמצעות מכשור טכנולוגי;
- כי היא אינה מקטינה את פליטת הגז המזהם;
- כי היא אינה מונעת לחלוטין את פליטת הגז המזהם;
- כל התשובות נכונות.

7. "המשרד לאיכות הסביבה מדווח הבוקר על זיהום אוויר חמור בגוש דן, בירושלים ובחיפה, עקב שילוב של תנאי מזג אוויר ומזהמים הנפלטים מכלי רכב." (ידיעה מיום 27 בינואר 2005)
א. מדוע דווקא באזורים אלו היה זיהום אוויר חמור?
ב. מה מקור המידע המשרד לאיכות הסביבה על רמת זיהום האוויר? (היעזרו בקטע 4.)

הבעה

8. יש המציעים להשבית כל מכונית ליום בשבוע לפי בחירתם של בעלי המכונית, ובכך לצמצם את זיהום האוויר.
מה דעתכם על הצעה זו? כתבו מאמר טיעון קצר ובו הציגו נימוקים בעד ההצעה או נגדה, אגב התייחסות לנימוקים הנגדיים האפשריים.

9. כתבו מכתב למשרד להגנת הסביבה או לרשות המקומית ובו תדווחו על מפגע בתחום איכות הסביבה (זיהום אוויר או מים, קרינה וכדומה), ותבקשו לנקוט אמצעים נגד האחראים למפגע.

10. הגיליון הבא של עיתון בית הספר ייוחד לנושא "הגנת הסביבה".
כתבו כתבה לעיתון בנושא "פגיעת האדם באיכות הסביבה" על סמך הקטעים שבמשימה זו ועל סמך הטקסטים "מי שמלכלך – שינקה" (משימה 17, עמ' 68), "פירוק פסולת" (משימה 20, עמ' 78), "היערכות מיוחדת לקראת מדורות ל"ג בעומר" (משימה 40, עמ' 134).

לוח השנה העברי

לפניכם שני טקסטים על לוח השנה העברי ולאחריהם שני תרשימים.

טקסט 1

ההבדל שבין שני הלוחות

הלוח הכללי, המקובל כמעט על כל עמי התרבות והידוע בשם הלוח הנוצרי או הלוח האזרחי, מיוסד על שנת השמש. אך לא כן הלוח שלנו, הנהוג בישראל זה אלפי שנה. הלוח העברי מיוסד על שנת הירח, וזו קצרה, כידוע לנו כבר, משנת השמש באחד עשר יום.

הירח משלים הקפה סביב כדור הארץ בעשרים ותשעה יום וחצי. מובן מאליו שקשה לקבוע חודשים שיכילו מלבד הימים השלמים גם חלקי יום. ואולם אנו יכולים לחלק את שנים עשר חודשי השנה לשישה חודשים בני שלושים יום ושישה חודשים בני עשרים ותשעה יום, והבעיה נפתרה.

אך אין זה עדיין הכול. על שנת הירח שלנו להיות מותאמת גם לעונות, שאם לא כן ילכו החודשים וייסוגו לאחור, ועלול להיווצר מצב שחג האביב, הוא חג הפסח, יחול באמצע החורף או בראשיתו; וכן לא יהיו קשורים לעונות גם שאר החגים. על שנת הירח להשתוות אפוא עם שנת השמש, והדבר הזה נעשה על ידי העיבור, כלומר על ידי הוספת חודש שלושה עשר לשנה מדי כמה שנים. שנה כזאת נקראת שנה מעוברת, והחודש הנוסף הוא חודש אדר א׳.

על פי ש׳ אבי־גיל, **גילויים וחידושים**, הוצאת עמיחי 1977, עמ׳ 197

טקסט 2

הלוח היהודי

הלוח היהודי מתחשב הן בחודש הירחי הן בשנה השמשית. החודשים נקבעים לפי מולדי הירח, ואילו החגים – החקלאיים ברובם – לפי עונות השנה, והיה אפוא צורך לתאם ביניהם, שאלמלא כן היה חודש ניסן (המכונה במקרא חודש האביב), ובו חג הפסח, עלול לחול בקיץ, בחורף ואף בסתיו; התיאום נעשה על ידי הוספת חודש שלם לשנים מסוימות, ומכאן שמספר החודשים בשנה היהודית אינו קבוע: לעתים הוא 12 ולעתים (בשנה מעוברת) 13.

הוספת חודש לשנה כדי לתאם בין השנה הירחית לשנה השמשית נקראת "עיבור", וייתכן שגם את שיטת העיבור למדו היהודים מהבבלים. אם בימי בית ראשון הייתה התאמת שנת הירח לשנת החמה נעשית על פי מזג האוויר או מצב היבולים, הרי בימי בית שני הייתה הסנהדרין מקדשת את החודש ומעברת את השנה לפי חישוב מראש, ומפרסמת זאת באמצעות מַשׂוּאות ושליחים. בשל חורבן היישוב היהודי בארץ וביטול הסנהדרין הוחלט במאה ה־4 לספירה לפרסם את "סוד העיבור", כדי לאפשר לקהילות הבודדות לערוך את הלוח כהלכתו.

הלוח העברי בצורתו היום נקבע בידי הלֵל השני לפני יותר מ־1,600 שנים, ואפשר לקבעו לשנים לאין ספור מראש. הוא מבוסס על 12 חודשי לבנה (ירחים), מהם "מלאים" (בני 30 יום) ומהם "חסרים" (29 יום). העיבור נעשה לפי מחזור של 19 שנים, ששבע מהן מקבלות חודש נוסף, והן השלישית במחזור, השישית, השמינית, האחת־עשרה, הארבע־עשרה, השבע־עשרה והתשע־עשרה. בשנה מעוברת מוסיפים עוד חודש בן 30 יום, הוא חודש אדר א', וחודש אדר הרגיל, שבו חל חג הפורים, נקרא אז אדר ב'.

הבריטניקה החדשה לנוער, כרך 9, ידיעות אחרונות וכתר 2002, עמ' 187

תרשים א

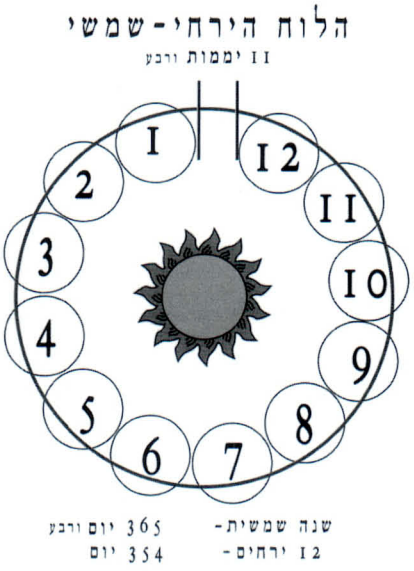

תרשים ב

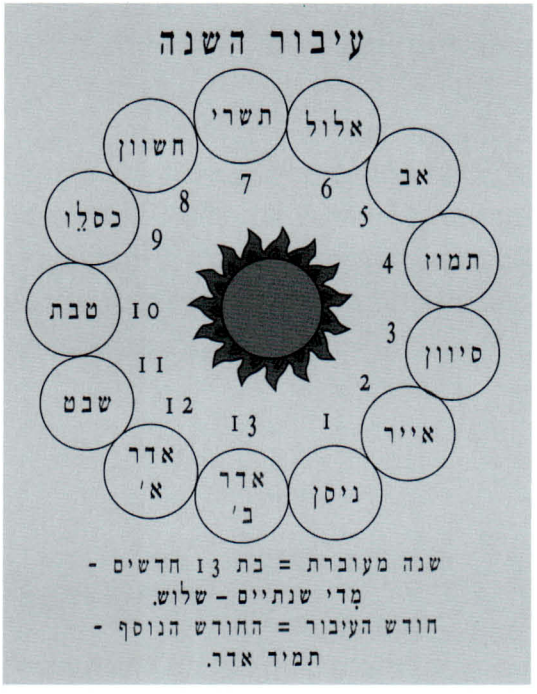

הלוח העברי: שיעורים בתורה שבעל־פה, ת"ל תשנ"ט, עמ' 45, 46

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - כל השאלות]

1. "החודשים נקבעים לפי מולדי הירח, ואילו החגים – החקלאיים ברובם – לפי עונות השנה, והיה אפוא צורך לתאם ביניהם, שאלמלא כן היה חודש ניסן, ובו חג הפסח, עלול לחול בקיץ, בחורף ואף בסתיו." (טקסט 2)
תלמיד קרא את המשפט הזה ולא הבין איך נוצר חוסר התיאום ואיך ייתכן שחג הפסח יחול בקיץ, בחורף ואף בסתיו.
הבהירו לתלמיד, על פי טקסט 1, את הנקודה הזאת.

2. לאיזה משני הטקסטים – טקסט 1 וטקסט 2 – מקביל המידע שבשני התרשימים (גם יחד)?

3. היחס בין תרשים **א** לתרשים **ב** הוא (בחרו אפשרות אחת) –
סיבה – תוצאה / בעיה – פתרון / דבר והיפוכו / אין יחס בין התרשימים.

4. המידע בפסקה השנייה של טקסט 2 בא במבנה של –
הכללה ופירוט / סדר כרונולוגי / טענה ומסקנה / ניגוד.
בחרו אפשרות אחת ונמקו בחירתכם.

5. בדרך קביעת שנת העיבור בלוח העברי ניכרת התפתחות בחשיבה האנושית מן המוחשי אל המופשט.
הוכיחו קביעה זו על פי טקסט 2.

הבעה

6. מה מקומו של לוח השנה העברי בחייכם?
כתבו חיבור קצר בנושא זה.

משימה 46

פאבלו פיקאסו

לפניכם ארבעה קטעים שעניינם הצייר הנודע פאבלו פיקאסו.

קטע 1

ציונים ביוגרפיים

1881 – פיקאסו נולד ב־25 באוקטובר במאלאגה אשר באנדלוסיה (ספרד). אביו, חוסֶא רוּאיז בלאסקו, ממוצא באסקי, מלמד בה ציור; אמו, מאריה פיקאסו, אנדאלוסית.
1891 – פאבלו מתחיל לצייר בעיר לה קורוניה (גאליסיה), שבה השתקעה משפחתו.
1895 – לאחר שביצע, במשך יום אחד, את נושאי המבחן, אשר לו הוקצב חודש ימים, נתקבל פיקאסו לבית הספר לאמנויות יפות בבארסלונה ("לה לונחה").

מתוך "ציונים ביוגרפיים", **תערוכת פיקאסו – PICASSO**, מוזאון תל־אביב תשכ"ו

קטע 2

פיקאסו שידע לעשות הכול

פיקאסו נולד בספרד בשנת 1881, אך את רוב שנותיו הארוכות עשה בצרפת. דומה כאילו באמת ידע לעשות הכול באמנות. הוא עשה ציורים, רישומים, תחריטים, ליתוגרפיות (הדפסי אבן), הדפסי לינולאום, קרמיקה ופסלים. הוא ידע, כרצונו, לצייר בסגנון רֵאליסטי או דמיוני, ויכול היה לרשום ולצייר באופנים שונים כל כך, עד שאפשר בקלות להאמין שהיה קבוצה שלמה של אמנים.
אביו של פיקאסו היה צייר, ופיקאסו, עוד בהיותו ילד, למד ממנו לרשום בצורה מדויקת מאוד. פיקאסו אמר שלמעשה מעולם לא היה ילד באמנותו. הציורים שצייר בצעירותו הם ציורים עצובים. יש בהם דמויות כחולות וארוכות, שרבות מהן מוצגות לבדן. לעתים נשענת אישה על גבר או נושאת ילד בזרועותיה; אך כל הדמויות מרוחקות זו מזו.

מתוך ברעמי שרפשטיין, **האמנות: קשת בענן**, הוצאת מסדה 1988

קטע 3

הולדת פיקאסו

הראשונה מבין אגדות פיקאסו הרבות מתחילה בעצם לידתו. המיילדת חשבה אותו למת והקדישה את כל תשומת לבה לאמו. רק הודות לעירנותו של דון סאלוואדור ניצל התינוק פאבלו מחנק. דון סאלוואדור היה דודו של פיקאסו ורופא מיומן. שיטתו הייתה פשוטה ויעילה כאחת. הוא נשף עשן סיגר בפניו של הגאון הקטן לעתיד – ודבר זה גרם לו לבכות. הדבר קרה באחת עשרה בלילה בעשרים וחמישה באוקטובר 1881.
פיקאסו עצמו נהנה בבגרותו לספר אגדה זו, וכך גם הביוגרפים שלו. הסיפור מצא חן בעיניהם, שכן הוא תיאר את מפגשו הראשון של פיקאסו עם המוות, זמן כה קצר לאחר לידתו. פיקאסו תיאר גם את ניצחונו על המוות, אף כי ניצחון זה הושג עם מעט עזרה מדודו. אנשים נהגו להעריץ את חיוניותו גם כשהיה כבר בן תשעים. חיוניות זו הייתה, ללא ספק, ההיבט החשוב ביותר ביצירתו והיא הייתה קיימת בו מלידה.

אינגו פ' ואלתר, **פאבלו פיקאסו (1881-1973) – גאון המאה**, הוצאת ספרי 1991, עמ' 6-8

קטע 4

"שלא כמו במוסיקה, בציור אין ילדי פלא. מה שאנשים חושבים לגאונות טרם זמנה היא הגאונות של הילדות. היא נעלמת בהדרגה כאשר הילד גדל. ייתכן שילד כזה יהפוך יום אחד לצייר אמיתי ואולי אפילו לצייר גדול, אך יהיה עליו להתחיל ממש מההתחלה. אני לעומת זאת לא ניחנתי בגאונות הזאת. ציוריי הראשונים מעולם לא יכלו להיות מוצגים בתערוכת ציורי ילדים. חסרה לי ידו המגושמת של הילד, הנאיביות שלו. אני ציירתי ציורים אקדמיים בגיל שבע, שדייקנותם הפתיעה אותי."

דברי פאבלו פיקאסו, שם

שאלות הבנה [פרשנות והיסק - 1א, 2, 3, 5א, 6; הערכה וביקורת - 1ב, 4, 5ב]

1. שבוע האמנות בבית הספר הוקדש לצייר פיקאסו.
   א. במסגרת זו הוכנה כרזה ובה ארבעת הקטעים. הציעו כותרת לכרזה.
   ב. התבקשתם להציע משפט פותח למודעה המזמינה לתערוכת רפרודוקציות של פיקאסו. בחרו משפט אחד מתוך ארבעת הקטעים, ונמקו את בחירתכם.

2. מדוע, לדעתכם, המסופר על לידתו של פיקאסו (קטע 3) מוגדר "אגדה"?

3. דן הבין מדברי פיקאסו (קטע 4) כאילו הוא מתוודה שכלל לא היה ילד גאון, ואילו דורית טענה שמן הדברים עולה בדיוק ההפך.
   א. מה גרם לדן להבין כך?
   ב. מה בטקסט מוכיח שדורית צודקת?

4. איזה מארבעת הקטעים נראה לכם המרתק ביותר ואיזה המרתק פחות? נמקו את דבריכם.

5. בכל ארבעת הקטעים ניכרת ההתייחסות אל פיקאסו כאדם "גדול מן החיים".
   א. הביאו הוכחה מכל קטע לקביעה זו.
   ב. איזה מן הקטעים הוא המאדיר ביותר את פיקאסו כאמן, לדעתכם? נמקו.

6. מן התכונות של פיקאסו שלהלן בחרו תכונה אחת שעליה אי אפשר ללמוד מתוך הקטעים:
   חיוני ונמרץ / רב כישרונות / בעל הערכה עצמית גבוהה / שובר מוסכמות.

הבעה

7. "ציור של אמן הוא בגדר מחשבה ורעיון" (על פי חוקר האמנות האנגלי הרברט ריד).
   בחרו ציור המוכר לכם, תארו את הציור, וכתבו על הרעיון והמחשבה שהוא מביע.

8. למה חשוב שיהיו שיעורי אמנות בבית הספר?
   כתבו מאמר קצר לעיתון בית הספר, ובו העלו נימוקים אחדים כתשובה לשאלה זו.

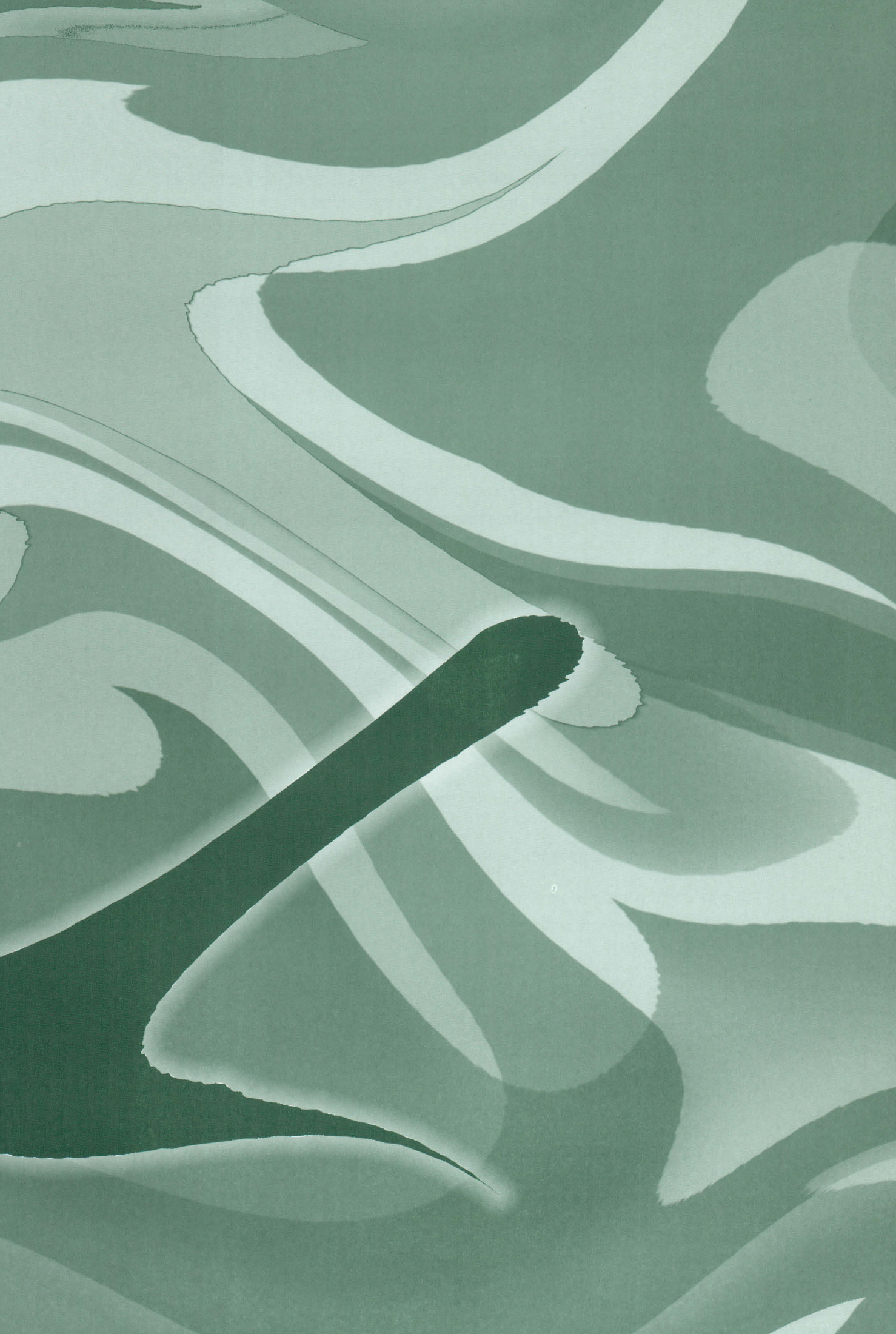

א. עלונים

ב. ערכים בלקסיקון ובאנציקלופדיה

ג. סיפורים

ד. מכתבים למערכת: כתיבת טיעון

ה. ספרי לימוד: טקסטים והיצגים גרפיים

ו. כתבות בעיתון

ז. טפסים

ח. מדע ועיון: פרקים בספרים

ט. הדרכה והוראות

י. טקסטים "מקדימים" לספר, לסרט, למגזין

יא. מקבצים

מפתחות

א. ממדי ההבנה

במפתח זה מובאות המשימות לפי ממדי ההבנה של שאלות ההבנה: איתור מידע, פרשנות והיסק, הערכה וביקורת, ושילובים של שני ממדי הבנה או של שלושת הממדים. לצד כל משימה צוינה החטיבה שהיא משתייכת אליה. במקרים שבהם רק סעיף אחד משאלה משויך לאחד הממדים – לא צוין ממד זה במיון.

מפתח זה מאפשר לארגן את הלימוד על פי ממדי ההבנה – נוסף על הלימוד לפי הסוגים.

משימה	שם המשימה	החטיבה	עמוד
	איתור מידע		
משימה 24	מי יכול להרשות לעצמו להיות חולה	חטיבה ו	90
	פרשנות והיסק		
משימה 2	קסדת האופניים	חטיבה א	18
משימה 7	מוצרי צריכה ומוצרים בני קיימה	חטיבה ב	38
משימה 8	עיט זהוב	חטיבה ב	40
משימה 13	רש"י לא יצא מדעתו	חטיבה ג	56
משימה 17	מי שמלכלך – שינקה	חטיבה ד	68
משימה 18	נוער הולך ונעלם	חטיבה ד	70
משימה 19	שרשרת מזון, מארג מזון, פירמידת מזון	חטיבה ה	76
משימה 22	מערכת בתי המשפט בישראל	חטיבה ה	82
משימה 32	השפעת הדפוס	חטיבה ח	94
משימה 33	האם מצלמה יכולה לשקר	חטיבה ח	116
משימה 44	זיהום אוויר: CO וגזים אחרים	חטיבה יא	150
משימה 45	לוח השנה העברי	חטיבה יא	153
	הערכה וביקורת		
משימה 42	כשהנערים שרים – סקירת סרט	חטיבה י	142
	איתור מידע + פרשנות והיסק		
משימה 1	איך תבחינו בכסף מזויף	חטיבה א	16
משימה 5	תעודת זהות ודרכון	חטיבה ב	32
משימה 6	איך מכניסים את העופרת לעיפרון	חטיבה ב	35
משימה 20	פירוק פסולת	חטיבה ה	78

משימה	שם המשימה	החטיבה	עמוד
משימה 27	דמות המתנדב	חטיבה ו	96
משימה 30:	דואר עוקב	חטיבה ז	105
משימה 37	רובע לוקסמבורג	חטיבה ט	128
משימה 39	חוק היובש	חטיבה ט	132
איתור מידע + הערכה וביקורת			
משימה 16	שני מכתבים בנושא אחד	חטיבה ד	66
פרשנות והיסק + הערכה וביקורת			
משימה 3	צריכת חשמל של מכשירים אלקטרוניים	חטיבה א	22
משימה 4	אקמול	חטיבה א	24
משימה 9:	אלת המסטיק	חטיבה ב	42
משימה 10	שמות החודשים	חטיבה ב	44
משימה 11	הקשת	חטיבה ב	46
משימה 14	אושר	חטיבה ג	58
משימה 15	אבנים גדולות	חטיבה ג	60
משימה 22	מערכת בתי המשפט בישראל	חטיבה ה	82
משימה 23	גידול אוכלוסיית העולם	חטיבה ה	84
משימה 25	עישון פסיבי פוגע בחתולים	חטיבה ו	92
משימה 26	הרופא המושלם	חטיבה ו	94
משימה 29	ארץ הצרכנים הבלתי מוגבלים	חטיבה ו	100
משימה 31	שפת הנמלים	חטיבה ח	112
משימה 34	מנהיגים ומנהיגות	חטיבה ח	118
משימה 35	דרכי החיסכון המתמטי	חטיבה ה	120
משימה 41	אליס בארץ המראה – כיתוב גב	חטיבה י	140
משימה 46	פאבלו פיקאסו	חטיבה יא	156
שלושת הממדים			
משימה 12	מבחן האפון	חטיבה ג	54
משימה 20	פירוק פסולת	חטיבה ה	78
משימה 21	זרימת הדם באיברי הגוף	חטיבה ה	80
משימה 28	נתב"ג 2000	חטיבה ו	98
משימה 36	זכויות של ילדים	חטיבה ח	122
משימה 38	כמו מניפה	חטיבה ט	130
משימה 40	מדורות ל"ג בעומר	חטיבה ט	134
משימה 43	"מטיילים" מוסיקה – פתח דבר	חטיבה י	144

ב. המשימות כסדרן וממדי ההבנה

מובאת כאן רשימת המשימות כסדרן בספר, ולצד כל אחת מהן צוינו הממדים ששאלות ההבנה משתייכות אליהם.

משימה	שם המשימה	ממדי ההבנה	עמוד
משימה 1	איך תבחינו בכסף מזויף	איתור מידע; פרשנות והיסק	16
משימה 2	קסדת האופניים	פרשנות והיסק	18
משימה 3	צריכת חשמל של מכשירים אלקטרוניים	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	22
משימה 4	אקמול	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	24
משימה 5	תעודת זהות ודרכון	איתור מידע; פרשנות והיסק	32
משימה 6	איך מכניסים את העופרת לעיפרון	איתור מידע; פרשנות והיסק	35
משימה 7	מוצרי צריכה ומוצרים בני קיימה	פרשנות והיסק	38
משימה 8	עיט זהוב	פרשנות והיסק	40
משימה 9	אלת המסטיק	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	42
משימה 10	שמות החודשים	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	44
משימה 11	הקשת	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	46
משימה 12	מבחן האפון	שלושת הממדים	54
משימה 13	רש"י לא יצא מדעתו	פרשנות והיסק	56
משימה 14	אושר	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	58
משימה 15	אבנים גדולות	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	60
משימה 16	שני מכתבים בנושא אחד	איתור מידע; הערכה וביקורת	66
משימה 17	מי שמלכלך – שינקה	פרשנות והיסק	68
משימה 18	נוער הולך ונעלם	פרשנות והיסק	70
משימה 19	שרשרת מזון, מארג מזון, פירמידת מזון	פרשנות והיסק	76
משימה 20	פירוק פסולת	איתור מידע; פרשנות והיסק	78
משימה 21	זרימת הדם באיברי הגוף	שלושת הממדים	80
משימה 22	מערכת בתי המשפט בישראל	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	82
משימה 23	גידול אוכלוסיית העולם	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	84
משימה 24	מי יכול להרשות לעצמו להיות חולה	איתור מידע	90
משימה 25	עישון פסיבי פוגע בחתולים	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	92
משימה 26	הרופא המושלם	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	94

משימה	שם המשימה	ממדי ההבנה	עמוד
משימה 27	דמות המתנדב	איתור מידע; פרשנות והיסק	96
משימה 28	נתב"ג 2000	שלושת הממדים	98
משימה 29	ארץ הצרכנים הבלתי מוגבלים	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	100
משימה 30	דואר עוקב	איתור מידע; פרשנות והיסק	105
משימה 31	שפת הנמלים	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	112
משימה 32	השפעת הדפוס	פרשנות והיסק	114
משימה 33	האם מצלמה יכולה לשקר	פרשנות והיסק	116
משימה 34	מנהיגים ומנהיגות	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	118
משימה 35	דרכי החיסכון המתמטי	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	120
משימה 36	זכויות של ילדים	שלושת הממדים	122
משימה 37	רובע לוקסמבורג	איתור מידע; פרשנות והיסק	128
משימה 38	כמו מניפה	שלושת הממדים	130
משימה 39	חוק היובש	איתור מידע; פרשנות והיסק	132
משימה 40	מדורות ל"ג בעומר	שלושת הממדים	134
משימה 41	אליס בארץ המראה – כיתוב גב	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	140
משימה 42	כשהנערים שרים – סקירת סרט	הערכה וביקורת	142
משימה 43	"מטיילים" מוסיקה – פתח דבר	שלושת הממדים	144
משימה 44	זיהום אוויר: CO וגזים אחרים	פרשנות והיסק	150
משימה 45	לוח השנה העברי	פרשנות והיסק	153
משימה 46	פאבלו פיקאסו	פרשנות והיסק; הערכה וביקורת	156

מה המשותף לסיפור עם, ערך אנציקלופדי, מכתב למערכת, מאמר טיעון, פרק מספר עיון, כתבה בעיתון, עלון מידע, מדריך תיירים, טבלה, דיאגרמה, ביקורת על סרט? כל אלה הם סוגים של טקסטים שאדם נפגש בהם בחיי היום יום או במהלך לימודיו ומפיק מהם מידע, עניין והנאה.

ואיך מתמודד הקורא עם הטקסט שלפניו? מאתר בו מידע, מפרש אותו ומסיק ממנו מסקנות, מעריך ומבקר אותו. אלה הם שלושת ממדי ההבנה במפגש עם הטקסט.

הספר **שאלה של טקסט** מאורגן על פי שני העקרונות הללו: הטקסטים מחולקים לפי סוגיהם, והשאלות המלוות אותם מסווגות לפי שלושת ממדי ההבנה.

בהמשך לדיאלוג עם הטקסט דרך שאלות ההבנה, מוזמנים הלומדים להביע את עצמם במגוון רחב של נושאים, של סוגים ושל אופני כתיבה.

שאלות בתחום אוצר המילים המלוות חלק מן הטקסטים באות להעשיר ולהעמיק את הידע ואת העניין במשמעויות של מילים וביטויים.

כנסו לאתר מעלות החדש

www.maalot-sfarim.co.il

0 01820001240 2
דאנאקוד 182-1240

מעלות
הוצאת ספרי לימוד

"מעלות" הוצאת ספרים בע"מ.